

Sociaaleconomische trends

***Statistisch kwartaalblad over arbeidsmarkt
sociale zekerheid en inkomen***

4e kwartaal 2011

Verklaring van tekens

.	= gegevens ontbreken
*	= voorlopig cijfer
**	= nader voorlopig cijfer
x	= geheim
–	= nihil
–	= (indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	= het getal is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	= een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2010-2011	= 2010 tot en met 2011
2010/2011	= het gemiddelde over de jaren 2010 tot en met 2011
2010/'11	= oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2010 en eindigend in 2011
2008/'09–2010/'11	= oogstjaar, boekjaar enz., 2008/'09 tot en met 2010/'11

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weer gegeven totaal niet overeenkomst met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312
2492 JP Den Haag

Prepress

Centraal Bureau voor de Statistiek - Grafimedia

Omslag

Telldesign, Rotterdam

Inlichtingen

Tel. (088) 570 70 70
Fax (070) 337 59 94
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

Redactie:

Brigitte Hermans
Annelies Boerdam
Pieter Duimelaar
Ivo Gorissen
Lian Kösters
Hans Langenberg
Ton van Maanen

Bestellingen

E-mail: verkoop@cbs.nl
Fax (045) 570 62 68

Internet

www.cbs.nl

Prijzen incl. administratie- en verzendkosten

Abonnementsprijs: € 54,45

Prijs per los nummer: € 14,95

ISSN: 1573-2215

Oplage: 550

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen, 2011.

Verveelvoudiging is toegestaan, mits het CBS als bron wordt vermeld.

Inhoud

Redactioneel	5
Artikelen	7
Inkomensverschillen op de werkvloer	7
Voortijdig schoolverlaten, werkloosheid en delinquentie: cumulatie van risicogedrag onder jongeren in Nederland	15
Afhankelijk van een uitkering in Nederland	20
Zo vader zo zoon, zo moeder zo dochter? Een onderzoek naar de intergenerationele overdracht van onderwijsniveau en -richting	26
Het nieuwe criterium voor armoede en sociale uitsluiting in de Europese Unie	30
Cognitieve vaardigheden, opleidingsniveau en lonen	36
Begrippen	43
Nu en eerder verschenen artikelen	46
Arbeid, sociale zekerheid en inkomen op de CBS-website	52
Publicaties	56

Redactioneel

In deze laatste Sociaaleconomische trends van 2011 vindt u weer een uitgebreide selectie van artikelen over sociaaleconomische onderwerpen. Zo wordt ingegaan op de inkomensverschillen op de werkvloer, uitkeringsafhankelijkheid van huishoudens en het nieuwe Europese criterium voor armoede en uitsluiting. Ook is er aandacht voor voortijdig schoolverlaters en de relatie tussen de opleiding van ouders en kinderen.

Bent u geïnteresseerd in meer cijfers en achtergrondinformatie, dan kunt u de website van het CBS bezoeken: www.cbs.nl. Er zijn twee sociaaleconomische thema's: 'Arbeid en sociale zekerheid' en 'Inkomen en bestedingen.' Daarnaast vindt u cijfers en artikelen over onderwijs bij het thema 'Onderwijs'.

Artikelen

Dit nummer opent met een artikel over inkomensverschillen tussen werkenden. De focus ligt daarbij op inkomensverschillen *binnen* diverse groepen. Hoe groot zijn bijvoorbeeld de beloningsverschillen tussen werknemers? Zijn deze groter of kleiner dan bij zelfstandigen? En hoe zit het met de verschillen binnen de verschillende bedrijfstakken? De verschillen worden in kaart gebracht aan de hand van de Theilcoëfficiënt, een veel gebruikte maat voor inkomensongelijkheid.

Bijna een op de drie jongeren die geen onderwijs meer volgden in 2009 had geen startkwalificatie en was daarmee een zogenaamde voortijdig schoolverlater. Het betrof 239 duizend jongeren van 15 tot 27 jaar. Het is bekend dat voortijdig schoolverlaten relatief vaak samen gaat met problemen op andere terreinen, zoals werkloosheid en criminaliteit. In welke mate de combinatie van deze drie vormen van risicogedrag voorkomt onder Nederlandse jongeren is de centrale vraag van het tweede artikel.

De derde bijdrage zoomt in op de 1,6 miljoen Nederlandse huishoudens die in 2010 voor hun inkomen afhankelijk waren van een werkloosheids-, bijstands- en/of arbeidsongeschiktheidsuitkering. Speciale aandacht is er voor huishoudens die langere tijd in sterke mate afhankelijk zijn van een dergelijke uitkering. In 2010 betrof het 360 duizend huishoudens. Sinds 2004 is dit aantal niet meer zo laag geweest.

In het artikel 'Zo vader zo zoon, zo moeder zo dochter?' wordt de relatie tussen het onderwijsniveau en de onderwijsrichting van ouders en kinderen geanalyseerd. Wat onder meer blijkt is dat drie op de tien jongens dezelfde onderwijsrichting kiest als hun vader, terwijl bij bijna twee op de tien meisjes de onderwijsrichting overeen komt met die van hun moeder. Bij de jongens speelt dit vooral bij de sectoren Landbouw en Techniek, bij de meisjes met name bij Economie en recht.

Verder vindt u in deze Sociaaleconomische trends een bijdrage over het nieuwe uitgebreide EU-criterium voor armoede en sociale uitsluiting. Op basis van dit nieuwe criterium had Nederland in 2009 met ruim 15 procent het op één na laagste percentage inwoners met risico op armoede of sociale uitsluiting van de EU. Wel leverde dit criterium ons land een aantal nieuwe risicogroepen op, zoals huishoudens die vooral van een ziekte- of arbeidsongeschiktheidsuitkering moeten rondkomen.

In het slotartikel wordt de samenhang tussen cognitieve vaardigheden, het opleidingsniveau en het loon onderzocht. In hoeverre verandert deze samenhang naarmate mensen ouder worden en langer actief zijn op de arbeidsmarkt?

We wensen u prettige feestdagen en een gelukkig 2012!

De redactie

Inkomensverschillen op de werkvloer

Marion van den Brakel

De inkomensverschillen onder mensen met kleine banen tot twee dagen zijn veel groter dan bij de rest van de werkzame beroepsbevolking. Bij deze banen staan jongeren met bijbaantjes tegenover de oudere, meer verdienende deeltijders. Ook onder voltijders met een werkweek van 40 uur of meer lopen de inkomens sterk uiteen. Het gaat bij deze groep vaak om zelfstandigen, bij wie zowel forse winsten als zware verliezen kunnen voorkomen. De inkomensongelijkheid bij zelfstandigen is daardoor ook conjunctuurgevoeliger. Bovendien is er ook tussen de verschillende leeftijdsgroepen flink wat onderscheid in inkomen. Binnen de leeftijdsgroepen zijn de inkomensverschillen vooral groot bij de babyboomers en bij jongeren.

Opvallend is verder dat de inkomensverschillen tussen mensen met een gelijk beroepsniveau kleiner zijn dan tussen mensen met een gelijk opleidingsniveau.

1. Inleiding

Beloningsverschillen op de werkvloer zijn, gezien onder meer verschillen in werkervaring, arbeidsduur en niveauverschillen in functies, gegrond. Sinds 2000 voert de overheid een gelijkebeloningsbeleid om ongerechtvaardigde beloningsverschillen tussen groepen werkenden, bijvoorbeeld tussen mannen en vrouwen met hetzelfde werk, te verkleinen. Het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, de Commissie gelijke behandeling en de Stichting van de Arbeid hebben begin deze eeuw enkele digitale instrumenten gemaakt die arbeidsorganisaties helpen de gelijkeloonwetgeving juist toe te passen (zie www.gelijkloon.nl). Zo is er onder meer een managementtool om beloningsongelijkheid op te sporen en kunnen werknemers een 'gelijk-loon-check' uitvoeren. In 2006 is de werkgroep 'Gelijke beloning, dat werkt', ingesteld door het toenmalige kabinet, actief geweest om het gebruik van deze instrumenten in bedrijven te promoten. Toch verdienden bijvoorbeeld vrouwen in 2009 gemiddeld, rekening houdend met onder meer verschillen in leeftijd, werkervaring, beroepsniveau en leidinggeven, maar net iets meer dan 90 procent van het bruto-uurloon van mannen (De Mooij, Bottelberghs, Goedhuys, Tillaart en Wagner, 2010).

Dit artikel gaat in op verschillen in het persoonlijk bruto jaarinkomen uit betaald werk van de werkzame beroepsbevolking.¹⁾ Daarbij ligt de focus op inkomensverschillen binnen diverse groepen, dit in tegenstelling tot De Mooij e.a. (2010), waar het gaat om verschillen in inkomen (beloning) tussen groepen. De verschillen worden in kaart gebracht aan de hand van de Theilcoëfficiënt, een veel gebruikte maat voor inkomensongelijkheid (zie kader Inkomensongelijkheid). Verschillen in inkomen worden in belangrijke mate veroor-

Inkomensongelijkheid

Een bekende en veelgebruikte maatstaf voor inkomensongelijkheid is de Theilcoëfficiënt. Deze coëfficiënt beschouwt de onderlinge verschillen van alle inkomens in een populatie. Meer specifiek is de coëfficiënt T gelijk aan het gemiddelde van de logaritme van alle relatieve inkomensaandelen, gewogen met de inkomensaandelen:³⁾

$$T = \frac{Y_i}{\mu} \sum \ln \left(\frac{Y_i}{\mu} \right)$$

met γ_i het inkomen van persoon i en μ het gemiddelde inkomen van de populatie (hier: de werkzame beroepsbevolking). Naarmate de inkomensverschillen in een populatie toenemen, wordt ook de waarde van de Theilcoëfficiënt groter. De ondergrens van de Theilcoëfficiënt is gelijk aan 0 (dan heeft iedereen hetzelfde inkomen), de bovengrens (dan bezit één iemand al het inkomen) hangt af van de omvang van de gebruikte steekproef. Zie Van den Brakel-Hofmans (2007) voor meer informatie.

zaakt door verschillen in arbeidsduur (Moonen, 2011). Daarom wordt telkens onderscheid gemaakt tussen mensen met kleine, middelgrote en grote deeltijdbanen en voltijders.²⁾ In dit artikel is gebruik gemaakt van data uit de Enquête Beroepsbevolking (EBB) verrijkt met gegevens uit de Inkomensstatistiek.

2. Werknemers versus zelfstandigen

Inkomensverschillen het grootst bij kleine deeltijdbanen en banen van 40 uur of meer

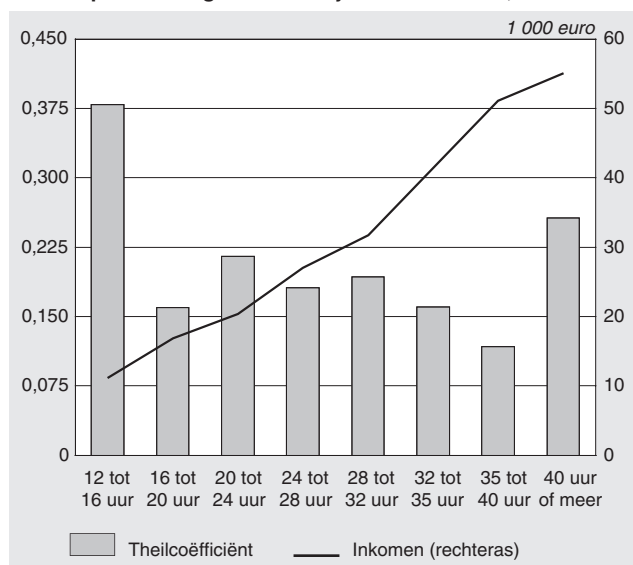
Het gemiddelde bruto-jaarinkomen van de werkzame beroepsbevolking⁴⁾ bedroeg in 2009 ruim 43 duizend euro. Voltijdwerkers verdienden met ruim 55 duizend euro het meest. Mensen met een kleine deeltijdbaan van 12 tot 16 uur hadden beduidend minder inkomen: ongeveer 11 duizend euro. Maar onderling verschilden zij het meest in inkomen. De waarde van de Theilcoëfficiënt was voor hen bijna gelijk aan 0,38. Dat de inkomensongelijkheid bij mensen met een kleine deeltijdbaan relatief hoog is, komt doordat het vaak om jongeren tot 25 jaar gaat, die een baan naast school of studie hebben. Zij verdienen minder dan een ouder, meer ervaren iemand met een kleine baan.

Van de onderscheiden groepen naar arbeidsduur hebben de mensen die minimaal 40 uur per week werken de op een na grootste inkomensongelijkheid. Vaak gaat het hier om zelfstandigen. Een deel van hen heeft een laag of zelfs negatief inkomen, terwijl anderen juist flinke winsten maken. Hun inkomensongelijkheid is daardoor relatief hoog. De kleinste inkomensongelijkheid treffen we aan bij de voltijders met een arbeidsduur tussen 35 en 40 uur per week.

Inkomen

In dit artikel staat het persoonlijk bruto inkomen uit arbeid en uit eigen onderneming centraal. Inkomen uit arbeid bestaat uit loon en salaris inclusief de werknemers- en werkgeversbijdrage in de premies voor de sociale verzekeringen (WW, ZW, WAO, pensioen en ZFW), tantième, spaarloon en de beloning van arbeid die niet in dienstbetrekking is verricht. Ook de waarde van het privégebruik van de auto van de werkgever is hiertoe gerekend. Inkomen uit eigen onderneming omvat de behaalde winst. In dit artikel wordt met inkomen altijd het persoonlijk bruto inkomen uit arbeid of eigen onderneming bedoeld.

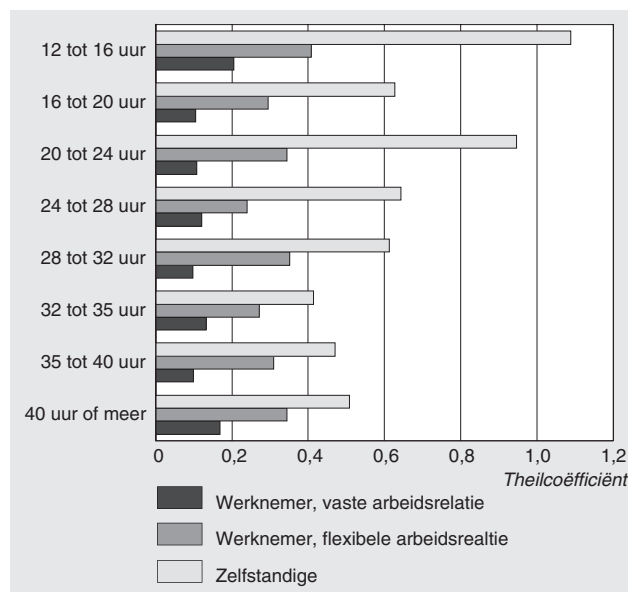
1. Inkomen en inkomensongelijkheid werkzame beroepsbevolking naar wekelijkse arbeidsduur, 2009*

Forse inkomensverschillen bij zelfstandigen

De inkomensongelijkheid bij zelfstandigen is veel groter dan die bij werknemers met een vaste of flexibele arbeidsrelatie. Wel neemt de inkomensongelijkheid bij zelfstandigen af naarmate hun arbeidsduur toeneemt. Flexwerkers verschillen onderling weer meer in inkomen dan werknemers met een vast contract. Het gaat bij flexwerkers om contracten voor een beperkte duur, zoals uitzendwerk, of wisselende arbeidsuren, zoals bij oproep- of invalkrachten. Hierdoor varieert hun inkomen meer dan dat van werknemers met een vast contract.⁵⁾

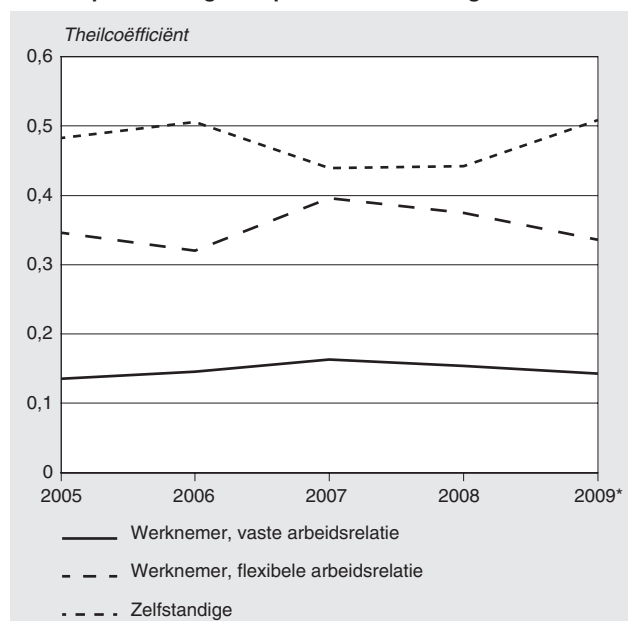
2. Inkomensongelijkheid werkzame beroepsbevolking naar wekelijkse arbeidsduur en positie in werkring, 2009*

Inkomensverschillen bij flexwerkers en zelfstandigen het gevoeligst voor conjunctuur

De inkomensongelijkheid van flexwerkers en zelfstandigen is ook beduidend conjunctuurgevoeliger dan van werknemers met een vast contract. Door de economische crisis namen de inkomensverschillen van zelfstandigen in 2009 flink toe vergeleken met 2008. Veel zelfstandigen hadden in die crisis met forse verliezen te maken. In de hoogconjunctuur van 2006 en 2007 daalde de inkomensongelijkheid van zelfstandigen, terwijl die van flexwerkers steeg. Dit laatste kwam doordat de groep flexwerkers door de aantrekkende economie weer behoorlijk in omvang toenam (zie ook Leufkens, Lok en Otten, 2011). De aanwas bestond vooral uit jongeren met een betrekkelijk laag startsalaris.

3. Ontwikkeling inkomensongelijkheid werkzame beroepsbevolking naar positie in werkring

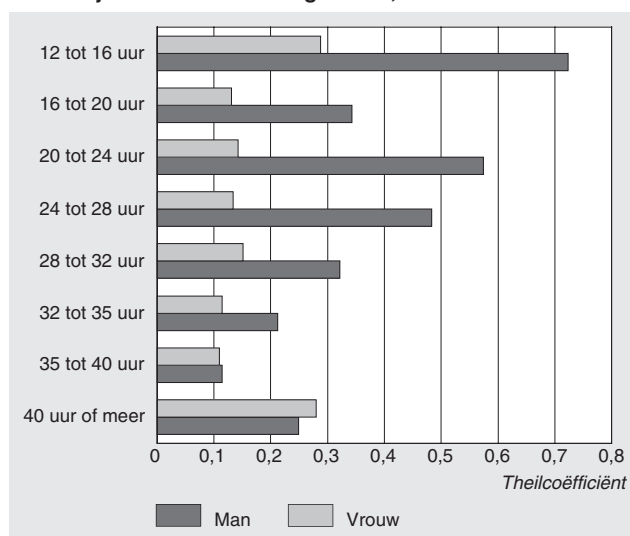

3. Inkomensverschillen naar persoonskenmerken

Alleen bij voltijders inkomensongelijkheid van mannen en vrouwen identiek

Bij voltijdwerkers komt de inkomensongelijkheid bij mannen overeen met die bij vrouwen (beide bijna 0,30). Bij deeltijders echter, verschillen mannen onderling veel meer in inkomen dan vrouwen. Bij mannen die in deeltijd werken gaat het vaker dan bij vrouwen om jongeren, die dikwijls een flexibel arbeidscontract hebben. Daarnaast zijn mannen met een deeltijdbaan ook vaker zelfstandig ondernemer (Van den Brakel en Leufkens, 2011). Voor zowel flexwerkers als zelfstandigen geldt dat ze een relatief hoge inkomensongelijkheid hebben.

4. Inkomensongelijkheid werkzame beroepsbevolking naar wekelijkse arbeidsduur en geslacht, 2009*

Hoge ongelijkheid onder babyboomers met deeltijdwerk

Mensen van 55 tot 65 jaar met een deeltijdbaan kunnen behoorlijk verschillen in inkomen. Deels gaat het hier om mannen die gebruik maken van leeftijdgebonden regelingen die zich onder meer richten op vermindering van de wekelijkse arbeidsduur. Daar tegenover staat een generatie vrouwen die opgroeiden in een tijd waarin het voor een meisje minder vanzelfsprekend was om door te leren. Zij werken dan ook vaker dan mannen van die generatie in elementaire⁶⁾ en lagere beroepen (zie Tabel 1).

Ook bij jongeren tot 25 jaar zijn de inkomensverschillen betrekkelijk groot. Een deel van hen is nog scholier of student en heeft daarnaast een baan. Het zijn vaak bijbaantjes met een laag beroepsniveau en bescheiden verdiensten. Andere jongeren hebben hun opleiding al afgerond en hebben inmiddels een baan weten te bemachtigen die qua niveau gelijke tred houdt met hun opleidingsniveau. Ook hoge beroepsniveaus met dito salarissen komen dan voor.

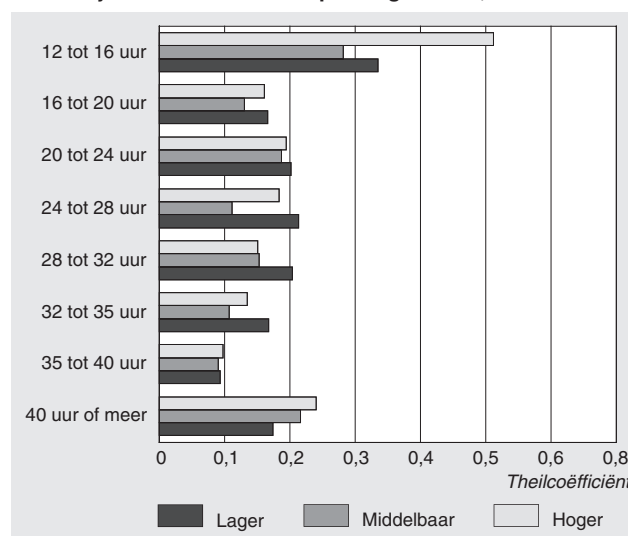
Meeste ongelijkheid onder werkende allochtonen

Zowel bij voltijders als bij deeltijders lopen de inkomens van

allochtonen onderling het meest uiteen (tabel 1). Bij voltijders springen westerse allochtonen er uit. In deze groep bevinden zich, naast managers en kenniswerkers uit bijvoorbeeld de Verenigde Staten of West-Europa, ook recentelijk in Nederland gevestigde Oost-Europese arbeidsmigranten met veelal een bescheiden inkomen.

Onder deeltijds werkenden met een wekelijkse arbeidsduur van 12 tot 24 uur voeren niet-westerse allochtonen wat betreft inkomensongelijkheid de boventoon. Hieraan ligt de gemiddeld jonge leeftijd van niet-westerse allochtonen (Nicolaas, Wobma en Ooijevaar, 2010) ten grondslag: vooral de niet-westerse allochtonen met een baan tot 24 uur per week zijn beduidend jonger dan autochtonen en westerse allochtonen met zo'n baan.

5. Inkomensongelijkheid werkzame beroepsbevolking naar wekelijkse arbeidsduur en opleidingsniveau, 2009*

Veel variatie in inkomen bij laagopgeleide deeltijders

Bij deeltijders kennen de middelbaar opgeleiden doorgaans de kleinste en laagopgeleiden de grootste inkomensongelijkheid. Deels komt dit doordat onder werkende laagopgeleiden relatief veel flexwerkers te vinden zijn (Leufkens, 2010). Opvallend zijn de grote verschillen tussen hoogopgeleiden met een deeltijdbaan tot twee dagen per week. In deze groep bevinden zich relatief veel hoogopgeleiden met laaggeschoolde banen, zoals bachelorstudenten met een bijbaan. Bij voltijders is de inkomensongelijkheid onder hoogopgeleiden iets groter dan onder laag en middelbaar opgeleiden.

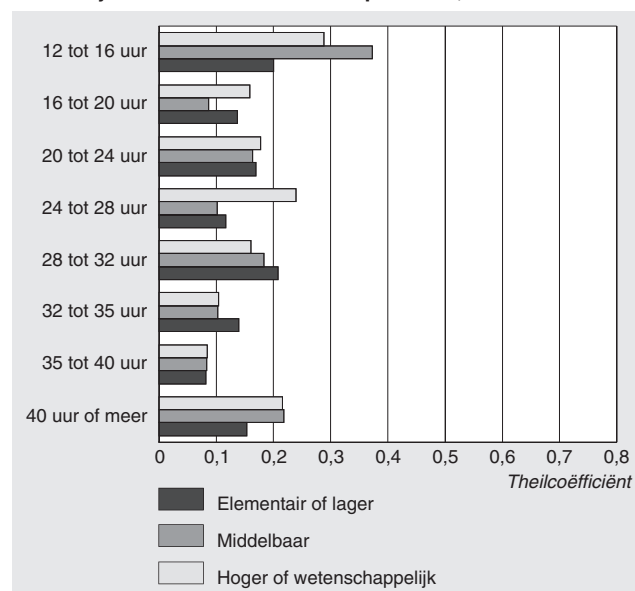
4. Inkomensverschillen naar baankenmerken

Minder verschillen bij een gelijk beroepsniveau dan bij een gelijk opleidingsniveau

Het onderscheid naar beroepsniveau laat een ander beeld zien dan opleidingsniveau. De waarde van de Theilcoëfficiënt is door de bank genomen wat lager: op de werkvloer zijn de

inkomensverschillen tussen mensen met een gelijk beroepsniveau dus kleiner dan tussen mensen met een gelijk opleidingsniveau. Wat verder opvalt, zijn de grote verschillen in inkomensongelijkheid naar beroepsniveau onder deeltijders met wekelijkse arbeidsduur van 24 tot 28 uur. En bij de kleine baantjes tot 16 uur springen nu de middelbare in plaats van de hogere niveaus er uit. Onder parttimers met kleine banen en een middelbaar, maar ook die met een hoger, beroepsniveau bevinden zich vrij veel zelfstandigen.

6. Inkomensongelijkheid werkzame beroepsbevolking naar wekelijkse arbeidsduur en beroepsniveau, 2009*

Betrekkelijk weinig inkomensverschillen in openbaar bestuur en onderwijs

Bij voltijders die werken in het openbaar bestuur en het onderwijs is de inkomensongelijkheid naar verhouding het laagst. Zeer grote inkomensverschillen zijn te vinden in de landbouw en visserij. In deze bedrijfstak werken traditioneel veel zelfstandigen (55 procent), terwijl dat in de meeste andere bedrijfstakken overwegend werknemers zijn (circa 80 procent).

Staat 1
Inkomen en inkomensongelijkheid werkzame beroepsbevolking met een arbeidsduur van 35 uur per week of meer¹⁾ naar bedrijfstak, 2009*

	Theilcoëfficiënt	Inkomen
		1 000 euro
Landbouw en visserij	0,62	29,4
Industrie	0,16	54,0
Bouwnijverheid	0,13	48,2
Handel/horeca	0,24	44,2
Vervoer en communicatie	0,18	53,6
Financiële en zakelijke dienstverlening	0,23	63,9
Openbaar bestuur en onderwijs	0,07	59,6
Gezondheids- en welzijnszorg	0,21	58,5
Cultuur en overige dienstverlening	0,38	44,8

¹⁾ Deeltijdwerkers zijn niet gepresenteerd: de celvulling is onvoldoende.

Ziekenverzorgenden en docenten basisonderwijs verschillen weinig in inkomen

In de top-10 van meest voorkomende beroepen scoren fulltime werkende ziekenverzorgers, vrachtwagenchauffeurs en docenten in het basisonderwijs relatief laag op de inkomensongelijkheid. Vertegenwoordigers en vooral winkelbedienden verschillen onderling naar verhouding veel in inkomen. Toch ligt hun inkomensongelijkheid niet boven het gemiddelde van fulltimers (0,21).

Staat 2
Inkomen en inkomensongelijkheid werkzame beroepsbevolking met een arbeidsduur van 35 uur per week of meer¹⁾; top-10 meest voorkomende beroepen, 2009*

	Theilcoëfficiënt	Inkomen
		1 000 euro
Winkelbediende	0,21	34,2
Docent basisonderwijs	0,05	50,9
Administratief medewerker	0,07	42,7
Schoonmaker	0,12	30,4
Vrachtwagenchauffeur	0,06	44,2
Crècheleidster, bejaardenverzorger	0,13	34,1
Lader/losser	0,08	33,2
Systeemontwerper, -programmeur	0,15	67,5
Vertegenwoordiger	0,14	71,6
Ziekenverzorgende	0,05	42,3

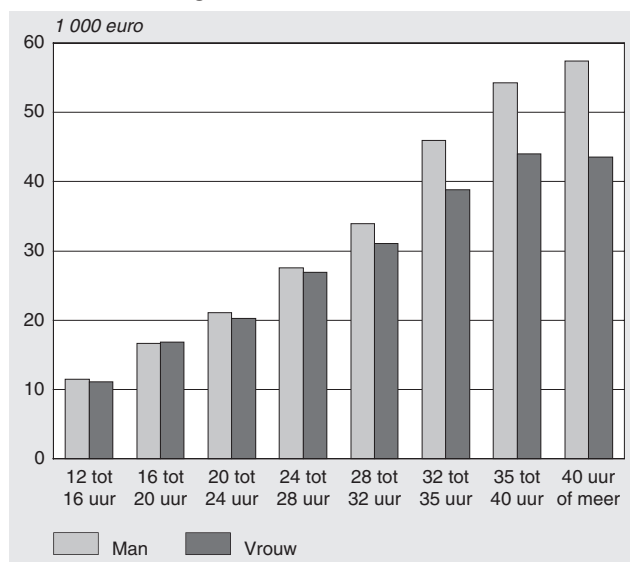
¹⁾ Deeltijdwerkers zijn niet gepresenteerd: de celvulling is onvoldoende.

5. Inkomensverschillen nader bekeken

Niet alleen *binnen* groepen in de samenleving kunnen de inkomens behoorlijk verschillen, ook *tussen* die groepen kan de ongelijkheid groot zijn. Zo zijn de inkomensverschillen bij de mannelijke deeltijders beduidend groter dan die bij de vrouwelijke deeltijders en is de inkomensongelijkheid alleen bij voltijds werkende mannen even groot als die bij vrouwen (paragraaf 3). Het inkomensverschil tussen mannen en vrouwen neemt echter juist toe met de arbeidsduur en het is het grootst bij voltijders (figuur 5). Bij de kleine en middelgrote deeltijdbanen (tot 28 uur) verschillen mannen en vrouwen nauwelijks in inkomen. Vrouwen met een grote deeltijd baan (28 tot 35 uur) verdienen bruto tussen 85 en 90 procent van mannen in zo'n deeltijd baan. Het inkomen van voltijds werkende vrouwen is ongeveer driekwart van dat van mannelijke fulltimers. Sekseverschillen in onder meer leeftijd, werkervaring en leidinggeven verklaren voor een groot deel de loonkloof tussen mannen en vrouwen (Van den Brakel, Merens, Bos, Hagoort en Dankmeyer, 2011).

Duidelijk is dat een deel van de inkomensongelijkheid in de werkende beroepsbevolking toe te schrijven is aan verschillen tussen mannen en vrouwen. Het andere deel komt voor rekening van inkomensverschillen bij mannen onderling en bij vrouwen onderling (zie ook tabellen 1 en 2). Met de Theilcoëfficiënt is het mogelijk om door middel van decompositie deze tussen- en binnengroepsongelijkheid te kwantificeren (Van den Brakel-Hofmans, 2007). Figuur 9 laat zien dat verreweg de meeste inkomensverschillen tussen voltijders⁷⁾ onderlinge verschillen bij mannen en vrouwen zijn. De inkomensverschillen tussen mannen en vrou-

7. Inkomen werkzame beroepsbevolking naar wekelijkse arbeidsduur en geslacht, 2009*

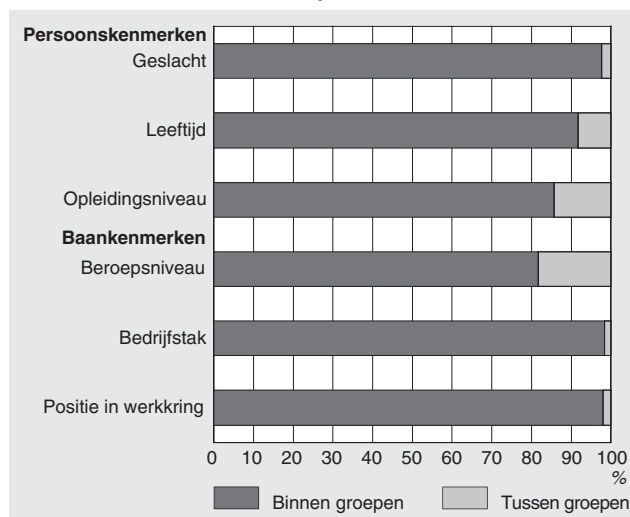

wen spelen dus maar een bescheiden rol. Ze zijn vooral terug te voeren op het feit dat de meeste mannen ongeacht hun leeftijd voltijds werken, terwijl vrouwen dit meestal alleen op jonge leeftijd doen, wanneer zij (nog) geen kinderen hebben.

Bij onderscheid naar leeftijd is de tussengroepsongelijkheid van meer betekenis. Dit komt voor een groot deel door het verschil in werkervaring. Immers, hoe ouder iemand is, hoe meer werkervaring hij of zij doorgaans heeft (De Mooij e.a., 2010). Bij vrouwen is werkervaring een belangrijkere factor in het verklaren van beloningsverschillen tussen leeftijdsgroepen dan bij mannen. Dit komt doordat vrouwen vaker de zorgtaken in het gezin op zich nemen waardoor er bij hen meer variatie in werkervaring is. Dit betekent dat verschillen tussen leeftijdsgroepen ook voortkomen uit geslachtsgereleerde verschillen in levensfase.

Inkomensverschillen tussen lager, middelbaar en hogeropgeleiden bepalen een substantieel deel van de totale onge-

8. Decompositie van inkomensongelijkheid werkzame beroepsbevolking (Theilcoëfficiënt) naar persoons- en baankenmerken van voltijders, 2009*

lijkheid (bijna 15 procent). Bij beroepsniveau is dat zelfs bijna 20 procent. Bij het onderscheid naar positie in de werkring en naar bedrijfstak telt de tussengroepsongelijkheid veel minder zwaar. De inkomensverschillen tussen werknemers met een vast of flexibel contract en zelfstandigen bepalen maar 2 procent van de totale ongelijkheid. Het zijn vooral de inkomensverschillen binnen de groep zelfstandigen die hier domineren.

6. Conclusies

Onder het credo 'Gelijk loon voor gelijk werk' is er de overheid veel aan gelegen om inkomensverschillen tussen mensen die in vergelijkbare functies werken op te heffen. Cijfers over waar die inkomensverschillen zich met name bevinden, helpen bij een doelgerichte aanpak.

In dit artikel is in kaart gebracht bij welke groepen werkenden de inkomensongelijkheid het grootst is. Zo blijken bij de 55- tot 65-jarigen, de babyboomers die in de eerste tien jaar na de oorlog geboren zijn, behoorlijk wat verschillen in het bruto inkomen uit werk voor te komen. Daarnaast springen ook jongeren in de werkzame beroepsbevolking er qua inkomensongelijkheid uit. Tussen de leeftijdsgroepen zijn uiteraard ook inkomensverschillen. Deze zijn zowel terug te voeren op verschillen in werkervaring als op de levensfase waarin iemand zich bevindt. Zo werken mannen gedurende hun carrière meestal voltijds, terwijl vrouwen dit voornamelijk op jonge leeftijd doen. Hun inkomen is dan nog betrekkelijk laag. Opvallend is dan wel dat bij voltijders de inkomensongelijkheid bij mannen onderling identiek is aan die bij vrouwen onderling.

Vooral bij mensen met kleine banen (tot twee dagen) en mensen die minstens 40 uur per week werken, verschilt het bruto jaarinkomen veel meer dan bij de rest van de werkzame beroepsbevolking. Bij de kleine banen staan de jongeren met bijbaantjes tegenover de oudere, meer verdienende deeltijders. Bij de voltijders met een werkweek van 40 uur of meer gaat het vaak om zelfstandigen. Hun inkomen variëren onderling enorm, doordat zij forse winsten kunnen maken en zware verliezen kunnen lijden. De inkomensongelijkheid onder zelfstandigen is daardoor ook conjunctuurgevoeliger.

De inkomensongelijkheid in de werkzame beroepsbevolking springt vooral in het oog bij het onderscheid naar leeftijd, opleidings- en beroepsniveau en het dienstverband (vast of flexibel contract dan wel zelfstandig). Inkomensverschillen tussen opleidings- en beroepsniveaus zijn evident. Verder blijken de inkomens bij mensen met een gelijk beroepsniveau minder uiteen te lopen dan bij mensen met een gelijk opleidingsniveau.

Het mag duidelijk zijn dat niet alleen dergelijke 'harde' kenmerken bepalend zijn voor de inkomensverschillen. Zo zullen bijvoorbeeld ook 'zachte' eigenschappen zoals motivatie en andere persoonlijke kwaliteiten een rol spelen. Daarnaast kunnen mensen bewust kiezen voor een baan met weliswaar minder salaris, maar met betere secundaire arbeidsvoorwaarden (uitgebreide verlofmogelijkheden, flexibele werktijden). Daar dergelijke aspecten moeilijk

kwantificeerbaar zijn, is het vrijwel onmogelijk de inkomensverschillen van werkenden volledig te verklaren. Dat betekent op zijn beurt dat achter beloningsdiscriminatie (geen gelijk loon voor gelijk werk) niet volledig een vinger te krijgen is.

Technische toelichting

Data

Voor de analyses in dit artikel is gebruik gemaakt van gegevens uit de Enquête Beroepsbevolking (EBB) die verrijkt zijn met inkomensgegevens, voornamelijk afkomstig van de Belastingdienst. De EBB verschaft maandelijks van bijna dertigduizend steekproefpersonen informatie over de arbeidsmarktpositie. De deelnemende steekproefpersonen worden vijf maal benaderd gedurende een (volg)jaar. Aan de per peilmoment bevroegde EBB-steekproefpersoon is telkens de (huishoudens)inkomensinformatie gekoppeld voor de op dat moment van toepassing zijnde huishoudensamenstelling van deze persoon. Het gaat dan om de bijbehorende inkomensinformatie op basis van het gehele kalenderjaar. De gemiddelde bruto inkomens zijn telkens geschat op basis van de gehele EBB-steekproef, voor de inkomensongelijkheid zijn enkel de mensen uit de eerste peiling – de unieke cases – opgenomen.

De tien meest voorkomende beroepen in 2009

Aan de hand van de standaard beroepenclassificatie van 1992 is een top-10 samengesteld van de meest voorkomende beroepen in 2009. In het artikel wordt telkens naar een beroep verwezen door een van de genoemde beroepen uit de beroepsnaam. De volledige beroepsnamen met de bijbehorende beroepencodes zijn als volgt:

1. Winkelbediende, markt-, straatverkoper (excl. kiosk, vlees); debitant staatsloterij (beroepencode 31701)
2. Docent basisonderwijs, algemeen vormende vakken (beroepencode 62301)
3. Administratief medewerker (middelbaar (beroepencode 51500)
4. Glazenwasser, interieurverzorger, keukenknecht, medewerker huishoudelijke dienst (beroepencode 11133)
5. Vrachtwagenchauffeur (beroepencode 28209)
6. Crècheleidster; bejaarden- of, zwakzinnigenverzorgende (middelbaar) (beroepencode 57210)
7. Lader, lossen, pakhuis- of magazijnknecht, verhuizer (beroepencode 11122)
8. Informatie- of, systeemanalist, systeemontwerper, -programmeur; programmeur (wetenschappelijke toepassingen; administratief; hoger) (beroepencode 71401)
9. Vertegenwoordiger: acquisiteurs van zakelijke diensten (geen advertenties, reclame, verzekeringen) (beroepencode 51617)
10. Ziekenverzorgende (beroepencode 49501)

Literatuur

Brakel-Hofmans, M. van den (2007). *Metten van inkomensongelijkheid*. www.cbs.nl.

Brakel, M. van den, W. Bos, A. Merens, B. Dankmeyer en K. Hagoort (2011). Inkomen. In: A. Merens, M. van den Brakel, M. Hartgers en B. Hermans (red.), *Emancipatiemonitor 2010*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau/ Centraal Bureau voor de Statistiek.

Brakel, M. van den en K. Leufkens (2011). Economische zelfstandigheid van werkende mannen en vrouwen. In: *Socialeconomische trends 1/2011*.

Leufkens, K. (2010). CBS berichten: flexwerkers en zelfstandigen zonder personeel. *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 26(2), 162–168.

Leufkens, K., R. Lok en F. Otten (2011). Het inkomen van flexwerkers en zelfstandigen zonder personeel. In: *Socialeconomische trends 1/2011*.

Mooij, M. de, I. Bottelberghs, M. Goedhuys, J. van den Tillaart en C. Wagner (2010). *Gelijk loon voor gelijk werk? Banen en lonen bij overheid en bedrijfsleven 2008*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Moonen, L. (2011). Inkomen verklaard? Het inkomen van werknemers en zelfstandigen nader bekeken. Paper gepresenteerd op de Nederlandse Arbeidsmarktdag (NAD), 6 oktober 2011, www.arbeidsconferentie.nl.

Nicolaas, H., E. Wobma en J. Ooijevaar (2010). Demografie. In: Vliet, R. van der, J. Ooijevaar en A. Boerdam (red.), *Jaarrapport Integratie*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Noten in de tekst

- ¹ Personen 15–64 jaar met betaald werk van minimaal 12 uur per week.
- ² Er is afgezien van omrekening van bruto-jaarinkomens van deeltijdwerkers naar voltijdse jaarinkomens. Dit omdat het uurloon van deeltijdwerkers lager is dan dat van voltijdwerkers (De Mooij e.a., 2010).
- ³ De formule voor de Theilcoëfficiënt is hier omwille van een inzichtelijke presentatie voor de gehele populatie weergegeven. In geval de inkomensongelijkheid op basis van een steekproef geschat wordt (zoals in dit artikel) vindt nog een weging plaats (zie Van den Brakel-Hofmans, 2007).
- ⁴ Degenen die slechts een deel van het jaar inkomen uit betaald werk hadden, zijn buiten beschouwing gebleven. Dit om de waarde van de inkomensongelijkheid zo zuiver mogelijk te houden. De hier gepresenteerde gemiddelde bruto inkomens kunnen daarom afwijken van die op de CBS-databank StatLine (<http://statline.cbs.nl/StatWeb/default.aspx>)
- ⁵ Vooral bij zelfstandigen en flexwerkers kan ongelijkheid in jaarinkomen ook nog deels veroorzaakt worden door een verschil in de waargenomen arbeidsduur op het mo-

ment van enquêteren (i.e. tijdens de eerste peiling (zie Toelichting)) en die op andere momenten in het jaar. Met andere woorden, bij zelfstandigen en flexwerkers zit vaak gedurende het jaar meer variatie in de wekelijkse arbeidsduur. Dit is wel verdisconteerd in het inkomen, maar soms past dat dus niet helemaal bij de waargenomen arbeidsduur.

- 6) Beroep waarvoor een opleiding met een niveau vergelijkbaar aan basisonderwijs voldoende is.
- 7) Omwille van de overzichtelijkheid is hier alleen de decompositie van de inkomensongelijkheid bij voltijders gepresenteerd.

Tabel 1
Inkomensongelijkheid werkzame beroepsbevolking naar wekelijkse arbeidsduur en persoons- en baankenmerken, 2009*

	12 tot 16 uur	16 tot 20 uur	20 tot 24 uur	24 tot 28 uur	28 tot 32 uur	32 tot 35 uur	35 tot 40 uur	40 uur of meer
<i>Theilcoëfficiënt</i>								
Totaal	0,38	0,16	0,21	0,18	0,19	0,16	0,12	0,26
<i>Geslacht</i>								
Man	0,72	0,34	0,57	0,48	0,32	0,21	0,11	0,25
Vrouw	0,29	0,13	0,14	0,13	0,15	0,11	0,11	0,28
<i>Leeftijd</i>								
15-24 jaar	0,24	0,24	0,23	0,19	0,19	0,14	0,18	0,15
25-34 jaar	0,15	0,10	0,14	0,09	0,15	0,09	0,07	0,14
35-44 jaar	0,32	0,11	0,16	0,17	0,16	0,13	0,09	0,25
45-54 jaar	0,31	0,14	0,17	0,20	0,17	0,15	0,11	0,27
55-64 jaar	0,53	0,19	0,34	0,17	0,23	0,17	0,12	0,28
<i>Herkomst</i>								
Autochtoon	0,37	0,15	0,21	0,17	0,18	0,15	0,11	0,25
Westers allochtoon	0,43	0,18	0,24	0,25	0,20	0,21	0,15	0,32
Niet-westers allochtoon	0,45	0,20	0,26	0,18	0,23	0,15	0,10	0,23
<i>Opleidingsniveau</i>								
Laag	0,33	0,17	0,20	0,21	0,20	0,17	0,09	0,17
Middelbaar	0,28	0,13	0,19	0,11	0,15	0,11	0,09	0,22
Hoog	0,51	0,16	0,19	0,18	0,15	0,13	0,10	0,24
<i>Positie in werkring</i>								
Werknemer, vast dienstverband	0,20	0,10	0,11	0,12	0,10	0,13	0,10	0,17
Werknemer, flexibel dienstverband	0,41	0,30	0,34	0,24	0,35	0,27	0,31	0,34
Zelfstandige	1,09	0,63	0,95	0,64	0,61	0,41	0,47	0,51
<i>Bedrijfstak</i>								
Landbouw, bosbouw en visserij	0,77	0,38	0,68	0,77	0,56	0,32	0,15	0,71
Nijverheid, winning, energievoorziening	0,70	0,21	0,35	0,14	0,19	0,22	0,11	0,17
Commerciële dienstverlening	0,46	0,18	0,26	0,26	0,27	0,24	0,15	0,27
Niet-commerciële dienstverlening	0,22	0,13	0,12	0,13	0,14	0,09	0,09	0,25
<i>Beroepsniveau</i>								
Elementair of lager	0,20	0,14	0,17	0,12	0,21	0,14	0,08	0,15
Middelbaar	0,37	0,09	0,16	0,10	0,18	0,10	0,08	0,22
Hoger of wetenschappelijk	0,29	0,16	0,18	0,24	0,16	0,10	0,08	0,22

Tabel 2
Inkomen werkzame beroepsbevolking naar wekelijkse arbeidsduur en persoons- en baankenmerken, 2009*

	12 tot 16 uur	16 tot 20 uur	20 tot 24 uur	24 tot 28 uur	28 tot 32 uur	32 tot 35 uur	35 tot 40 uur	40 uur of meer
<i>1 000 euro</i>								
Totaal	11,2	16,8	20,4	27,0	31,7	41,4	51,1	55,1
<i>Geslacht</i>								
Man	11,4	16,6	21,1	27,6	33,9	45,9	54,2	57,4
Vrouw	11,1	16,8	20,2	26,9	31,0	38,8	44,0	43,5
<i>Leeftijd</i>								
15-24 jaar	6,3	8,5	10,2	13,5	15,4	20,0	26,5	26,3
25-34 jaar	11,9	15,4	18,5	25,0	28,6	36,9	43,3	45,8
35-44 jaar	13,6	18,1	21,4	29,3	34,0	46,9	54,8	60,4
45-54 jaar	13,4	18,9	22,0	29,4	34,7	46,7	58,7	63,9
55-64 jaar	13,3	19,0	22,7	29,3	35,0	48,7	58,0	59,7
<i>Herkomst</i>								
Autochtoon	11,3	17,1	21,0	27,5	32,6	42,1	52,1	56,0
Westers allochtoon	11,8	16,5	19,6	27,2	30,9	42,2	53,0	58,5
Niet-westers allochtoon	10,1	13,3	15,1	21,7	24,6	34,6	40,7	43,2
<i>Opleidingsniveau</i>								
Laag	8,1	12,8	15,6	19,6	21,5	26,8	37,1	39,9
Middelbaar	11,6	16,2	19,7	24,3	27,5	35,9	45,8	46,6
Hoog	17,3	22,0	27,2	34,9	42,5	52,8	65,1	75,5
<i>Positie in werkring</i>								
Werknemer, vast dienstverband	12,2	18,1	21,9	28,8	34,6	42,6	52,4	59,3
Werknemer, flexibel dienstverband	8,3	10,9	12,9	15,0	18,1	22,3	28,0	32,0
Zelfstandige	13,0	14,5	17,6	21,5	24,6	40,7	38,3	47,3
<i>Bedrijfstak</i>								
Landbouw, bosbouw en visserij	7,2	14,1	14,8	20,7	19,8	29,3	35,6	28,3
Nijverheid, winning, energievoorziening	12,6	15,5	20,2	25,7	29,1	41,1	47,7	53,6
Commerciële dienstverlening	9,6	13,9	17,8	24,1	27,4	40,1	50,1	56,8
Niet-commerciële dienstverlening	13,0	19,1	22,8	29,2	35,0	42,7	54,5	59,8
<i>Beroepsniveau</i>								
Elementair of lager	8,6	12,3	15,0	19,0	20,4	26,7	35,6	37,6
Middelbaar	14,1	17,9	21,4	26,1	29,6	38,0	47,9	47,9
Hoger of wetenschappelijk	19,9	24,2	28,7	36,1	43,5	54,1	66,3	76,7

Voortijdig schoolverlaten, werkloosheid en delinquentie: cumulatie van risicogedrag onder jongeren in Nederland

Tanja Traag en Olivier Marie

Bijna een op de drie jongeren die geen onderwijs meer volgden in 2009 heeft geen startkwalificatie en is daarmee een zogenoemde voortijdig schoolverlater. Voortijdig schoolverlaten gaat relatief vaak samen met problemen op andere terreinen, zoals werkloosheid en criminaliteit. Zo komen jongeren zonder startkwalificatie vijf keer zo vaak in aanraking met de politie als jongeren die wel met een startkwalificatie het onderwijs hebben verlaten. Ook is de werkloosheid onder de jongeren zonder startkwalificatie bijna twee keer zo hoog. Binnen de groep werkloze voortijdig schoolverlaters komt zelfs 12 procent in aanraking met de politie, terwijl dit aandeel voor de niet-werkloze jongeren met startkwalificatie op 2 procent ligt.

1. Inleiding

De overgang van kind naar volwassene is voor veel jongeren de tijd om te experimenteren op allerlei terreinen zoals het gebruik van alcohol en drugs, spijbelen van school en het plegen van (kleine) delicten. Vaak is het experimenteren met dit soort gedrag een uiting van het opgroeien, maar voor sommige jongeren mondt dit gedrag uit in blijvend probleemgedrag (Willemsen, Schuengel et al. 2010).

Als iemand op meerdere terreinen problemen heeft, wordt de kans op grootschaliger en langduriger probleemgedrag steeds groter. Dat komt enerzijds omdat problemen op het ene vlak problemen op het andere vlak kunnen versterken en anderzijds doordat het voor zowel de persoon zelf als voor hulpverleners steeds moeilijker te overzien wordt. Dit artikel gaat in op het samengaan van drie onderwerpen die ieder op zichzelf op relatief grote schaal voorkomen onder Nederlandse jongeren: voortijdig schoolverlaten, jeugd-delinquentie en jeugdwerkloosheid. De centrale vraag van dit artikel is in welke mate de combinatie van deze drie vormen van risicogedrag voorkomt onder Nederlandse jongeren van 15 tot 27 jaar.

Voortijdig schoolverlaters zijn jongeren die het onderwijs verlaten zonder het behalen van een startkwalificatie; ze hebben geen diploma op het niveau van havo, vwo of mbo-2. Eerder onderzoek naar de oorzaken van voortijdig schoolverlaten (Traag en Velden 2007) heeft laten zien dat naast de capaciteiten van leerlingen, zoals intelligentie, vooral de ouders en de school een belangrijke rol spelen als het gaat om het verklaren van voortijdig schoolverlaten. Ouders die hun kind stimuleren goed te presteren op school en hun kind helpen met huiswerk, verkleinen de kans dat hun kind zonder startkwalificatie het onderwijs verlaat. Ook de school waarop een kind zit is van belang (Traag en Velden 2007; Pijpers 2010). Zo hebben kinderen op zwarte scholen en scholen in urbane gebieden een vergrote kans op voortijdig schoolverlaten. Naast de oorzaken van voortijdig schoolverlaten zijn er ook een aantal onderzoeken die hebben laten

zien wat de negatieve gevolgen daarvan zijn. Zo is er een duidelijke relatie tussen voortijdig schoolverlaten en *werkloosheid*. Jongeren die geen diploma hebben of laagopgeleid zijn hebben minder kans op het vinden van werk. En als ze wel werk vinden is dat vaker werk zonder vast contract, voor een relatief laag salaris en op een laag niveau (Beckers en Traag 2005). Bij het vinden van werk blijkt dat vooral het al dan niet hebben van een diploma voor werkgevers een belangrijk signaal is om een potentiële werknemer wel of niet aan te nemen (Traag, Van der Valk et al. 2004). Naast werkloosheid is er ook een duidelijke relatie tussen voortijdig schoolverlaten en *delinquent gedrag* (Traag, Marie et al. 2010). Jongeren zonder startkwalificatie komen vaker in aanraking met de politie dan jongeren met startkwalificatie. Dit verschil is niet toe te schrijven aan verschillen in herkomst, sociale klasse of cognitieve capaciteiten zoals intelligentie. Wel is duidelijk dat delinquentie op zeer jonge leeftijd een sterk verhoogde kans geeft op voortijdig schoolverlaten en dat voortijdig schoolverlaten op haar beurt weer de kans op later delinquent gedrag vergroot (Traag, Marie et al. 2010).

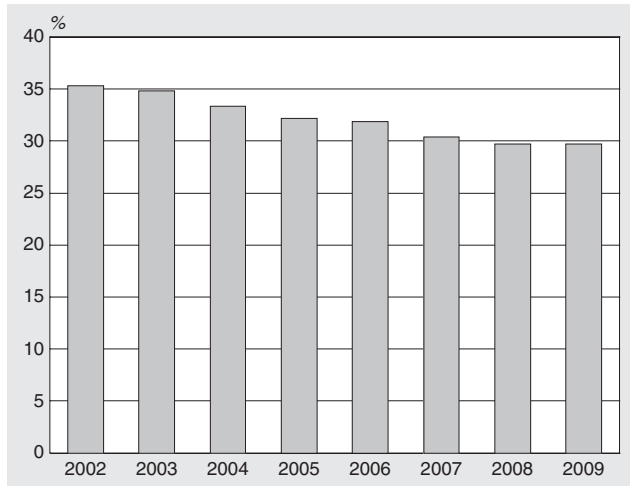
Zoals gezegd richt dit artikel zich op het gelijktijdig voorkomen van deze drie vormen van risicogedrag onder jongeren van 15 tot 27 jaar in Nederland die niet meer deelnemen aan onderwijs. Achtereenvolgens wordt beschreven hoe vaak voortijdig schoolverlaten, werkloosheid en delinquentie voorkomen onder deze jongeren in Nederland. Vervolgens g op de implicaties van deze bevindingen voor zowel jongeren zelf als voor de maatschappij.

2. Bijna een op de drie niet-onderwijsvolgende jongeren heeft geen startkwalificatie

In 2009 waren er in Nederland ruim 806 duizend jongeren van 15 tot 27 jaar die geen opleiding meer volgden. Daarvan had bijna 30 procent geen startkwalificatie en was daarmee dus een voortijdig schoolverlater. Het aandeel voortijdig schoolverlaters is de afgelopen jaren behoorlijk gedaald. In 2002 had 35 procent van de jongeren in deze leeftijdsgroep geen startkwalificatie. Deze daling ging samen met intensief overheidsbeleid om het voortijdig schoolverlaten terug te dringen om zo te voldoen aan een van de Lissabon-doelstellingen.¹⁾ In totaal ging het in 2009 om iets meer dan 239 duizend jongeren die op de arbeidsmarkt kwamen met een vergroot risico op werkloosheid dan wel slechtbetaalde banen en weinig uitzicht op een vast contract.

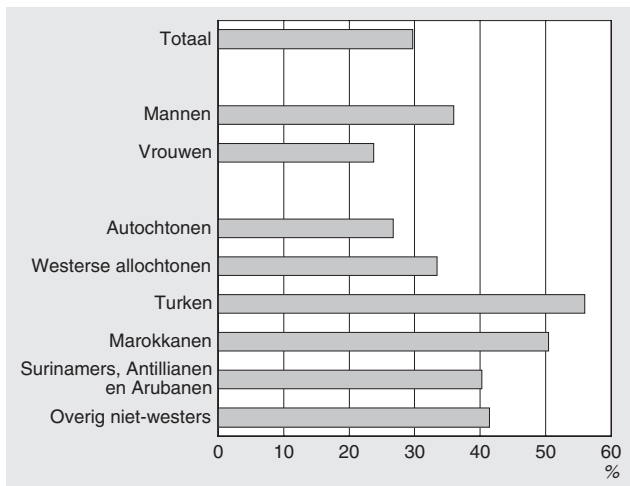
Vooral onder mannen en onder niet-westerse allochtonen komt voortijdig schoolverlaten vaak voor. Van alle mannen van 15 tot 27 jaar die geen onderwijs meer volgen, heeft in 2009 bijna 36 procent geen startkwalificatie terwijl dit onder vrouwen een kleine 24 procent is. Van de verschillende herkomstgroepen is het aandeel voortijdig schoolverlaters het hoogst onder Turken (56 procent) en Marokkanen (50 pro-

1. Niet-onderwijsvolgende jongeren van 15 tot 27 jaar zonder startkwalificatie

cent). Onder Surinamers, Antillianen, Arubanen en overige groepen niet-westerse allochtonen is dit aandeel met ongeveer 40 procent beduidend lager, maar nog altijd aanzienlijk hoger dan bij de autochtone jongeren (27 procent).

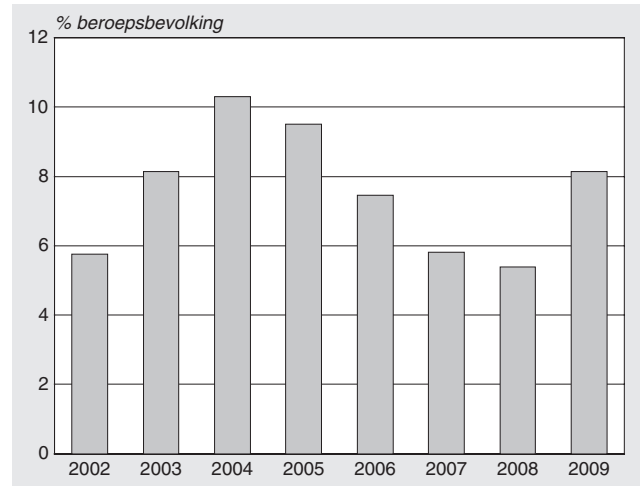
2. Voortijdig schoolverlaters onder niet-onderwijsvolgende jongeren van 15 tot 27 jaar naar geslacht en herkomst, 2009

3. Werkloosheid jongeren zonder startkwalificatie bijna twee keer zo hoog

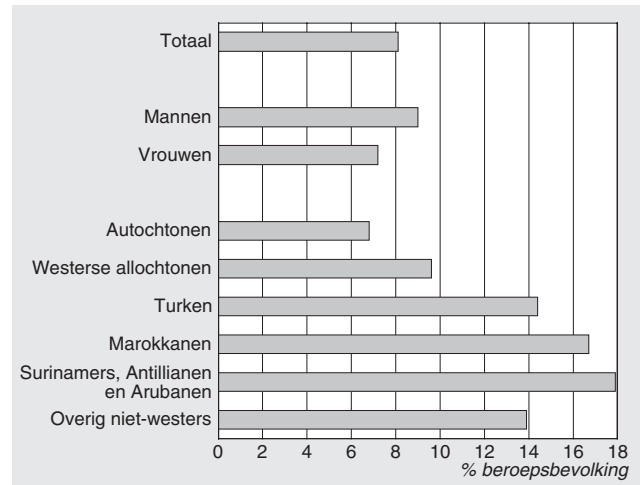
De werkloosheid onder niet-onderwijsvolgende jongeren van 15 tot 27 jaar heeft tussen 2002 en 2009 behoorlijk geschommeld. In 2004, toen het economisch niet erg goed ging in Nederland, was de jeugdwerkloosheid in Nederland op haar hoogst met 10,3 procent. Sindsdien is het aandeel werkloze jongeren binnen de beroepsbevolking gedaald tot 5,4 procent in 2008. Met de economische crisis die in dat jaar intrad, is de werkloosheid onder jongeren weer toegenomen. In 2009 was 8,1 procent van de jongeren in de beroepsbevolking werkloos. Dat komt neer op bijna 58 duizend jongeren die geen baan hebben of minder dan 12 uur per week werken.

3. Werkloosheid niet-onderwijsvolgende jongeren van 15 tot 27 jaar

Mannen zijn vaker werkloos dan vrouwen en niet-westerse allochtonen vaker dan autochtonen. Het aandeel werkloze mannen van 15 tot 27 jaar in de beroepsbevolking lag in 2009 op 9 procent terwijl dit voor vrouwen op 7,2 procent lag. Van de verschillende herkomstgroepen zijn Surinamers, Antillianen en Arubanen met 17,9 procent verreweg het vaakst werkloos, gevolgd door Marokkanen (16,7 procent), Turken (14,4 procent) en overige niet-westerse allochtonen (13,9). Van de autochtone 15- tot 27-jarigen was 6,8 procent werkloos.

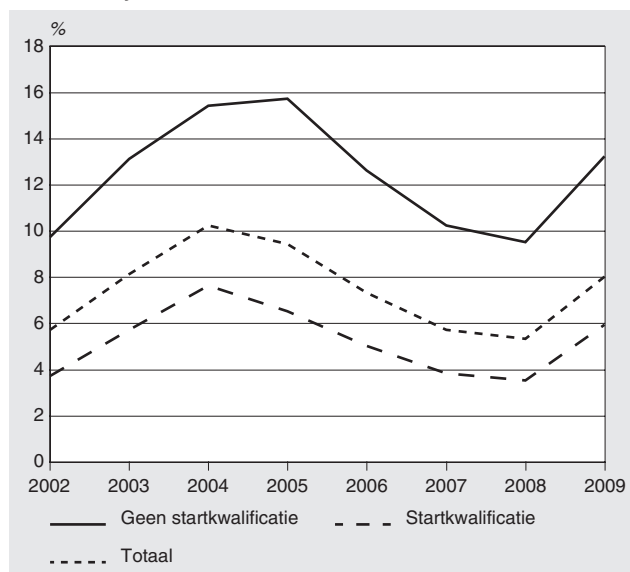
4. Werkloosheid niet-onderwijsvolgende jongeren van 15 tot 27 jaar naar geslacht en herkomst, 2009

Jongeren zonder startkwalificatie hebben een veel grotere kans op werkloosheid dan jongeren die wel een startkwalificatie hebben. In 2009 bedroeg de werkloosheid onder jongeren zonder startkwalificatie 13,3 procent. Dat is ruim twee keer zo veel als bij jongeren met startkwalificatie, van wie 6 procent werkloos was in 2009. Dit verschil is er zowel in economisch slechte tijden als in economisch goede tijden. Deels is de samenhang tussen startkwalificatiebezit en werkloosheid te wijten aan het feit dat jongeren zonder startkwalificatie minder aantrekkelijk zijn voor werkgevers. Ze hebben niet de juiste papieren en dus ook niet aantoonbaar de juiste vaardigheden. Jongeren zonder startkwalifi-

catie hebben vaker een flexibel contract (De Vries en Bierings, 2007) waardoor zij in economisch slechte tijden een kwetsbaardere groep vormen op de arbeidsmarkt.

5. Werkloosheid niet-onderwijsvolgende jongeren van 15 tot 27 jaar naar startkwalificatiebeziit

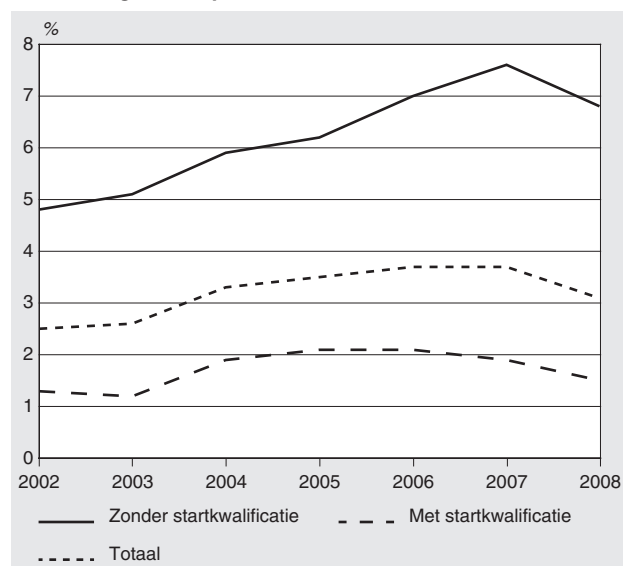

4. Jongeren zonder startkwalificatie zes keer zo vaak in aanraking met de politie

Het aandeel jongeren dat in aanraking is geweest met de politie schommelt licht. In 2002 was ongeveer 2,5 procent van de 15- tot 27-jarigen die geen onderwijs meer volgen als verdachte aangehouden door de politie. Dat komt neer op ongeveer 24 duizend jongeren. Sindsdien is dit aantal gestegen tot 3,7 procent in 2006, wat overeenkomt met meer dan 30 duizend jongeren. Daarna nam het aandeel jongeren dat in aanraking komt met de politie licht af, tot 3,1 procent in 2008. Jonge mannen komen veel vaker in aanraking met de politie dan jonge vrouwen. In 2008 werd 5,3 procent van de jonge mannen door de politie aangehouden terwijl dit aandeel onder vrouwen minder dan 1 procent bedroeg. Ook is er een duidelijk verschil tussen de verschillende herkomstgroepen. Van de niet-westerse allochtonen kwam 4,5 procent in aanraking met de politie wat bijna twee keer zo hoog is als onder autochtonen.

Hoewel het aandeel jongeren dat in aanraking is geweest met de politie de afgelopen jaren is gedaald, geldt dit niet voor alle jongeren. Na de piek in 2006 daalde het aandeel dat in aanraking is geweest met de politie voor jongeren met een startkwalificatie, van 2,1 procent in 2006 naar 1,5 procent in 2008. Bij de jongeren zonder startkwalificatie steeg dit aandeel nog verder tot 7,6 procent in 2007. Daarna nam het aandeel dat in aanraking is geweest met de politie af. Jongeren zonder een startkwalificatie zijn dus bijna zes keer vaker in aanraking geweest met de politie dan jongeren met een startkwalificatie, en vergeleken met 2002 is dit verschil ook groter geworden.

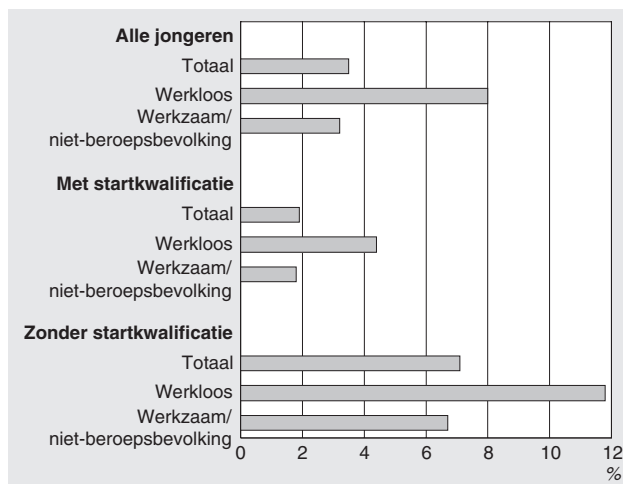
6. Niet-onderwijsvolgende jongeren van 15 tot 27 jaar in aanraking met de politie naar startkwalificatiebeziit

5. Bijna een op de tien werkloze voortijdig schoolverlaters in aanraking met de politie

Bij jongeren zonder startkwalificatie die daarbij ook geen werk hebben, is het aandeel dat in aanraking komt met de politie nog groter. Zo werd in 2006–2008 11,8 procent van de werkloze voortijdig schoolverlaters door de politie aangehouden als verdachte. Bij de jongeren die met een startkwalificatie het onderwijs hadden verlaten en niet werkloos zijn, lag dit aandeel op 1,8 procent. Er is dus sprake van een duidelijke samenhang tussen voortijdig schoolverlaten, werkloosheid en crimineel gedrag. Het is echter niet duidelijk of er sprake is van een oorzakelijk verband of dat er een onderliggende oorzaak is die maakt dat sommige jongeren eerder geneigd zijn én zonder startkwalificatie het onderwijs te verlaten én werkloos te zijn én crimineel gedrag te vertonen. Het aantal jongeren dat zonder startkwalificatie van school gaat én werkloos is én in aanraking komt met de politie is relatief klein. Het gaat om ongeveer 3 duizend jon-

7. Niet-onderwijsvolgende jongeren van 15 tot 27 jaar in aanraking met de politie naar startkwalificatiebeziit en werkloosheid, 2006–2008

geren van 15 tot 27 jaar, slechts 0,1 procent van de totale populatie niet –onderwijsvolgende jongeren in Nederland.

6. Conclusie

Dit artikel heeft laten zien dat er een duidelijke samenhang is tussen het niet hebben van een startkwalificatie, werkloos zijn en het in aanraking komen met de politie. Niet-onderwijsvolgende jongeren zonder startkwalificatie zijn vaker werkloos én komen vaker in aanraking met de politie. Uit deze analyses blijkt dat bij zowel voortijdig schoolverlaten als jeugdcriminaliteit en jeugdwerkloosheid jonge mannen en jongeren van niet-westerse allochtone herkomst het grootste risico lopen tot één of meerdere van deze probleemgroepen te behoren. Uit eerder onderzoek naar zowel voortijdig schoolverlaten als jeugdcriminaliteit is gebleken dat het vergrote risico op dergelijke problemen voor niet-westerse allochtonen volledig kan worden toegeschreven aan verschillen in sociaaleconomische achtergrond (Traag, Marie et al. 2010; Traag en Van Der Velden 2011). Dat betekent dat jongeren met gelijke sociaaleconomische kenmerken even veel kans hebben op voortijdig schoolverlaten dan wel jeugdcriminaliteit, ongeacht hun herkomst. Het gaat dan om bijvoorbeeld het opleidingsniveau van de ouders, het inkomen van het gezin van herkomst, cultureel kapitaal en de mate waarin de ouders hun kind ondersteunden in schoolactiviteiten.

Het aantal jongeren dat zonder startkwalificatie van school gaat én werkloos is én in aanraking komt met de politie is relatief klein. Het gaat om ongeveer 2 duizend jongeren van 15 tot 27 jaar. Dit is relatief gezien een kleine groep, slechts 0,2 procent van de totale populatie niet–onderwijsvolgende jongeren in Nederland. Desondanks is het een groep die aandacht behoeft. Ontwikkelingspsychologen zoals Moffitt (1993) hebben laten zien dat criminele activiteit op jonge leeftijd vaak leidt tot recidive en chronisch crimineel gedrag op volwassen leeftijd. Het gebrek aan scholing, het niet hebben van werk, financiële problemen en een sociaal isolement zouden er volgens Moffitt toe kunnen leiden dat deze groep maar moeilijk een leven in de reguliere maatschappij kan opbouwen en daarmee de kans op blijvende criminele activiteit steeds verder toeneemt.

Technische toelichting

De cijfers in dit artikel zijn gebaseerd op gegevens uit de Enquête Beroepsbevolking 2002–2009, die gekoppeld zijn met de gegevens van de Herkenningsdienstsysteemen (HKS) van de politie over de periode 1995–2008. In het HKS is per jaar vastgelegd tegen welke jongeren proces-verbaal is opgemaakt omdat zij verdacht werden van een misdrijf. Het geeft echter geen volledig beeld van de criminaliteit in Nederland, omdat HALT-afdoeningen en de gegevens van bijzondere opsporingsdiensten er niet in zijn opgenomen. Ook is er geen registratie als een dader niet wordt opgepakt, er geen proces-verbaal is opgemaakt of het delict niet bij de politie bekend is. Dat betekent dat de bevindingen in dit artikel gebaseerd zijn op een onderschatting van de daadwerkelijke delinquentie onder jongeren in Nederland.

Het artikel beperkt zich tot die groep jongeren van 15 tot 27 jaar die geen onderwijs (meer) volgen. Daarvoor wordt de (inter)nationale onderwijsafleiding gebruikt. Jongeren die in de vier weken voorafgaand aan de enquête geen regulier onderwijs hebben gevolgd en die ook niet aangeven na de vakantie weer te willen beginnen met een opleiding worden gerekend tot de groep niet-schoolgaande jongeren. Jongeren die aangeven na de vakantie wel weer te gaan beginnen, worden beschouwd als schoolgaand.

Regulier onderwijs

In de Enquête Beroepsbevolking worden alle opleidingen tot het reguliere onderwijs gerekend die:

- Behoren tot het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs (incl. speciaal onderwijs);
- Behoren tot het middelbaar beroepsonderwijs (incl. praktijkonderwijs en LWOO);
- Behoren tot het Hoger Beroepsonderwijs dan wel Universitair onderwijs;
- Gegeven worden in het kader van werkend-leren ;
- Niet schriftelijk zijn en minstens een jaar duren.

Startkwalificatie

Een startkwalificatie wordt in Nederland gelijk gesteld aan een opleiding op niveau 2 van de kwalificatiestructuur van de Wet educatie en beroepsonderwijs (WEB). Dit betekent in het kort dat na het verlaten van het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo; voorheen vbo en mavo) nog een beroepsopleiding moet worden gevolgd met een minimale opleidingsduur van twee jaar. Ook een afgeronde havo- of vwo-opleiding wordt als een startkwalificatie beschouwd.

Literatuur

Beckers, I. en T. Traag (2005). Met een startkwalificatie betere kansen op de arbeidsmarkt. *Sociaaleconomische trends*, 4/2005, 23–28.

Groot, I., Th. de Hoop, A. Houkes en D. Sikkel (2007). *De kosten van criminaliteit. Een onderzoek naar de kosten van criminaliteit voor tien verschillende delicttypen*. Amsterdam: SEO.

Moffitt, T. (1993). Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: a developmental taxonomy. *Psychological Review*, 4, 674–701.

Pijpers, F. (2010). Wat beïnvloedt het risico op voortijdig schoolverlaten? Een multivariate analyse. *Sociaaleconomische trends*, 4/2010, 57–64.

Traag, T., O. Marie en R. van der Velden (2010). Risicofactoren voor voortijdig schoolverlaten en jeugdcriminaliteit. *Sociaaleconomische trends*, 2/2010, 55–60.

Traag, T., O. Marie en R. van der Velden (2010). Social Bonding, Early School-Leaving, and Delinquency. American Society of Criminology. 2010 Annual Meeting.

Traag, T., J. van der Valk, R. van Velden, R. de Vries en M.

Wolbers (2004). Een verklaring voor het effect van opleiding op de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters. *Sociaaleconomische trends*, 3/2004, 26–33.

Traag, T. en R. van der Velden (2007). Voortijdig schoolverlaten in het vmbo: De rol van individuele kenmerken, gezinsfactoren en de school. *Sociaaleconomische trends*, 2/ 2007, 16–22.

Traag, T. en R. van der Velden (2011). Early school-leaving in the Netherlands: The role of family resources, school composition and background characteristics in early school-leaving in lower secondary education. *Irish Education Studies*, 30(1).

De Vries, R. en H. Bierings (2007). Jongeren en ouderen zonder startkwalificatie op de arbeidsmarkt. *Sociaaleconomische trends*, 3/2007, 2–29.

Willemen, A., C. Schuengel, C. Bijleveld, P. van Lier, T. Frijs, H. Koot en W. Meeus (2010). *Van kwaad tot erger: signalen van jeugdig veelplegen*. Den Haag: Nicis.

Noot in de tekst

- 1) Om het aantal voortijdig schoolverlaters te beperken, werd als EU-doelstelling vastgesteld dat in 2010 niet meer dan 10 procent van de 18–24-jarigen in de EU voortijdig schoolverlater mag zijn. Het EU(27)-gemiddelde lag in 2000 op 19,5 procent van de 18–24-jarigen. De Nederlandse score was op dat moment 15,5 procent en het best presterende land was Zweden met 7,7 procent van de 18–24-jarigen. De Nederlandse doelstelling luidt: in 2010 moet het aandeel 18–24-jarigen dat geen onderwijs volgt en geen startkwalificatie heeft behaald op 8 procent uitkomen.

Afhankelijk van een uitkering in Nederland

Harry Bierings en Wim Bos

In 2010 waren 1,6 miljoen huishoudens voor hun inkomen afhankelijk van een uitkering. Dit is ruim een vijfde van alle huishoudens in Nederland. Ruim 360 duizend huishoudens waren al ten minste vier jaar achtereen in sterke mate aangewezen op de uitkering. Sinds 2004 is dit aantal van langdurig en in sterke mate uitkeringsafhankelijke huishoudens niet meer zo laag geweest als in 2010. Voor de meerderheid van deze huishoudens bleef een uitkering wegens ziekte en/of arbeidsongeschiktheid de enige of belangrijkste uitkering. Eenoudergezinnen en alleenstaanden tot 65 jaar lopen het meeste risico op (langdurige) uitkeringsafhankelijkheid.

1. Inleiding

In dit artikel worden huishoudens in kaart gebracht die voor hun inkomen afhankelijk zijn van een werkloosheids-, bijstands- en/of arbeidsongeschiktheidsuitkering. Speciale aandacht is er voor huishoudens die langere tijd in sterke mate afhankelijk zijn van een dergelijke uitkering.

De "ernst" van de afhankelijkheid van een uitkering wordt niet alleen bepaald door de hoogte van het uitkeringsaandeel in het inkomen, maar ook door de duur dat deze situatie al aanhoudt. Om die reden zijn in dit artikel de huishoudens onderscheiden die langdurig, dat wil zeggen ten minste vier jaar achtereen, een uitkering hadden, terwijl het uitkeringsaandeel steeds 40 procent of hoger was. Zij zijn langdurig in sterke mate afhankelijk van de uitkering.

De uitkeringsafhankelijkheid van huishoudens komt in paragraaf 2 aan de orde. Aandacht is er voor de ontwikkeling van de omvang van de uitkeringsafhankelijkheid in de periode 2001–2010. Ook wordt beschreven welke groepen van huishoudens hierdoor het meest getroffen worden. Als een huishouden afhankelijk is van een uitkering, treft dat alle personen van het huishouden, of dat nu inwonende kinderen zonder eigen inkomen zijn of een partner die zelf uitsluitend loon of inkomen uit eigen onderneming ontvangt. Een schets van het aantal mensen in een uitkeringsafhankelijk

huishouden en hun kenmerken wordt in paragraaf 3 gegeven. Het artikel sluit af met een uitgebreide toelichting op de gebruikte begrippen.

2. Uitkeringsafhankelijkheid bij huishoudens

2.1 Omvang en aard van uitkeringsafhankelijkheid

Ruim een vijfde huishoudens afhankelijk van uitkering

Van de 7,4 miljoen huishoudens in 2010 was 21,8 procent in mindere of sterkere mate afhankelijk van een uitkering. Dit zijn 1,6 miljoen huishoudens, 28 duizend meer dan in 2009. In 2001 lag het aandeel uitkeringsafhankelijke huishoudens op 22,5 procent. Tussen 2002 en 2005 steeg dit percentage onder invloed van de zwakke conjunctuur licht. Door de economische bloei in de jaren 2006–2008 nam het aandeel uitkeringsafhankelijke huishoudens sterk af. In 2009 kromp de economie als gevolg van de kredietcrisis en nam het percentage huishoudens dat afhankelijk was van een uitkering met 1,5 procentpunt fors toe. De stijging van de werkloosheid zwakte in 2010 echter al weer af, waardoor de toename van uitkeringsafhankelijkheid in 2010 beperkt bleef.

Daling aantal huishoudens dat langdurig uitkeringsafhankelijk is

Ruim de helft van de 1,6 miljoen huishoudens die in 2010 van een uitkering afhankelijk waren, moest al ten minste vier jaar achtereen in mindere of sterkere mate van een uitkering rondkomen. Dit waren er bijna 40 duizend minder dan in 2009.

Eén op de tien huishoudens in sterke mate afhankelijk van uitkering

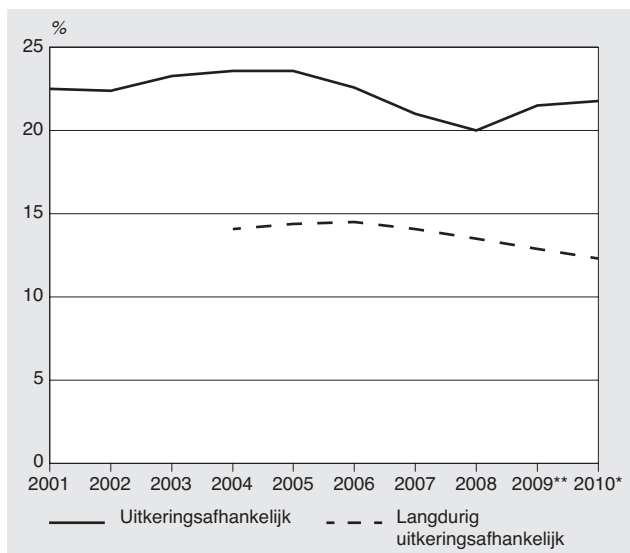
De mate waarin huishoudens afhankelijk zijn van een uitkering, loopt sterk uiteen. Voor 342 duizend van de 1,6 miljoen huishoudens die in 2010 van een uitkering afhankelijk

Staat 1
Uitkeringsafhankelijkheid bij huishoudens

	Totaal	w.o. uitkeringsafhankelijk				w.o. in sterke mate uitkeringsafhankelijk			
		totaal	%	langdurig	% ¹⁾	totaal	%	langdurig	% ¹⁾
	x 1 000			x 1 000		x 1 000		x 1 000	
2001	6862	1541	22,5	.	.	713	10,4	.	.
2002	6919	1550	22,4	.	.	726	10,5	.	.
2003	6948	1618	23,3	.	.	776	11,2	.	.
2004	6990	1653	23,6	932	14,1	797	11,4	419	6,3
2005	7063	1670	23,6	965	14,4	806	11,4	426	6,4
2006	7109	1604	22,6	979	14,5	740	10,4	430	6,4
2007	7166	1506	21,0	957	14,1	690	9,6	415	6,1
2008	7242	1445	20,0	924	13,5	661	9,1	400	5,8
2009**	7302	1572	21,5	894	12,9	697	9,6	390	5,6
2010*	7354	1600	21,8	855	12,3	737	10,0	368	5,3

¹⁾ Gerelateerd aan het aantal huishoudens dat vier jaar achtereen tot de onderzoekspopulatie behoort.

1. Aandeel (langdurig) uitkeringsafhankelijke huishoudens

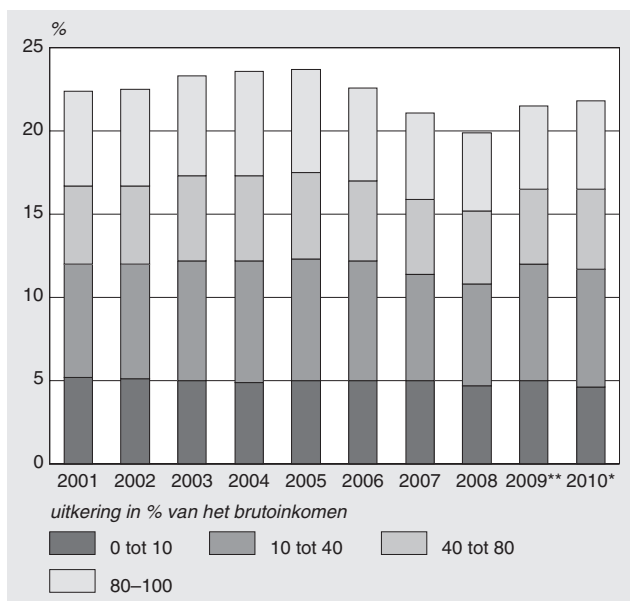
waren, maakte het totale bedrag aan uitkeringen minder dan 10 procent van het bruto-inkomen uit. Voor 737 duizend huishoudens vormden uitkeringen daarentegen ten minste 40 procent van het bruto-inkomen.

Het percentage huishoudens waarvan hooguit een tiende van het bruto-inkomen door uitkeringen gevormd wordt, bleef in de jaren 2001–2010 vrijwel constant op ongeveer 5 procent. De invloed van de conjunctuur komt daarentegen duidelijk naar voren bij groepen die in sterke mate van een uitkering afhankelijk zijn. Zo had in de economisch zwakke jaren 2004–2005 11,4 procent van de huishoudens een bruto-inkomen dat voor ten minste 40 procent bestond uit uitkeringen, tijdens de hoogconjunctuur in 2008 was dit gedaald tot 9,1 procent en in 2010 weer gestegen tot 10 procent.

Arbeidsongeschiktheidsuitkering vaak het belangrijkste

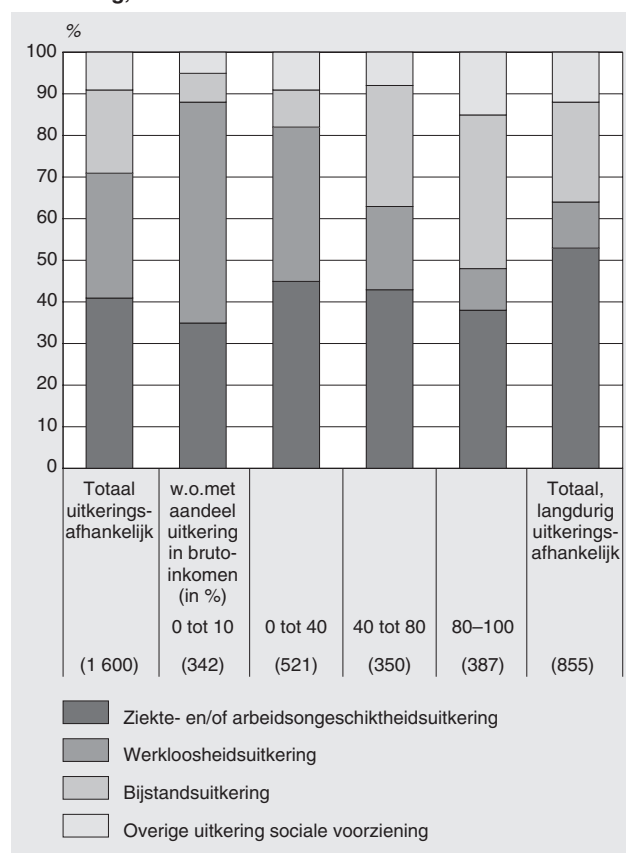
Voor vier op de tien huishoudens die in 2010 uitkeringsafhankelijk waren, vormde een uitkering wegens ziekte en/of

2. Huishoudens naar mate van uitkeringsafhankelijkheid

arbeidsongeschiktheid de enige of belangrijkste uitkering. Onder de langdurig uitkeringsafhankelijke huishoudens gold dit zelfs voor ruim de helft. Doordat de duur van werkloosheidsuitkering in de regel beperkt is, neemt deze onder de huishoudens die langdurig van een uitkering afhankelijk zijn, met 11 procent van de huishoudens slechts een bescheiden plaats in. Ook speelt een werkloosheidsuitkering een steeds kleinere rol naarmate het totaal van de uitkeringen een groter deel van het bruto-inkomen vormen. Hierbij wordt de plaats vaak overgenomen door een bijstandsuitkering of overige sociale voorzieningen, zoals de Wajong-uitkering. Iets meer dan de helft van de huishoudens waarvan het bruto-inkomen voor 80 procent of meer gevormd wordt door een uitkering, had een dergelijke uitkering.

3. Uitkeringsafhankelijkheid bij huishoudens: belangrijkste uitkering, 2010¹⁾

¹⁾ Tussen haakjes staat het aantal huishoudens (x 1 000) vermeld.

2.2 Risicogroepen

Uitkeringsafhankelijkheid komt onder bepaalde huishoudens duidelijk meer voor dan bij andere. In deze paragraaf gaat het over huishoudens waarvan de uitkeringen minstens 40 procent van het bruto-inkomen vormen.

Uitkeringsafhankelijkheid groot onder eenoudergezinnen

Eenoudergezinnen met uitsluitend minderjarige kinderen waren in 2010 het vaakst in sterke mate aangewezen op een uitkering (bijna 29 procent). Dit aandeel is sinds 2001 echter fors gedaald: in 2001 was nog bijna 42 procent van de eenoudergezinnen met uitsluitend minderjarige kinderen

in sterkere mate afhankelijk van een uitkering. De daling hangt samen met de toename van de arbeidsparticipatie van alleenstaande ouders met ruim 13 procentpunt over dezelfde periode.

Eenoudergezinnen met uitsluitend minderjarige kinderen waren ook relatief het meest getroffen door langdurige uitkeringsafhankelijkheid: voor bijna 16 procent van hen bestond het bruto-inkomen in 2010 al minstens vier jaar achtereen voor 40 procent of meer uit uitkeringen.

Hoogste aandeel uitkeringsafhankelijke huishoudens kort voor pensioenleeftijd

De kans op uitkeringsafhankelijkheid neemt toe naarmate de hoofdkostwinner van het huishouden ouder wordt. Deze toename blijkt geheel voor rekening te komen van huishoudens waarvoor de ziekte – en arbeidsongeschiktheidsuitkering de enige of belangrijkste uitkering vormde.

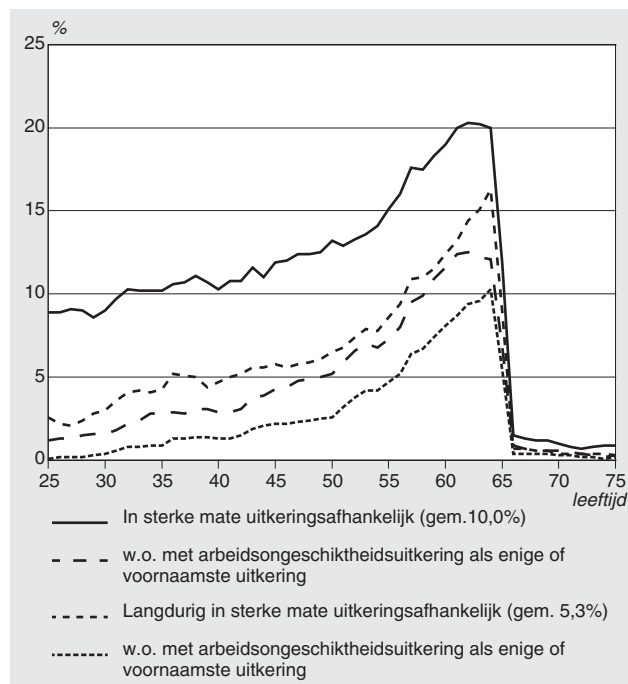
Op het moment dat de hoofdkostwinner AOW en veelal een aanvullend pensioen gaat ontvangen, is de kans op uitkeringsafhankelijkheid nog maar zeer klein: het gaat in deze gevallen doorgaans om de jongere partner die nog een uitkering ontvangt of om de persoon zelf met een aanvullende bijstandsuitkering.

Groot aandeel uitkeringsafhankelijke huishoudens onder niet-westerse allochtonen

In 2010 was ruim een kwart van de huishoudens met een niet-westerse hoofdkostwinner in sterke mate afhankelijk van een uitkering. Dit is 2,6 keer zo veel als gemiddeld in Nederland. Hierbij moet rekening gehouden worden met de leeftijdsopbouw: de niet-westerse huishoudens omvatten relatief weinig 65-plussers die, zoals hierboven geconstateerd is, vrijwel niet afhankelijk zijn van een uitkering.

Bij niet-westerse huishoudens heeft uitkeringsafhankelijkheid iets vaker een aanhoudend karakter; bij hen komt langdurige uitkeringsafhankelijkheid 2,7 keer zo veel voor als gemiddeld. Huishoudens waarvan de hoofdkostwinner uit

5. Huishoudens (langdurig) in sterke mate uitkeringsafhankelijk naar leeftijd van de hoofdkostwinner, 2010*

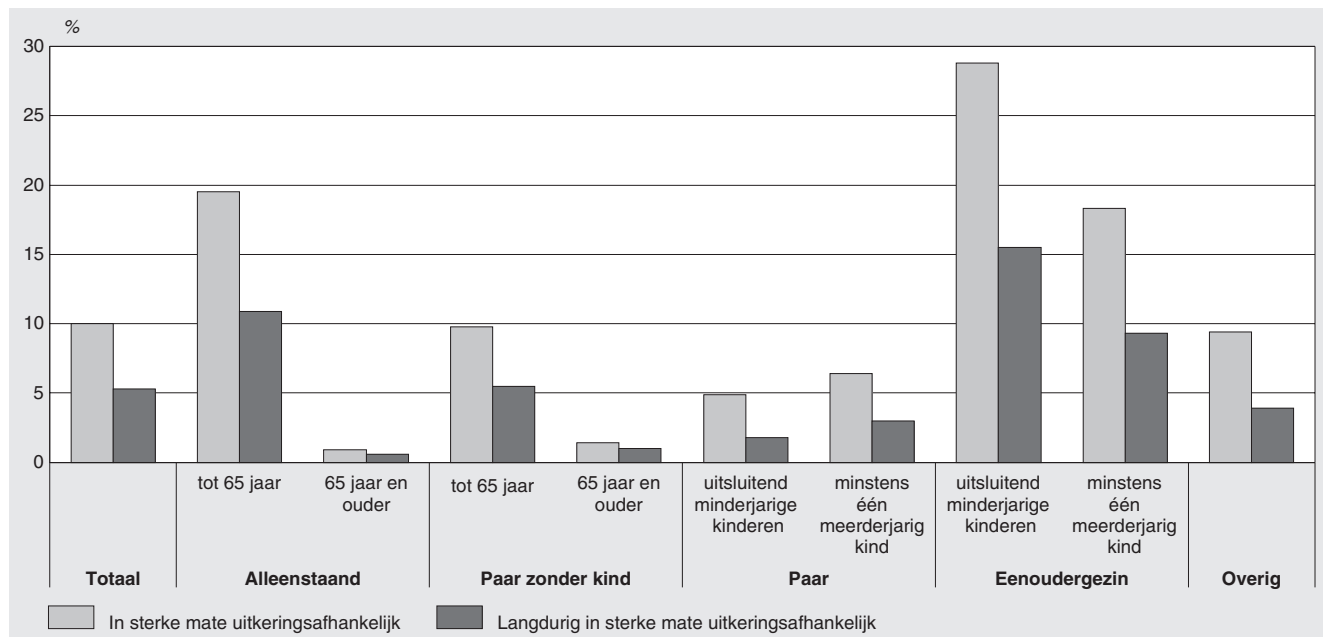

Marokko afkomstig is, waren in 2010 met 18 procent het vaakst langdurig afhankelijk van een uitkering.

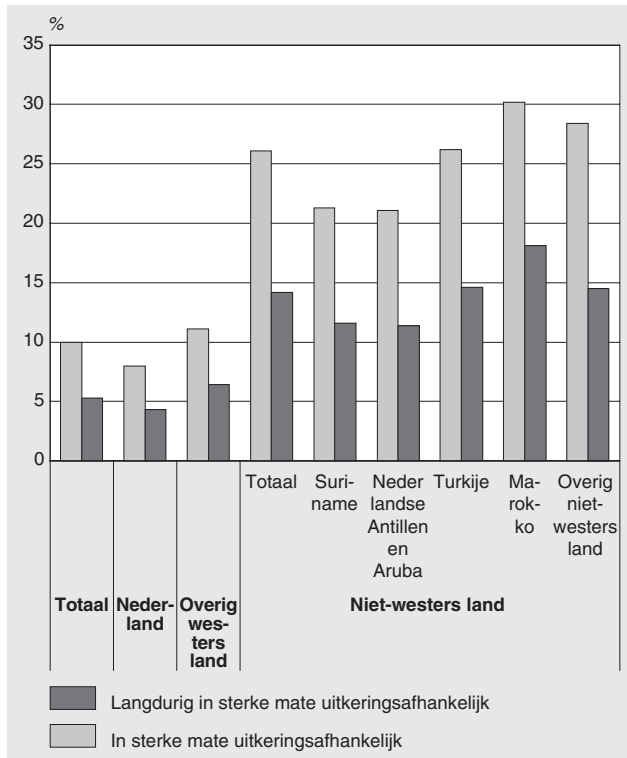
Niet-westerse huishoudens van de tweede generatie minder vaak uitkeringsafhankelijk

Bijna één op de zes hoofdkostwinners van de niet-westerse huishoudens behoorde in 2010 tot de tweede generatie, dat wil zeggen dat deze persoon zelf in Nederland geboren is. In deze nog kleine, maar wel snelgroeiende groep kwam sterke uitkeringsafhankelijkheid in 2010 bijna half zo vaak voor (15 procent) als bij de eerste generatie van niet-westerse allochtonen (29 procent). Desalniettemin lag ook voor

4. Huishoudens (langdurig) in sterke mate uitkeringsafhankelijk naar samenstelling van het huishouden, 2010*

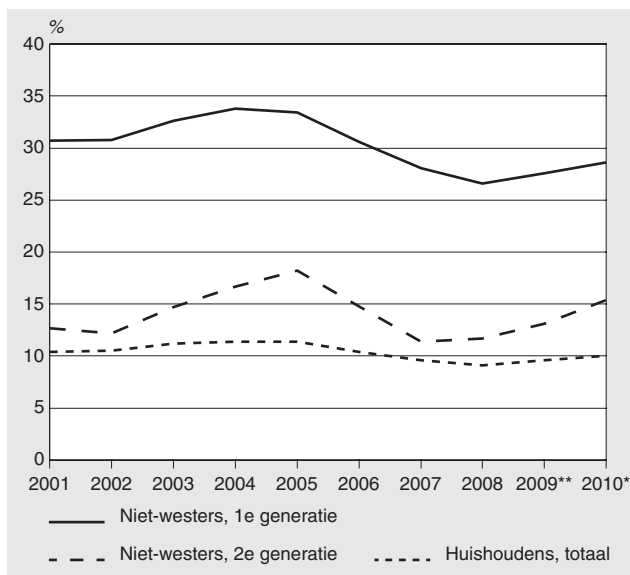

6. Huishoudens (langdurig) in sterke mate uitkeringsafhankelijk naar herkomst van de hoofdkostwinner, 2010*

allochtonen van de tweede generatie het aandeel in 2010 ruim boven dat van autochtone huishoudens (10 procent). De schommelingen in het aandeel sterke uitkeringsafhankelijke huishoudens zijn bij niet-westerse huishoudens duidelijk groter dan bij alle huishoudens. Doordat de niet-westerse huishoudens relatief weinig 65-plussers omvatten, heeft de economische situatie grote invloed op het aandeel niet-westerse huishoudens dat in sterke mate van een uitkering afhankelijk is. De dynamiek van werk naar uitkering en omgekeerd is bij niet-westerse allochtonen groter dan bij autochtonen, vooral bij jongeren. In economisch slechte tijden (2004–2005 en 2009–2010) neemt het percentage dat

7. Huishoudens in sterke mate uitkeringsafhankelijk, totaal en met niet-westerse hoofdkostwinner, 2010*

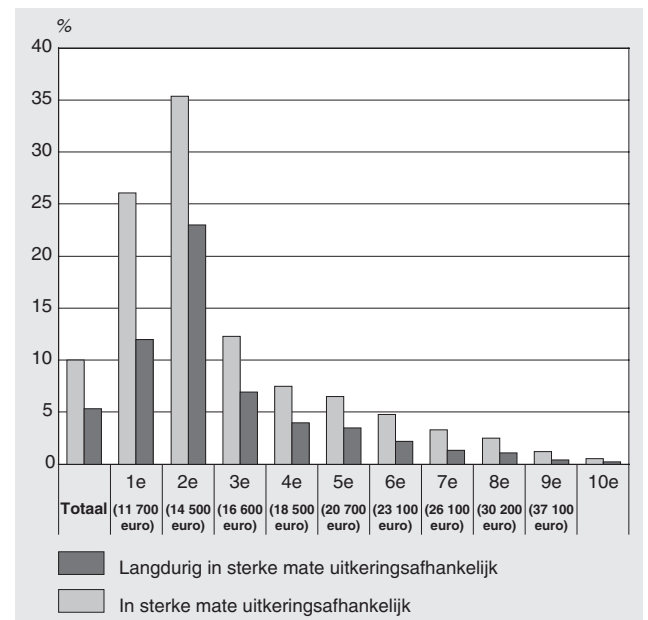

uitkeringsafhankelijk is, sterker toe, in goede tijden (2006–2008) sterker af dan voor de totale groep huishoudens.

Uitkeringsafhankelijkheid en lagere inkomens gaan vaak samen

Huishoudens die in sterke mate van een uitkering afhankelijk zijn, hadden doorgaans een laag inkomen: ruim zes op de tien van hen bevonden zich in 2010 op de onderste treden van de inkomensladder met een gestandaardiseerd inkomen tot 14 500 euro. De groep huishoudens die tot de 10 procent van alle huishoudens met het laagste inkomen behoorden, bestond in 2010 voor een kwart uit huishoudens die in sterke mate van een uitkering afhankelijk waren.¹⁾ Van de groep met de hoogste inkomens (gestandaardiseerd inkomen vanaf 37 100 euro) is nog geen half procent in sterke mate van een uitkering afhankelijk.

8. Huishoudens (langdurig) in sterke mate uitkeringsafhankelijk per 10%-groep van het gestandaardiseerd inkomen¹⁾, 2010*

¹⁾ Tussen haakjes is het bedrag vermeld dat de grens vormt met de erop volgende 10%-groep.

3. Uitkeringsafhankelijkheid bij personen

Bijna kwart Nederlandse bevolking in uitkeringsafhankelijk huishouden

De 1,6 miljoen huishoudens die in 2010 uitkeringsafhankelijk waren, bestonden gemiddeld uit 2,3 personen. In dat jaar woonden dus ruim 3,7 miljoen mensen (23 procent van de bevolking) in een uitkeringsafhankelijk huishouden. Hiervan bevonden zich 665 duizend personen (4,4 procent van de bevolking) in een huishouden dat langdurig in sterke mate van een uitkering afhankelijk was.

De ontwikkeling van het aantal personen dat deel uitmaakte van huishoudens die (langdurig en in sterke mate) uitkeringsafhankelijk waren, komt goeddeels overeen met de ontwikkeling bij huishoudens (zie paragraaf 2.1).

Staat 2
Personen in huishoudens die uitkeringsafhankelijk zijn

	Totaal	w.o. uitkeringsafhankelijk				w.o. in sterke mate uitkeringsafhankelijk			
		totaal	langdurig			totaal	langdurig		
	x 1 000	%	x 1 000	% ¹⁾	x 1 000	%	x 1 000	% ¹⁾	
2001	15785	3730	23,6	.	.	1452	9,2	.	.
2002	15864	3773	23,8	.	.	1481	9,3	.	.
2003	15905	3945	24,8	.	.	1600	10,1	.	.
2004	15954	4004	25,1	2124	14,2	1630	10,2	806	5,4
2005	16006	4017	25,1	2206	14,7	1628	10,2	812	5,4
2006	16034	3800	23,7	2208	14,7	1466	9,1	811	5,4
2007	16090	3523	21,9	2137	14,1	1337	8,3	771	5,1
2008	16186	3349	20,7	2035	13,4	1253	7,7	729	4,8
2009**	16255	3671	22,6	1939	12,7	1324	8,1	704	4,6
2010*	16226	3739	23,0	1848	12,1	1402	8,6	665	4,4

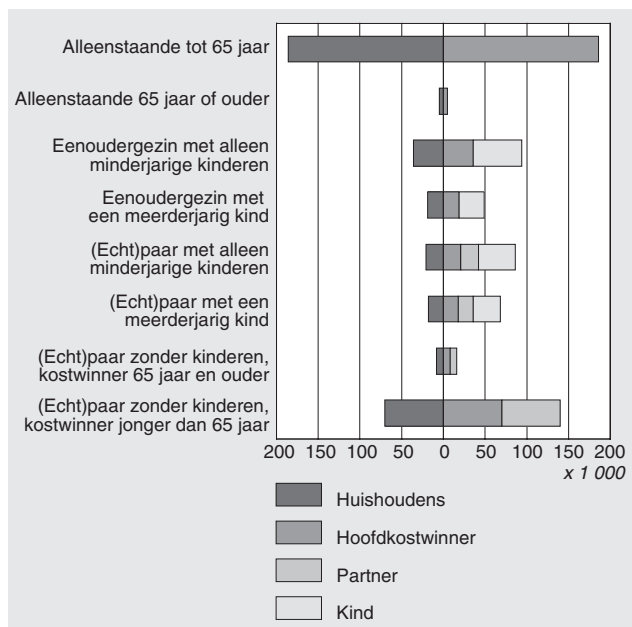
¹⁾ Gerelateerd aan het aantal huishoudens dat vier jaar achtereenvolgend tot de onderzoekspopulatie behoort.

Alleenstaanden tot 65 jaar vaker uitkeringsafhankelijk

Huishoudens met een langdurig sterke mate van uitkeringsafhankelijkheid telden gemiddeld 1,8 personen in 2010. Daarmee zijn deze huishoudens kleiner dan een gemiddeld huishouden in Nederland (2,2 personen). Dit verschil wordt veroorzaakt door de oververtegenwoordiging van alleenstaanden onder personen die langdurig in sterke mate uitkeringsafhankelijk waren.

In 2010 waren 186 duizend alleenstaanden tot 65 jaar in sterke mate langdurig uitkeringsafhankelijk. Dit is ongeveer een tiende van alle alleenstaanden in Nederland, hetgeen duidelijk meer is dan het gemiddelde van 4,4 procent. Alleenstaanden van 65 jaar en ouder die langdurig en in sterke mate uitkeringsafhankelijk zijn, komen nauwelijks voor (zie paragraaf 2.2).

9. (Personen in) huishoudens die langdurig in sterke mate uitkeringsafhankelijk zijn, 2010*

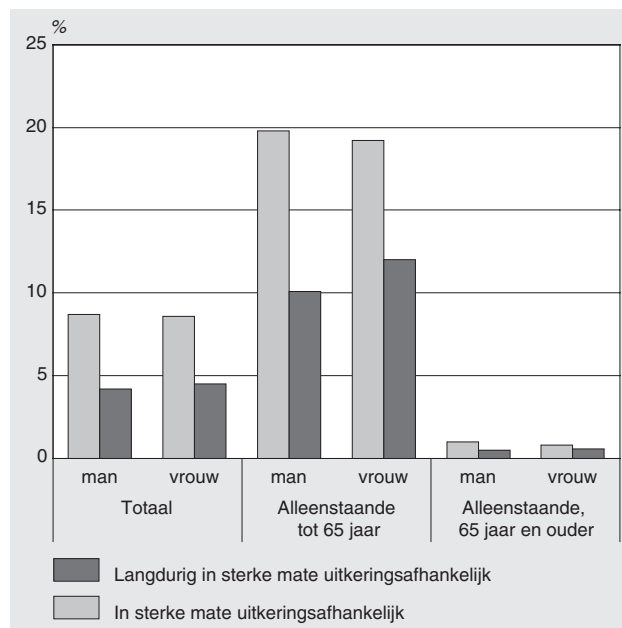
Vrouwen lopen nauwelijks groter risico

Gemiddeld waren vrouwen maar iets vaker dan mannen langdurig in sterkere mate uitkeringsafhankelijk in 2010 (4,2

versus 4,5 procent). Dit verschil wordt bepaald door alleenstaanden en eenoudergezinnen waarin vrouwen zijn oververtegenwoordigd. Onder alleenstaande vrouwen tot 65 jaar was 12,0 procent langdurig in sterke mate uitkeringsafhankelijk, terwijl dit bij de vergelijkbare groep mannen 10,1 procent was.

Eenoudergezinnen zijn naar verhouding vaak langdurig in sterke mate uitkeringsafhankelijk (zie paragraaf 2.2).

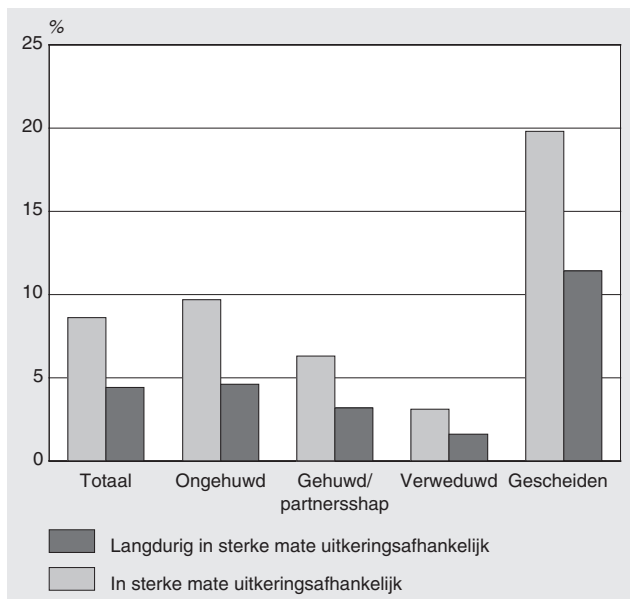
10. Personen in huishoudens met (langdurig) een sterke mate van uitkeringsafhankelijkheid naar geslacht, 2010*

Scheidingen vergroten risico op uitkeringsafhankelijkheid

Van de 665 duizend personen die behoorden tot een huishouden dat langdurig in sterke mate uitkeringsafhankelijk was, is de grootste groep ongehuwd (315 duizend). Personen die gescheiden zijn, waren relatief het vaakst langdurig in sterke mate uitkeringsafhankelijk (11,4 procent), bijna vier keer zo vaak als personen in een huishouden met gehuwden.

11. Personen in huishoudens met (langdurig) een sterke uitkeringsafhankelijkheid naar burgerlijke staat, 2010*

Technische toelichting

Inkomenspanelonderzoek

Alle gegevens in dit artikel zijn afkomstig uit het Inkomenspanelonderzoek (IPO). Het IPO is een panel (steekproef)onderzoek dat betrekking heeft op de bevolking van Nederland op 31 december van een onderzoeksjaar. In dit artikel zijn personen die in instellingen, inrichtingen en tehuizen verblijven en (personen in) particuliere huishoudens waarvan geen inkomensgegevens vastgesteld konden worden, buiten beschouwing gelaten. De inkomensgegevens zijn verzameld voor iedereen die deel uitmaakt van het huishouden van de personen die tot het panel van steekproefpersonen behoren. Het inkomen heeft betrekking op het gehele onderzoeksjaar.

Particulier huishouden

Eén of meer personen die samen een woonruimte bewonen en zichzelf daar niet-bedrijfsmatig voorzien in de dagelijkse levensbehoeften.

Uitkeringsaandeel

Het uitkeringsaandeel is berekend als het deel van het bruto huishoudensinkomen uit werkloosheids-, ziekte-, arbeidsongeschiktheids-, en bijstandsuitkeringen en overige uitkeringen (zoals het besluit bijstandsverlening zelfstandigen). Er is sprake van een uitkering als een huishouden (slid) gedurende het onderzoeksjaar een uitkering ontving. Bij de bepaling van het uitkeringsaandeel zijn de AOW en het aanvullend pensioen buiten beschouwing gelaten, net zoals kinderbijslag en huursubsidie.

Bruto huishoudensinkomen

Het bruto huishoudensinkomen is op jaarbasis vastgesteld en bestaat uit het primair inkomen (inkomen uit arbeid, eigen onderneming en vermogen, inclusief werknemers- en werkgeverspremies voor de sociale verzekering) verhoogd met:

- uitkeringen inkomensverzekering voor werkloosheid, arbeidsongeschiktheid, pensioen en nabestaandenpensioen (zoals de Werkloosheidswet (WW/nWW), de Wet op de Arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO), de wet Werk en Inkomen naar Arbeidsvermogen (WIA) en de Algemene Ouderdomswet (AOW));
- uitkeringen sociale voorziening [zoals de Algemene bijstandsuitkering (Abw, vanaf 2004 WWB)];
- gebonden overdrachten voor wonen en studie zoals huursubsidie (vanaf 2006 huurtoeslag) en tegemoetkoming studiekosten; en ontvangen inkomensoverdrachten zoals alimentatie van de ex-echtgeno(o)t(e).

Informatie over uitkeringsafhankelijkheid is te vinden in de elektronische databank van het CBS (StatLine), onder het thema inkomen en bestedingen.

Noot in de tekst

- 1) De groep met de laagste inkomens bestaat verder onder meer uit zelfstandigen met een verlies of geringe winst, studentenhuishoudens en huishoudens die in mindere mate van een uitkering afhankelijk zijn.

Zo vader zo zoon, zo moeder zo dochter?

Een onderzoek naar de intergenerationale overdracht van onderwijsniveau en -richting

Tanja Traag en Clemens Siermann

De sociaaleconomische positie van kinderen hangt voor een deel samen met die van de ouders. Zo is er een duidelijke relatie tussen het onderwijsniveau van vaders en zonen, vaders en dochters en tussen moeders en dochters. Voor beiden geldt dat naarmate de ouder hoger opgeleid is het kind ook vaker een hoog onderwijsniveau heeft. Ook is er sprake van een samenhang tussen de onderwijsrichting van ouders en kinderen. Deze is het sterkst voor vaders en zonen, maar is ook aanwijsbaar bij moeders en dochters.

1. Inleiding

De invloed van de sociaaleconomische positie van ouders op hun kinderen is al sinds de jaren zestig een belangrijk onderdeel van sociaalwetenschappelijk onderzoek. Vooral binnen de stratificatiesociologie, die zich bezig houdt met onderzoek naar ongelijkheid tussen mensen op allerlei terreinen, staan vragen over de invloed van de positie van ouders op de positie van hun kinderen centraal. Er wordt dan vaak gesproken over 'intergenerationale overdracht'. Dit soort onderzoek is belangrijk, omdat de mate waarin de positie van ouders van invloed is op de positie van hun kind iets zegt over de mate waarin een samenleving meer of minder open is. Als de positie van ouders in sterke mate bepaalt waar hun kind terecht zal komen, ongeacht de capaciteiten van hun kind, dan is er sprake van ongelijkheid (Ultee en Luijkx 1990).

Een van de belangrijkste studies naar de mate waarin ouders hun sociaaleconomische positie overdragen op hun kind is een onderzoek van Blau en Duncan (1967). In dat onderzoek lieten Blau en Duncan zien dat het behaalde beroepsniveau van een persoon natuurlijk voor een deel afhankelijk is van de opleiding die men genoten heeft, maar dat er ook een directe invloed is van kenmerken van de ouders. Kinderen van ouders in hogere klassen bleken in de Verenigde Staten van de jaren zestig een streepje voor te hebben op kinderen van ouders uit lagere klassen. Daarna is het model door vele onderzoekers voor verschillende landen toegepast, waaronder ook voor Nederland (Graaf en Flap 1988; Graaf 1993; Schulz en Maas 2010). Onderzoek naar het behaalde onderwijsniveau van kinderen liet zien dat kinderen van hoogopgeleide ouders vaker zelf ook een hoog onderwijsniveau behaalden (Shavit en Blossfeld 1993). Bovendien bleek dat deze relatie door de tijd heen vrij constant bleef.

Een ander mechanisme, naast het onderwijsniveau, waarmee ouders invloed kunnen hebben op de positie van hun kind, is de onderwijsrichting. De onderwijsrichting die mensen volgen is, samen met het onderwijsniveau, in sterke mate bepalend voor het beroep dat mensen gaan uitoefenen en daarmee het salaris dat ze zullen verdienen. In 2001

deden Van de Werfhorst, De Graaf en Kraaykamp een onderzoek naar de mate waarin er samenhang is tussen de opleidingsrichting van de ouders en die van hun kinderen (Werfhorst, Graaf et al. 2001). Uit dat onderzoek bleek voor algemene onderwijsrichtingen, opleidingen tot onderwijzer en agrarische opleidingen een sterk verband te zijn tussen de opleiding die de ouders hadden gedaan en de opleiding die het kind later koos.

Dit artikel is als volgt opgebouwd. Eerst wordt in de tweede paragraaf ingegaan op de databron die in dit artikel gebruikt wordt. De analyses naar de overdracht van onderwijsniveau en -richting zijn gebaseerd op de Enquête Beroepsbevolking. Vervolgens worden in paragraaf 3 achtereenvolgens de bevindingen ten aanzien van onderwijsniveau en onderwijsrichting beschreven. Tot slot wordt in paragraaf 4 samengevat wat de belangrijkste bevindingen van dit artikel zijn en welke conclusies men hieruit kan trekken.

2. Methode

Gebruikte databron

In dit artikel wordt de samenhang tussen zowel het onderwijsniveau als de onderwijsrichting van ouders en hun kinderen beschreven. Om de samenhang tussen de onderwijsrichting van een kind en zijn of haar ouders te kunnen vaststellen, wordt gebruik gemaakt van de Enquête Beroepsbevolking (EBB). Dit is een grootschalig steekproefonderzoek onder huishoudens, waar onder meer informatie wordt verzameld over de onderwijs- en de arbeidsmarktloopbaan (zie de technische toelichting voor een beschrijving van de Enquête Beroepsbevolking). In het merendeel van het bestaande onderzoek naar intergenerationale overdracht van status wordt gebruik gemaakt van personensteekproeven, waarbij het kind meestal de respondent is. Vervolgens wordt dan aan het kind gevraagd informatie te geven over de opleidings- en beroepskenmerken van de ouders. De vraag is echter hoe goed kinderen dit soort dingen weten over hun eigen ouders. Door gebruik te maken van een huishoudenssteekproef, waar in principe¹ zowel de ouders als de kinderen voor zichzelf informatie verstrekken, wordt dit probleem gereduceerd. Tegelijkertijd levert dit echter ook weer een ander probleem op, namelijk dat het dus per definitie jongeren betreft die nog thuis wonen. Over de ouders van jongeren die niet meer thuis wonen is dan immers binnen de EBB geen informatie beschikbaar. Op basis van de Gemeentelijke Basis Administratie is bekend dat het merendeel van de jongeren tot 17 jaar thuis woont. Daarna neemt het aandeel jongeren dat in een eigen huishouden woont in rap tempo toe, hetzij omdat ze gaan studeren, hetzij omdat ze zijn gaan werken en een eigen huishouden starten.

Voor dit artikel is het vooral van belang te weten of de groep jongeren die thuiswonend is wat betreft hun onderwijsniveau een goede afspiegeling is van de totale groep jongeren van 15 tot 27 jaar in Nederland. Uit analyses op de EBB 2009 is gebleken dat voor de totale groep jongeren van 15 tot 27 jaar de verdeling naar onderwijsniveau voor thuiswonende jongeren maar marginaal verschilt van de verdeling in de totale groep. Het aandeel laagopgeleide jongeren ligt onder thuiswonende jongeren iets hoger dan binnen de totale groep terwijl het aandeel hoogopgeleide jongeren iets lager ligt. Het aandeel middelbaar opgeleiden is gelijk. De verschillen zijn dusdanig klein dat de bevindingen in dit artikel generaliseerbaar zijn naar de totale groep jongeren in Nederland.

Variabelen

In dit artikel wordt gekeken naar zowel het hoogst behaalde onderwijsniveau als de bijbehorende richting van zowel ouders als kinderen. Het hoogst behaalde onderwijsniveau geeft het niveau weer van alle door de respondent behaalde en gevolgde opleidingen. Dit onderwijsniveau is ingedeeld in drie categorieën. Met *laag* wordt bedoeld een opleiding op het niveau van basisonderwijs of Voorbereidend Middelbaar Beroepsonderwijs (Vmbo). Met *middelbaar* wordt bedoeld een opleiding op het niveau van Havo, Vwo of de vier kwalificatieniveaus in het Middelbaar Beroepsonderwijs (Mbo) en met *hoog* worden alle opleidingen bedoeld op het niveau van Hoger Beroepsonderwijs (Hbo) of Wetenschappelijk onderwijs (Wo).

Om tabellen te kunnen maken over de onderwijsrichting van ouders en kinderen is de onderwijsrichting ingedeeld in vier onderwijssectoren. Dit is gedaan om voldoende celvulling te kunnen behouden in de kruistabel van de onderwijsrichting van ouders en hun kinderen. In schema 1 staat weergegeven welke onderwijssectoren onderscheiden worden en welke onderwijsrichtingen deze omvatten.

Schema 1
Indeling van onderwijsrichtingen in sectoren

Onderwijssector	Onderwijsrichtingen
Algemeen	Algemene onderwijsvormen, waaronder havo, vwo.
Techniek	Wiskunde, natuurwetenschappen en informatica; techniek.
Economie	Economie, commercieel, management en administratie; juridisch, bestuurlijk, openbare orde en veiligheid.
Landbouw	Agrarisch en milieu.
Zorg en welzijn	Gezondheidszorg, sociale dienstverlening en verzorging; horeca, toerisme, vrijetijdsbesteding, transport en logistiek.

3. Intergenerationele overdracht van onderwijsniveau en -richting

Hoogopgeleide ouders, hoogopgeleide kinderen

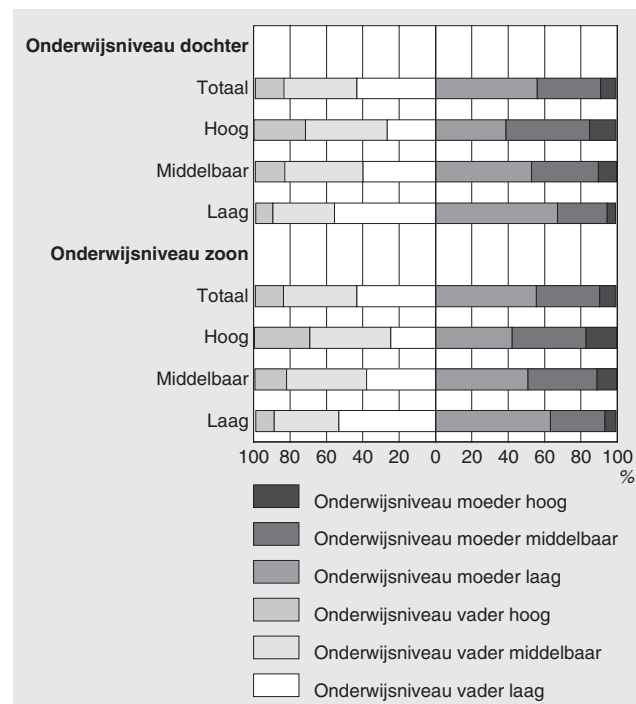
Het onderwijsniveau van een kind hangt sterk samen met het onderwijsniveau van de ouders. In grafiek 1 is voor laag-, middelbaar en hoogopgeleide jongeren weergegeven hoe groot het aandeel laag-, middelbaar en hoogopgeleide ouders is. Daarbij is alleen gekeken naar het hoogst behaalde onderwijsniveau van jongeren die geen onderwijs meer

volgden en die tussen de 15 en de 27 jaar oud waren.

Grafiek 1 laat zien dat van alle laagopgeleide zonen ruim de helft een vader heeft die ook laagopgeleide is. Van de middelbaar opgeleide zonen heeft ongeveer 35 procent een laagopgeleide vader en van de hoogopgeleide zonen iets meer dan 20 procent. Andersom neemt het aandeel zonen met een hoogopgeleide vader juist toe naarmate de zoon hoger opgeleide is. Zo heeft van de laagopgeleide zonen circa 10 procent een hoogopgeleide vader, tegenover ongeveer 30 procent van de hoogopgeleide zonen.

De samenhang tussen het onderwijsniveau van dochters en vaders lijkt sterk op die tussen vaders en zonen. Van de meisjes met een laag onderwijsniveau heeft iets meer dan de helft een laagopgeleide vader. Bij middelbaar opgeleide meisjes ligt het aandeel laagopgeleide vaders op bijna 36 procent en bij de hoogopgeleide dochters op 24 procent. Voor moeders en dochters dan wel zonen is een soortgelijke samenhang te zien als bij de vergelijking met de vaders. Wel is het aandeel hoogopgeleide moeders steeds duidelijk lager is dan het aandeel hoogopgeleide vaders, moeders zijn vaker middelbaar opgeleide. Dit komt doordat in deze generatie vrouwen lager opgeleide zijn dan mannen. Inmiddels zijn vrouwen begonnen aan een inhaalrace en neemt het aandeel vrouwen dat hoger of even hoog is opgeleide als de partner toe (Dirven 2011).

1. Onderwijsniveau kinderen naar het onderwijsniveau van hun ouders

De verdeling van het onderwijsniveau van de ouders naar het onderwijsniveau van hun kinderen laat duidelijk een samenhang zien. Het is echter ook interessant om te zien hoe sterk deze samenhang is. Deze kan uitgedrukt worden in Cramer's V.²⁾ Staat 1 laat zien dat voor zowel vaders versus zonen dan wel dochters, en voor moeders versus dochters dan wel zonen, de samenhang tussen hun beider

onderwijsniveau significant aanwezig is, maar dat deze samenhang relatief zwak is. De correlatie tussen de onderwijsniveaus van vaders en dochters (0,138) en die tussen vaders en zonen (0,132) is duidelijk sterker dan die tussen moeders en dochters (0,099) en die tussen moeders en zonen (0,117). Bovendien is de relatie met het onderwijsniveau van de moeder duidelijk zwakker dan de relatie met het onderwijsniveau van de vader. Dit geldt voor zowel zonen als dochters.

Staat 1
Samenhang tussen het onderwijsniveau van de ouders en het onderwijsniveau van hun kind

	Vader	Moeder
Zoon	0,138 **	0,099 **
Dochter	0,132 **	0,117 **

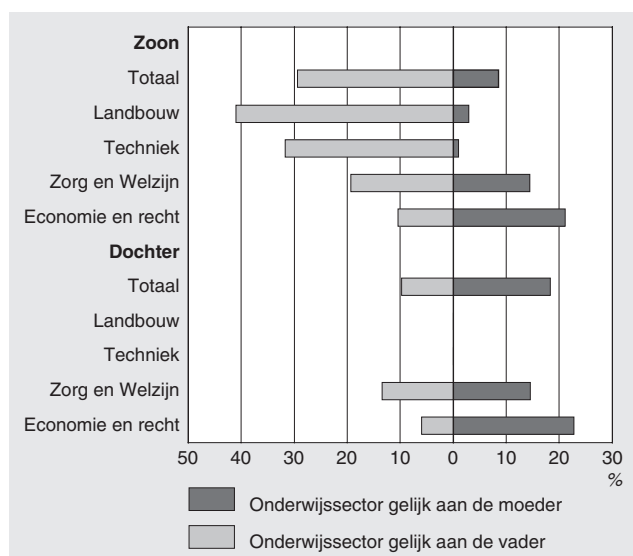
** p <= 0,05 * p <= 0,10

Zonen in de landbouw en de techniek hebben vaak een vader met een zelfde diploma

Naast het niveau van het behaalde onderwijs is ook de onderwijsrichting een belangrijke indicator voor de sociaal-economische positie. Daarom wordt in deze paragraaf gekeken naar de samenhang tussen de richting van de hoogst behaalde opleiding van ouders en hun kinderen. Ook hier wordt weer vergeleken tussen vaders en hun zonen c.q. dochters dan wel moeders en hun zonen c.q. dochters.

Grafiek 2 laat zien welk deel van de kinderen een zelfde soort opleiding heeft behaald als hun ouder. In totaal heeft zo'n 30 procent van de jongens dezelfde opleidingssector gevolgd als hun vader.³⁾ Dit speelt vooral binnen de sectoren landbouw en techniek. Van de jongens in de sector landbouw blijkt iets meer dan 40 procent een vader te hebben die ook een opleiding in die sector heeft gedaan. Binnen de sector techniek is het aandeel zonen van wie de vader ook

2. Onderwijsrichting kinderen naar de onderwijsrichting van hun ouders

een technische opleiding heeft voltooid met ruim 30 procent eveneens relatief hoog. Ook bij de sectoren zorg en welzijn en economie en recht is er sprake van overerving van vaders op zonen, maar dit is beduidend minder vaak het geval dan binnen de sectoren landbouw en techniek.

De samenhang tussen de onderwijsrichting van dochters en vaders is veel minder sterk dan tussen zonen en hun vaders. In totaal kiest 10 procent van de meisjes dezelfde onderwijsrichting als hun vader. Relatief vaak met 13 procent gebeurt dat alleen binnen de sector zorg en welzijn.

De relatie tussen de onderwijssector van moeders en zonen is duidelijk lager dan die tussen vaders en zonen. Iets minder dan 9 procent van de jongens heeft een zelfde soort onderwijs gevolgd als hun moeder. Dit komt vooral tot uiting binnen de sector economie en recht. De overerving van de onderwijsrichting tussen moeders en dochters is sterker dan die tussen moeders en zonen, maar minder sterk dan tussen vaders en zonen. Ongeveer 18 procent van alle meisjes heeft een opleiding behaald in dezelfde richting als hun moeder. Dit is vooral te zien in de sector economie en recht.

Staat 2
Samenhang tussen de onderwijssector van de ouders en de onderwijssector van hun kind

	Vader	Moeder
Zoon	0,208 **	0,052 **
Dochter	0,056 **	0,075 **

** p <= 0,05 * p <= 0,10

4. Conclusie

Dit artikel heeft laten zien dat er een samenhang is tussen de onderwijspositie van ouders en hun kinderen. Zo hangt het behaalde onderwijsniveau van een kind voor een deel samen met dat van de ouders. Naarmate de ouders een hoger onderwijsniveau hebben, heeft het kind dit ook. Deels zal dit een directe, genetische oorzaak hebben. Daarnaast is er echter ook sprake van andere mechanismen waarlangs onderwijssucces kan worden overgedragen van ouders op kinderen. Zo speelt onder andere cultureel kapitaal een rol (Traag, Valk et al. 2005). Kinderen die opgroeien in cultureel meer ontwikkelde kringen vinden het later makkelijker om zich zelf in dit soort kringen te begeven, wat het makkelijker zou maken om een hoog onderwijsniveau te voltooien (Bourdieu en Passeron 1977).

Daarnaast speelt ook economisch kapitaal een rol: als ouders meer geld te besteden hebben, dan maakt dat het voor hen makkelijker om hun kind een goede opleiding te laten volgen (Traag, Valk et al. 2005). Voor de onderwijsrichting blijkt er vooral een samenhang te zijn tussen vaders en hun zonen en moeders en dochters. Het sterkst is de overerving van onderwijsrichting te zien voor jongens in de sector landbouw. De overdracht van de keuze voor de sector landbouw zal voor een belangrijk deel veroorzaakt worden door het overnemen van agrarische bedrijven van vader op zoon.

Technische toelichting

De gegevens in dit artikel zijn afkomstig uit de Enquête beroepsbevolking (EBB). De EBB is een steekproefonderzoek onder personen die in Nederland wonen, met uitzondering van personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen (institutionele bevolking). Voor de EBB wordt elk jaar een steekproef getrokken van ongeveer 1 procent van de Nederlandse bevolking.

Literatuur

Blau, P. M. en O. D. Duncan (1967). *The American Occupational Structure*. New York: Wiley.

Bourdieu, P. en J.-C. Passeron (1977). *Reproduction in education, society and culture*. London: Sage.

Dirven, H.-J. (2011, 29 juni). Bijna een miljoen vrouwen hoger opgeleid dan hun man. *CBS-Webmagazine*.

Graaf, N. D. D. en H. D. Flap (1988). With a Little Help from My Friends: Social Resources as an Explanation of Occupational Status and Income in West Germany, The Netherlands, and the United States. *Social Forces*, 67(453–472).

Graaf, P. M. D. (1993). Family background and educational attainment in the Netherlands for the 1891–1960 birth cohorts. In: Y. Shavit en H.-P. Blossfeld (Eds.) *Persistent inequality: Changing educational attainment in thirteen countries*. Boulder, London: Westview Press.

Schulz, W. en I. Maas (2010). Studying Career Success—the Role of Resources and Norms for Occupational Status Attainment in The Netherlands, 1865–1940. *European Sociological Review*, 25, 303–318.

Shavit, Y. en H.-P. Blossfeld, Eds. (1993). *Persistent Inequalities: a Comparative Study of Educational Attainment in Thirteen Countries*. Boulder, Colorado: Westview Press.

Traag, T., J. van der Valk, R. van der Velden, R. de Vries en M.H.J. Wolbers (2005). Waarom doet opleiding ertoe? Een verklaring voor het effect van het hoogst bereikte opleidingsniveau op de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters. *Pedagogische studiën*, (6).

Ultee, W. C. en R. Luijkx (1990). Educational heterogamy and father-to-son occupational mobility in 23 industrial nations: general societal openness or compensatory strategies of reproduction? *European Sociological Review*, 6(2), 125–149.

Werfhorst, H. V. de, N. D. D. Graaf, et al. (2001). Inter-generational resemblance in field of study in the Netherlands. *European Sociological Review*, 17(3), 275–293.

Noten in de tekst

- ¹⁾ Bij proxi-beantwoording (als een lid van het huishouden de vragen beantwoordt die op een ander lid betrekking hebben) wordt nagegaan of deze persoon voldoende informatie heeft om de vragen te beantwoorden.
- ²⁾ Cramers's V is een op χ^2 gebaseerde associatiemaat die de sterkte van het verband tussen twee nominale variabelen aangeeft. Cramer's V kent een minimale waarde van 0 als er geen sprake is van een samenhang en een maximale waarde van 1 als er sprake is van perfecte samenhang, namelijk als de waarde van de ene variabele exact voorspelt wat de waarde van de andere variabele zal zijn. In het algemeen wordt gesproken van een zwakke samenhang als Cramer's V ligt tussen de 0,1 en de 0,3. Als Cramer's V hoger is dan 0,5 wordt gesproken van een sterke samenhang.
- ³⁾ Deels is de keuze voor een opleidingssector afhankelijk van het onderwijsniveau. Daarom zijn de gevonden samenhangen ook getoetst in een multivariate analyse, waarin rekening gehouden is met zowel het onderwijsniveau van het kind als het onderwijsniveau van de ouder. Die analyses ondersteunen de bevinding dat zonen met een vader in de sector techniek en de sector landbouw vaker een soortgelijk diploma behalen als hun vader.

Het nieuwe criterium voor armoede en sociale uitsluiting in de Europese Unie

Bart Huynen

Het risico op armoede of sociale uitsluiting wordt in Europees verband niet langer uitsluitend gebaseerd op het inkomen, maar voortaan ook vastgesteld aan de hand van een niet monetaire indicator en een arbeidsmarktgerichte indicator. Op basis van dit nieuwe criterium had Nederland in 2009 van alle EU-lidstaten met ruim 15 procent het op één na laagste percentage inwoners met een risico op armoede of sociale uitsluiting. Het uitgebreide EU-criterium levert in Nederland een aantal nieuwe risicogroepen op. Het betreft vooral personen in huishoudens met een ziekte- of arbeidsongeschiktheidsuitkering als voornaamste inkomensbron.

1. Inleiding

In 2020 moet het aantal Europeanen met een risico op armoede of sociale uitsluiting met 20 miljoen omlaag. Dit is één van de vijf doelen van de Europa 2020-strategie die tijdens de Europese Raad van 17 juni 2010 door de regeringsleiders van de EU-landen zijn vastgesteld. De EU 2020-strategie is de nieuwe langetermijnstrategie van de Europese Unie met drie hoofdlijnen: slimme groei, duurzame groei en groei voor iedereen (Europese Commissie, 2010). De vorderingen ten aanzien van deze doelstellingen worden getoetst aan vijf centrale EU-streefcijfers op het gebied van werkgelegenheid, onderwijs, innovatie, klimaat en sociale uitsluiting. Deze streefcijfers dienen door de lidstaten vertaald te worden in nationale streefdoelen.

Met name de concretisering van de doelstelling voor armoede en sociale uitsluiting heeft tot veel discussie geleid. Armoede zou een te veelomvattend fenomeen zijn om hiervoor één concreet streefcijfer vast te stellen. Er kwam steeds meer kritiek op de monetaire indicator die tot dan toe algemeen aanvaard werd om het risico op armoede in Europa in kaart te brengen. Deze zou bijvoorbeeld geen goed beeld geven van de verschillen in levensomstandigheden tussen de oude en nieuwe lidstaten. Als compromis is ervoor gekozen om het risico op armoede en sociale uitsluiting binnen EU 2020-strategie vast te stellen op basis van drie indicatoren met, naast de traditionele monetaire indicator, een niet monetaire en een arbeidsmarktgerichte indicator. De lidstaten zijn vrij om te bepalen op basis van welke indicator zij het risico de komende tien jaar willen terugdringen.

Dit artikel beschrijft het nieuwe uitgebreide EU-criterium voor armoede en sociale uitsluiting. De uitkomsten voor Nederland worden in internationaal perspectief geplaatst.¹⁾ Vervolgens wordt ingegaan op de risicogroepen die het verruimde EU-criterium in Nederland oplevert. Deze groepen worden vervolgens vergeleken met de risicogroepen volgens de door het CBS gehanteerde kritische inkomens-

grens, de lage-inkomensgrens. De gepresenteerde resultaten zijn afkomstig uit het onderzoek 'European Union-Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC)'.

2. De drie EU- indicatoren voor armoede of sociale uitsluiting

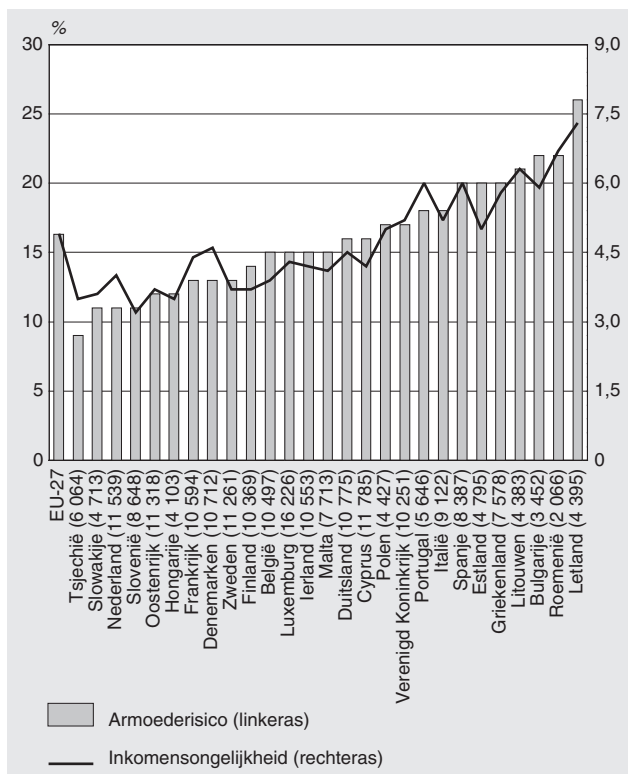
Risico op armoede

Volgens de definitie die de Europese Commissie hanteert worden armen gedefinieerd als: "mensen, gezinnen of groepen mensen wier middelen (materieel, cultureel en sociaal) zo beperkt zijn dat zij uitgesloten zijn van de minimaal aanvaardbare leefpatronen in de lidstaat waarin zij leven" (Raad van de Europese Gemeenschappen, 1985). De armoede is relatief omdat zij gedefinieerd wordt in verhouding tot het algemeen welvaartspeil van een land. In Europees verband spreekt men van een risico op armoede als men een inkomen heeft dat lager is dan 60% van het doorsnee inkomen.²⁾ Deze grens wordt per land vastgesteld. In 2009 was dat voor 16 procent van de EU-bevolking het geval. Dit komt neer op ruim 80 miljoen inwoners. Van de 27 lidstaten had Nederland een relatief laag aandeel inwoners met een risico op armoede. Alleen in Tsjechië, in 2004 toetredend tot de EU, was dit risico kleiner. Letland had met ruim een kwart het hoogste aandeel inwoners met een risico op armoede. Van de oude lidstaten gold dat in 2009 voor Spanje en Griekenland.

Landen met een hoog armoederisico worden veelal gekenmerkt door een relatief grote inkomensongelijkheid. In Nederland was het inkomensaandeel van de 20 procent hoogste inkomens in 2009 vier keer groter dan het aandeel van de 20 procent laagste inkomens. In Portugal en Griekenland, waar in 2009 bijna een op de vijf inwoners een risico op armoede liep, had de hoogste inkomensgroep een zes keer zo hoog inkomen als de laagste inkomensgroep. Letland, het land met het hoogste armoederisico, had ook de grootste inkomensverschillen.

Na de toetreding van de nieuwe lidstaten ontstond steeds meer kritiek op deze afbakening van armoede. Gemiddeld³⁾ lag het risico op armoede in de oude lidstaten ongeveer even hoog als in de nieuwe lidstaten. Dit zou geen goed beeld geven van de werkelijke verschillen in levensomstandigheden. In de oude lidstaten liggen de gehanteerde inkomensgrenzen namelijk op een aanzienlijk hoger niveau. Uitgedrukt in koopkrachtpariteit⁴⁾ lag de EU-armoedegrens in Nederland bijvoorbeeld twee keer zo hoog als in Tsjechië. De koopkracht van de armoedegrens was in Luxemburg zelfs bijna acht keer zo groot als in Roemenië. De spreiding van het armoederisico zou veel groter zijn als de armoedegrens voor de EU als geheel berekend zou worden en niet per land afzonderlijk. In Nederland zou het aandeel inwo-

Personen met risico op armoede¹⁾ in EU-staten, 2009

Bron: Eurostat.

¹⁾ Tussen haakjes is de hoogte van de armoedegrens (koopkrachtpariteit⁴⁾ van het desbetreffende land vermeld.

ners met een risico op armoede dan twee keer zo laag zijn en in Luxemburg zouden de inwoners zelfs nauwelijks risico lopen. In Letland, Litouwen, Hongarije, Polen en Slowakije zou het aandeel van de bevolking met een risico op armoede daarentegen op meer dan 70 procent uitkomen (Fusco e.a., 2010). Een keuze voor een EU-brede inkomensgrens ligt echter niet voor de hand, omdat inkomensbeleid in het ene land dan van invloed kan zijn op het armoederisico in een ander land. Als compromis is er binnen de EU2020-strategie voor gekozen het EU-criterium voor armoede en sociale uitsluiting uit te breiden met een absolute indicator die wel in alle lidstaten gelijk is.

Ernstige achterstelling

Bij het hierboven beschreven risico op armoede gaat het om het inkomen van personen en huishoudens. Voor bepaalde groepen, bijvoorbeeld zelfstandigen, is het echter lastig om het inkomen vast te stellen. Ook is het mogelijk dat een laag inkomen slechts tijdelijk is of dat men voldoende vermogen achter de hand heeft. De tweede indicator is daarom een meer directe meting van de mate waarin men financieel in staat is bepaalde gangbare goederen/diensten aan te schaffen. Een tekort aan inkomen kan er bijvoorbeeld toe leiden dat huishoudens niet kunnen beschikken over duurzame goederen zoals een auto, kleurentelevisie, telefoon of een wasmachine. Zelfs een warme maaltijd om de dag, een jaarlijkse vakantieweek of het verwarmen van de woning zit er financieel niet voor iedereen in. Ook is het mogelijk dat men vanwege financiële beperkingen geen onverwachte noodzakelijke uitgaven kan doen of dat men vanwege finan-

ciële krapte achterstanden heeft bij de betaling van maandelijkse lasten.

De eerder in Europees verband gedefinieerde "Material deprivation rate" geeft het percentage inwoners weer dat te maken heeft met minimaal drie van de negen hierboven genoemde financiële beperkingen. Binnen de EU2020-strategie is dit criterium aangescherpt naar minimaal vier beperkingen, waarbij men spreekt van ernstige achterstelling. Hoewel wat gangbaar is per land zal verschillen, evenals het belang dat aan bepaalde goederen of diensten wordt gehecht, zijn de gekozen items voor alle landen gelijk. Het betreft goederen/diensten waarvan meer dan de helft van de Europeanen vindt dat ze absoluut noodzakelijk zijn voor een aanvaardbare levensstandaard (Guio, 2009). Van belang hierbij is dat niet persoonlijke voorkeuren, maar financiële redenen ten grondslag dienen te liggen aan het gebrek aan deze goederen.

In 2009 was 8 procent van de EU-bevolking ernstig achtergesteld in gangbare goederen en diensten. In Nederland en Luxemburg gold dit voor één op de honderd inwoners. In Tsjechië was, ondanks het lage armoederisico, bij zes procent van de inwoners sprake van ernstige achterstelling. Bulgarije kende met ruim 40 procent het hoogste percentage ernstig achtergestelden.

In Nederland vormde vooral het kunnen doen van onverwachte, maar noodzakelijke uitgaven ter waarde van 950 euro⁵⁾ voor veel huishoudens een probleem. Bijna een op de vijf personen maakte in 2009 deel uit van een huishouden dat hiertoe niet in staat was zonder daarvoor geld te moeten lenen. Van ongeveer 13 procent van de Nederlandse bevolking had het huishouden onvoldoende financiële middelen om ieder jaar een week op vakantie te gaan. Ruim 4 procent behoorde tot een huishouden dat zich geen auto kon veroorloven.

Lage werkintensiteit

Omdat werkloosheid vaak gepaard gaat met armoede en sociale uitsluiting meet de derde indicator het aandeel personen jonger dan 60 jaar in huishoudens met een lage werkintensiteit. Van een lage werkintensiteit is sprake als de volwassen huishoudensleden in het voorgaande kalenderjaar gezamenlijk minder dan 20 procent van hun totale potentiële arbeidstijd werkzaam zijn geweest. In Ierland is het aandeel personen in een dergelijk huishouden met bijna 20 procent het hoogst, terwijl Cyprus in 2009 met 4 procent het laagste percentage kende.

Hoewel de werkloosheid in Nederland destijds relatief laag was (Leufkens, 2009), kende Nederland in 2009 met ruim 8 procent een gemiddeld aandeel inwoners in huishoudens met een lage werkintensiteit. Een verklaring hiervoor is dat in Nederland per hoofd van de bevolking relatief veel aan sociale beschermingsuitkeringen wordt uitgekeerd (Redeman, 2011). Met name onder personen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering is vaak sprake van een lage werkintensiteit. Meestal zijn arbeidsongeschikten echter niet actief op zoek naar betaald werk, waardoor zij niet tot de werkloze beroepsbevolking gerekend worden.

3. Het nieuwe EU-criterium voor armoede en sociale uitsluiting

Het nieuwe EU-criterium voor armoede en/of sociale uitsluiting is gebaseerd op een combinatie van de drie hierboven beschreven indicatoren. Men loopt dus een risico als men een risico op armoede heeft, en/of ernstig achtergesteld is in gangbare goederen en diensten en/of tot een huishouden behoort met een lage werkintensiteit. In 2009 was dat voor 23 procent van de EU-bevolking het geval. Op basis van het oude criterium, uitsluitend gebaseerd op het inkomen, behoorde 16 procent van de EU-bevolking tot de risicogroep. In Bulgarije en Hongarije werd de risicogroep twee keer zo groot, vooral door de uitbreiding met het deprivatiecriterium. In Ierland was de forse toename van de risicogroep vooral toe te schrijven aan een relatief groot aandeel personen in huishoudens met een lage werkintensiteit. Op basis van het gecombineerde criterium liep ruim 15 procent van de Nederlandse bevolking een risico op armoede of sociale uitsluiting. Nederland nam daarmee een relatief gunstige positie in. Alleen in Tsjechië was dit aandeel lager. In Bulgarije en Roemenie, de landen die in 2007 tot de EU toetraden, behoorde bijna de helft van de bevolking tot de risicogroep. Van de oude lidstaten kenden Griekenland en Ierland met ruim een kwart de hoogste percentages inwoners met een risico op armoede of sociale uitsluiting.

4. Nederland en de EU-doelstelling

In 2008, het referentiejaar voor de EU2020-strategie, liep bijna een kwart van de EU-bevolking een risico op armoede of sociale uitsluiting op basis van het nieuwe EU-criterium. Dit kwam toen neer op 120 miljoen inwoners. Een daling van deze groep met 20 miljoen tegen 2020 komt overeen met een daling van bijna 17%. Van alle EU-lidstaten wordt

verwacht dat zij, afhankelijk van de startpositie, een armoededoelstelling formuleren die een bijdrage levert aan dit Europese hoofddoel. Nederland heeft, door verdere stimulering van de arbeidsparticipatie, ingezet op een afname van het aantal 0–64-jarigen in huishoudens met een lage werkintensiteit met 100 duizend in 2020 (Ministerie van EL&I, 2011). Bijzondere aandacht hierbij krijgt het stimuleren van de arbeidsparticipatie van ouderen. Door betaald werk worden mensen actiever bij de samenleving betrokken. Werkenden hebben, ofschoon betaald werk geen garanties hiervoor biedt, bovendien een kleinere kans op armoede dan anderen (Bos en Janssen, 2011).

5. Risicogroepen volgens het oude en nieuwe criterium

De risicogroepen volgens het oude en nieuwe criterium zijn in Nederland grotendeels vergelijkbaar. Bij de uitsplitsing naar huishoudensamenstelling hebben personen behorende tot een eenoudergezin met minderjarige kinderen volgens beide criteria de grootste kans op armoede, gevolgd door alleenstaanden tot 65 jaar. Ook bij de uitsplitsingen naar voornaamste inkomensbron van het huishouden, leeftijd, geslacht en herkomst zijn de patronen vergelijkbaar. Het risico is het grootst voor 18 tot 24-jarigen, niet-westerse allochtonen en bijstandsontvangers. Bij het uitgebreide criterium liggen de bijbehorende risicopercentages echter structureel hoger.

Het verruimde EU-criterium levert echter ook een aantal nieuwe risicogroepen op. Eenoudergezinnen met minstens één meerderjarig kind vormen een nieuwe risicogroep vanwege hun doorgaans lage werkintensiteit. In huishoudens met een ziekte-of arbeidsongeschiktheidsuitkering als voornaamste inkomensbron is het risico op armoede of sociale

Staat 1
Personen met risico op armoede of sociale uitsluiting in EU-lidstaten, 2009

	(1) Risico op armoede	(2) Ernstig achtergesteld	(3) Lage werkintensiteit	EU-criterium (1 en/of 2 en/of 3)
EU-27	16,3	8,1	9,0	23,1
Tsjechië	8,6	6,1	6,0	14,0
Nederland	11,1	1,4	8,3	15,1
Zweden	13,3	1,6	6,2	15,9
Finland	13,8	2,8	8,2	16,9
Oostenrijk	12,0	4,8	7,2	17,0
Slovenië	11,3	6,1	5,6	17,1
Denemarken	13,1	2,3	8,5	17,4
Luxemburg	14,9	1,1	6,3	17,8
Frankrijk	12,9	5,6	8,3	18,4
Slowakije	11,0	11,1	5,6	19,6
Duitsland	15,5	5,4	10,8	20,0
België	14,6	5,2	12,3	20,2
Malta	15,1	4,7	8,4	20,2
Verenigd Koninkrijk	17,3	3,3	12,6	22,0
Cyprus	16,2	7,9	4,0	22,2
Spanje	19,5	3,5	7,0	23,4
Estland	19,7	6,2	5,6	23,4
Italië	18,4	7,0	8,8	24,7
Portugal	17,9	9,1	6,9	24,9
Ierland	15,0	6,1	19,8	25,7
Griekenland	19,7	11,0	6,5	27,6
Polen	17,1	15,0	6,9	27,8
Litouwen	20,6	15,1	6,9	29,5
Hongarije	12,4	20,8	11,3	29,9
Letland	25,7	21,9	6,7	37,4
Roemenië	22,4	32,2	7,7	43,1
Bulgarije	21,8	41,9	6,9	46,2

Bron: Eurostat.

uitsluiting volgens het nieuwe criterium zelfs drie keer zo groot. Vanwege de lage werkintensiteit neemt het risico ook toe in huishoudens die voornamelijk afhankelijk zijn van een werkloosheidsuitkering. Eenoudergezinnen en alleenstaanden maken naar verhouding vaak aanspraak op deze vormen van sociale zekerheid (Chkalova, 2009).

6. Risicogroepen vergeleken met nationaal armoede-criterium

In Nederland vormt de lage-inkomengrens een belangrijk armoede-criterium. Op basis van deze grens had in 2008⁶⁾ bijna 7 procent van de Nederlandse bevolking een kans op armoede. Deze kans is hierbij uitsluitend gebaseerd op het inkomen. Hierdoor lijken de risicogroepen sterk op de risicogroepen volgens het vroegere EU-inkomenscriterium. Volgens de lage-inkomengrens liggen de risicopercentages echter structureel lager. Bij de indeling naar samenstelling van het huishouden is de rangorde van risicogroepen

volgens beide criteria vrijwel gelijk, waarbij personen in eenoudergezinnen met uitsluitend minderjarige kinderen de grootste kans op armoede hebben. Ook bij de uitsplitsingen naar geslacht, herkomst en de voornaamste inkomensbron van het huishouden zijn de risicogroepen volgens beide criteria vergelijkbaar. De uitsplitsing naar leeftijd laat wel verschillen zien. Bij de nationale cijfers over armoede is het gebruikelijk om studenthuishoudens niet tot de doelpopulatie te rekenen. Deze huishoudens worden dan ook niet ingedeeld naar hoogte van het inkomen. In Europees verband worden deze huishoudens echter wel meegenomen. Hierdoor liggen de risicopercentages volgens het EU-criterium fors hoger onder de 18 tot 24-jarigen. Een tweede verklaring voor verschillen is het feit dat in Europees verband andere equivalentiefactoren⁷⁾ worden toegepast om de welvaartsniveaus van huishoudens onderling vergelijkbaar te maken. Kinderen wegen hierbij zwaarder mee dan volgens de CBS-factoren. Hierdoor is het risico op armoede voor kinderen volgens de Europese maatstaf bijna twee keer zo groot.

Staat 2
EU-criteria voor armoede en sociale uitsluiting vergeleken met de lage-inkomengrens, 2009

	Risico op armoede (oud criterium)	Ernstige achterstelling	Lage werkintensiteit	Nieuw EU-criterium voor armoede of sociale uitsluiting	Laag inkomen en risico volgens nieuw EU-criterium	Geen laag inkomen, wel risico volgens EU-criterium	Niet ingedeeld laag inkomen wel risico volgens EU-criterium
<i>% personen</i>							
Totaal	11,1	1,4	6,6	15,1	5,7	6,8	2,6
<i>Samenstelling van het huishouden</i>							
Alleenstaande							
tot 65 jaar	22,6	5,1	22,0	37,5	12,6	10,7	14,2
65 jaar en ouder	6,3	1,1	0,0	7,4	3,3	3,8	0,3
Meerpersoonshuishouden (echt)paar							
zonder kinderen, hoofdkostwinner tot 65 jaar	4,2	0,7	5,7	9,1	2,4	5,7	1,0
zonder kinderen, hoofdkostwinner 65 jaar en ouder	8,1	0,0	1,3	9,0	3,4	5,7	0,0
uitsluitend minderjarige kinderen	11,4	0,6	2,3	12,0	4,7	6,1	1,1
minstens één meerderjarig kind	5,7	0,7	3,7	7,8	1,9	5,4	0,5
eenoudergezin							
uitsluitend minderjarige kinderen	34,0	6,9	30,7	49,0	31,9	13,9	3,2
minstens één meerderjarig kind	15,5	7,0	23,2	33,0	9,2	20,4	3,4
overig meerpersoonshuishouden	16,6	0,0	8,8	20,8	9,1	4,4	7,2
<i>Voornaamste inkomensbron huishouden</i>							
Inkomen uit arbeid	7,3	0,9	1,9	8,9	2,5	4,3	2,2
Inkomen uit eigen onderneming	16,2	1,1	2,2	17,3	11,1	4,6	1,6
Overdrachtsinkomen	17,8	3,0	21,1	29,9	11,1	14,6	4,2
uitkering inkomensverzekering	9,1	1,3	12,2	18,9	5,1	13,1	0,6
i.v.m. werkloosheid	25,3	3,3	47,9	54,1	9,9	40,0	4,2
i.v.m. ziekte en arb.ongesch.	18,7	5,9	52,9	57,2	16,6	39,6	1,0
i.v.m. ouderdom en nabest.	7,0	0,5	4,7	11,7	3,2	8,1	0,4
uitkering sociale voorziening	58,2	15,4	81,2	88,5	55,5	29,9	3,1
overig overdrachtsinkomen	75,7	0,0	25,0	81,0	0,6	0,3	80,1
<i>Leeftijd op 31 december 2009</i>							
0-17 jaar	15,6	1,6	5,6	17,7	7,9	8,4	1,4
18-24 jaar	20,1	1,2	10,5	26,5	3,7	6,0	16,8
25-44 jaar	10,5	1,9	7,3	14,7	6,6	6,1	2,0
45-59 jaar	6,8	1,4	11,7	15,3	4,6	9,4	1,3
60-64 jaar	7,9	1,6	0,0	9,2	5,3	3,1	0,8
65 jaar en ouder	7,7	0,4	0,0	8,1	3,7	4,3	0,1
<i>Geslacht</i>							
Man	10,8	1,4	6,1	14,3	5,4	6,3	2,6
Vrouw	11,3	1,5	7,1	15,9	6,0	7,3	2,6
<i>Herkomstgroepering</i>							
Autochtoon	10,0	1,0	6,0	13,9	5,0	6,6	2,3
Westers land	12,6	2,5	9,1	17,5	6,8	7,1	3,6
Niet-westers land	26,4	9,5	14,8	34,2	17,1	12,5	4,6

Bron: CBS (EU-SILC 2009).

Technische toelichting

EU-SILC

Het onderzoek EU-SILC wordt in opdracht van Eurostat uitgevoerd in alle lidstaten van de Europese Unie op basis van een Europese Verordening. Het voornaamste doel is het leveren van internationaal vergelijkbare gegevens over inkomen en sociale uitsluiting, maar het onderzoek richt zich ook op huisvesting, werk, gezondheid, onderwijs en kinderopvang. Bij de gegevensverzameling maakt het CBS zoveel mogelijk gebruik van registergegevens, voornamelijk inkomensgegevens uit fiscale bronnen. Aanvullende gegevens worden verzameld via telefonische waarneming. Vanwege de gemeenschappelijke arbeidsmarktvariabelen is EU-SILC geïntegreerd in de Enquête beroepsbevolking (EBB). Jaarlijks bevat de EU-SILC-steekproef tussen de 9 en 10 duizend huishoudens. De voor Nederland gepresenteerde resultaten wijken iets af van de cijfers die het CBS zelf op dit gebied publiceert. Volgens het CBS kwam het risico op armoede in 2008, het referentiejaar voor het inkomen in EU-SILC 2009, uit op 10,1 procent. Hiervoor zijn diverse redenen aan te geven. Ten eerste is het bij de nationale inkomensstatistiek gebruikelijk een aantal groepen, bijvoorbeeld studentenhuishoudens, niet in te delen naar de hoogte van het inkomen. Een tweede verklaring voor de verschillen is het feit dat in Europees verband andere equivalentiefactoren gebruikt worden. Een iets andere definitie van het besteedbaar inkomen is een derde verklaring voor de verschillen. Ten behoeve van de internationale vergelijkbaarheid zijn de economische huurwaarde en de betaalde hypotheekrente in het onderzoek EU-SILC bijvoorbeeld vooralsnog buiten beschouwing gebleven.

Lage werkintensiteit

De werkintensiteit van het huishouden wordt berekend als de verhouding van (1) het totaal aantal maanden dat de volwassen gezinsleden (jonger dan 60 jaar) hebben gewerkt in het voorgaande kalenderjaar, en (2) het totaal aantal maanden dat zij theoretisch hadden kunnen werken in dat jaar. In Europees verband spreekt men van een lage werkintensiteit als deze factor lager is dan of gelijk aan 0,20.

Lage-inkomensgrens

De lage-inkomensgrens is afgeleid van het bedrag dat een alleenstaande bijstandsgerechtigde in 1979 ontving. Voor de jaren erna is deze norm gecorrigeerd voor inflatie. In prijzen van het jaar 2008 bedroeg de lage-inkomensgrens voor een alleenstaande 11 020 euro netto. Per maand kwam dit neer op 920 euro.

Literatuur

Bos, W. en B. Janssen (2011). Inkomen uit werk en toch risico op armoede. *Socialeconomische trends*, 1/2011, 23–28.

CBS (2004). Equivalentiefactoren 1995–2000. Voorburg/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Chkalova, K. (2009, 18 mei). Een op de vijf huishoudens heeft een uitkering. *CBS-Webmagazine*

Europese Commissie (2010, 3 maart). Europe 2020, A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Brussel.

Fusco, F. A-C Guio en E. Marlier (2010). Characterising the income poor and the materially deprived in European countries. In: *Income and living conditions in Europe*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Guio, A-C (2009). What can be learned from deprivation indicators in Europe? Eurostat - Methodologies and working papers - 2009 edition.

Leufkens, K. (2009, 12 augustus). Nederlandse werkloosheid in 2008 de laagste binnen de EU. *CBS-Webmagazine*

Ministerie van EL&I (2011, april). Nationaal Hervormingsprogramma 2011 Nederland. Den Haag: Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie.

Raad van de Europese Gemeenschappen. Besluit van de Raad van 19 december 1984 betreffende een specifieke communautaire actie ter bestrijding van de armoede. Publicatieblad van de Europese Gemeenschap, 1985, L 2 (24–25)

Redeman, A. (2011, 21 september). Sociale bescherming kost 179 miljard euro in 2010. *CBS-Webmagazine*

Noten in de tekst

- ¹⁾ De data zijn afkomstig van de website van Eurostat, zie hiervoor: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database
De in dit artikel gepresenteerde uitkomsten vallen onder het thema “Income and living conditions”.
- ²⁾ Het doorsnee inkomen is hierbij gelijk aan het mediane gestandaardiseerde inkomen. Het mediane inkomen is het middelste inkomen in de verdeling van inkomens van laag naar hoog.
Het gestandaardiseerde inkomen is het besteedbaar inkomen gecorrigeerd voor verschillen in grootte en samenstelling van het huishouden.
- ³⁾ Het gaat hier om het op basis van populatie-aantallen gewogen gemiddelde
- ⁴⁾ De verschillen in prijsniveau tussen landen kunnen aanzienlijk zijn. Dit betekent dat de koopkracht van een euro in het ene land groter kan zijn dan in het andere land. Om toch vergelijkingen te kunnen maken tussen de welvaart van inwoners van verschillende landen is een correctie voor de verschillen in prijsniveau nodig. Met behulp van de koopkrachtpariteit worden internationale prijsverschillen geëlimineerd.
- ⁵⁾ Dit bedrag hangt af van de welvaart in een land en is dus per land verschillend.

- 6) Het in EU-SILC 2009 gemeten inkomen heeft betrekking op het kalenderjaar 2008.
- 7) In de equivalentiefactor komen de schaalvoordelen tot uitdrukking die het gevolg zijn van het voeren van een gemeenschappelijke huishouding. Met behulp van deze factoren worden alle inkomens herleid tot het inkomen van een eenpersoonshuishouden. Op deze wijze zijn de welvaartsniveaus van huishoudens onderling vergelijkbaar gemaakt. In Europees verband is de 'aangepaste OECD-equivalentieschaal' toegepast. Het CBS hanteert hiervoor een andere schaal (CBS, 2004).

Cognitieve vaardigheden, opleidingsniveau en lonen

Wendy Smits en Jannes de Vries

Naast het opleidingsniveau hangen ook de cognitieve vaardigheden positief samen met het loon. Dit geldt vooral voor iemands rekenvaardigheden. Deze samenhang neemt toe gedurende de levensloop. Dit geldt zowel voor cognitieve vaardigheden als het opleidingsniveau. Aan het begin van de levensloop neemt de samenhang sterker toe dan op middelbare leeftijd. Daarnaast is de toename voor mannen sterker dan voor vrouwen.

1. Inleiding

Uit verschillende studies blijkt dat arbeidsmarktsucces in belangrijke mate samenhangt met cognitieve vaardigheden (Murnane, Willett en Levy 1995; Cawley, Heckman en Vytlačil 2001; Zax en Rees 2002). Kinderen met betere cognitieve vaardigheden bereiken over het algemeen een hoger opleidingsniveau en hoger opgeleiden verdienen gemiddeld meer dan laagopgeleiden (Traag, Van der Valk, Van der Velden, De Vries en Wolbers 2004; Advokaat, Van Cruchten, Gouweleeuw, Schulte Nordholt en Weltens 2005; Corpeleijn 2005; Van der Meer 2010; Herweijer 2010).

Naast dit indirecte effect via het opleidingsniveau kunnen cognitieve vaardigheden echter ook een direct effect op het loon hebben (Murnane, Willett en Levy 1995; Murnane, Willett, Duhaldorbe en Tyler 2000; Büchner, Smits, Van der Velden 2008). Niet alle kennis en vaardigheden die nodig zijn voor een succesvolle beroepsloopbaan kunnen immers op school worden opgedaan. Veel functies vereisen dat mensen zich voortdurend nieuwe (complexe) kennis en vaardigheden eigen kunnen maken en goed zijn in het oplossen van problemen. Mensen met een hoog niveau van cognitieve vaardigheden zullen hier beter in slagen dan mensen met een laag niveau.

Er zijn aanwijzingen dat zowel het belang van opleiding als van cognitieve vaardigheden de laatste twintig jaar van de vorige eeuw sterk zijn toegenomen. Zo laten Murnane en Levy (1995) zien dat in de Verenigde Staten de impact van cognitieve vaardigheden op het loon van 24-jarige mannen in 1982 beduidend groter was dan in 1978. In dezelfde periode was er in de VS ook sprake van een sterke stijging van het loonverschil tussen laag- en hoogopgeleiden (Katz en Murphy 1992). Voor Nederland constateert De Beer (2006) dat het loonverschil vanaf de jaren zestig tot het midden van de jaren tachtig afnam, maar vanaf het midden van de jaren negentig is toegenomen. Volgens Josten (2010) is het loonverschil in 2002 groter dan in 1995, het verschil lijkt in 2004 echter niet groter te zijn dan in 2001. Advokaat, Van Cruchten, Gouweleeuw, Schulte Nordholt en Weltens (2005) concluderen dat tussen 1997 en 2002 hoogopgeleiden er meer op vooruit gingen dan laagopgeleiden.

De toename van het loonverschil tussen laag- en hoogopgeleiden wordt over het algemeen toegeschreven aan technologische ontwikkelingen (zoals informatisering) waardoor het belang van complexe vaardigheden op de arbeidsmarkt is toegenomen (Acemoglu 1998) en technische vaardigheden opgedaan in het onderwijs bovendien steeds minder lang meegaan. In het laatste geval spreekt men van scholingsveroudering. Ook andere ontwikkelingen op de arbeidsmarkt kunnen van invloed zijn op het relatieve belang van opleiding en cognitieve vaardigheden gedurende de beroepsloopbaan. Naarmate de arbeidsmarkt dynamischer is en mensen dus vaker van baan of beroep (moeten) veranderen, zal het belang van cognitieve vaardigheden toenemen.

Het belang van cognitieve vaardigheden op arbeidsmarktsucces is afhankelijk van de fase in de beroepsloopbaan waarin iemand zich bevindt. Murnane en Levy (1995) laten zien dat het verband tussen het loon en de cognitieve vaardigheden zes jaar na afstuderen sterker is dan twee jaar na afstuderen. Dit heeft mogelijk te maken met scholingsveroudering. Naarmate iemand langer aan het werk is, wordt het belangrijker om nieuwe kennis en vaardigheden aan te leren. Daarnaast veranderen veel mensen gedurende hun loopbaan van beroep, bijvoorbeeld van een technisch beroep naar een managementberoep. Ook dan moeten nieuwe vaardigheden worden verworven.

Een andere mogelijke reden waarom het effect van cognitieve vaardigheden gedurende de beroepsloopbaan toeneemt, is dat werkgevers vaak moeite zullen hebben deze vaardigheden van schoolverlaters goed in te schatten. Werkgevers gaan daarom in eerste instantie vooral af op het opleidingsniveau dat een potentiële kandidaat heeft behaald. Naarmate mensen meer werkervaring hebben opgedaan, wordt het signaal van de initiële opleiding minder belangrijk, omdat de eigen werkgever de cognitieve capaciteiten van de werknemer dan beter kan inschatten en omdat informatie over iemands beroepsloopbaan, zoals het bereikte functie- en salarisniveau, ook een signaal voor andere werkgevers is voor de mate waarin iemand over cognitieve vaardigheden beschikt.

Er zijn echter ook aanwijzingen dat de invloed van het opleidingsniveau op het loon juist toeneemt gedurende de levensloop, omdat de beroepsloopbaan van hoogopgeleiden later begint en de lonen van hoogopgeleiden tot hogere leeftijd stijgen dan die van laagopgeleiden (Corpeleijn 2005). Als hoogopgeleiden na het afronden van hun opleiding de arbeidsmarkt betreden, hebben ze in minder werkervaring dan hun laagopgeleide leeftijdsgenoten die over het algemeen al een paar jaar eerder aan hun beroepsloopbaan zijn begonnen. Omdat naast het opleidingsniveau ook werkervaring een belangrijke rol speelt bij de hoogte van het salaris, ligt het loon van hoger opgeleiden vlak na afstuderen vaak nog niet veel hoger dan dat van hun lager opgeleide leeftijdsgenoten. Pas wanneer hoogopgeleiden ook de nodige werkervaring hebben opgedaan, beginnen de lonen van hoog- en laagopgeleiden uit hetzelfde geboortecohort uit elkaar te lopen.

In dit artikel wordt gekeken naar een belangrijk aspect van arbeidsmarktsucces, namelijk het loon. De centrale vraag van dit artikel is in welke mate de samenhangen tussen cognitieve vaardigheden, het opleidingsniveau en het loon veranderen naarmate personen ouder worden.

Om deze vraag te beantwoorden, schatten we voor een drietal onderwijscohorten de relatie tussen het loon, het opleidingsniveau en cognitieve vaardigheden op twee momenten in de tijd, namelijk 2001 (de oudste twee cohorten) of 2003 (het jongste cohort) en 2008. In paragraaf 2 wordt ingegaan op de gebruikte databronnen en de gehanteerde onderzoeksopzet. Paragraaf 3 behandelt de resultaten en in paragraaf 4 worden de belangrijkste conclusies gepresenteerd.

2. Methode

2.1 Gebuikte databronnen en operationalisatie

Cohorten

Voor de analyses is gebruik gemaakt van de databestanden Schoolloopbaan en herkomst van leerlingen bij het voortgezet onderwijs 1977 (SMVO), 1982 (SLVO) en 1989 (VOCL '89). De SMVO en VOCL '89 zijn van start gegaan toen de leerlingen in het eerste jaar van het voortgezet onderwijs zaten, het SLVO is van start gegaan toen de leerlingen in het laatste jaar van het basisonderwijs zaten. Het SMVO begon met 37 242 leerlingen, het SLVO met 16 813 leerlingen en het VOCL'89 met 19 524 leerlingen. Van deze leerlingen is de schoolloopbaan gevolgd tot het moment dat ze het voltijdonderwijs voor het eerst verlieten. Jaarlijks is vastgesteld in welk leerjaar van welk schooltype de leerlingen zich bevonden.

Cognitieve vaardigheden

Cognitieve vaardigheden zijn gebaseerd op informatie over prestaties op het gebied van taal, rekenen en informatieverwerking en op een meting van non-verbale intelligentie, waarvoor in het eerste onderzoeksjaar toetsen zijn afgenomen.

Bij de toetsen voor taal, rekenen en informatieverwerking gaat het om een door het Cito samengestelde versie van de entreetoets. De toetsen omvatten ieder 20 multiplechoicevragen. In het 1977-cohort zijn alleen de taal- en de reken-toets gemaakt.

Non-verbale intelligentie is vastgesteld door een tweetal toetsen. De eerste subtest (PSB-3) meet het redeneervermogen; de tweede subtest (PSB-8) het abstractievermogen. Beide subtesten bestaan uit 40 items. Van beide subtesten is het aantal correcte items gesommeerd. Deze somscore is vervolgens getransformeerd naar een schaal met een minimale waarde van -0,5 en een maximale waarde van 0,5.

Selectie van werknemers

De cohortdata zijn gekoppeld aan onderwijs- en arbeidsmarktgegevens uit het Sociaal Statistisch Bestand (SSB) uit 2001, 2003 en 2008. De analyses worden alleen uitgevoerd voor personen die op beide meetmomenten (2001 of 2003 is het eerste meetmoment en 2008 het tweede) een baan

hadden als werknemer. Personen die werkzaam zijn als zelfstandigen zijn niet in de analyses betrokken. Hun arbeidssituatie is immers wezenlijk anders. Bovendien is het niet goed mogelijk om de winst uit een eigen onderneming te relateren aan de arbeidsduur.

Opleidingsniveau

Het hoogst bereikte opleidingsniveau is gemeten aan de hand van het aantal benodigde jaren scholing om dit niveau te bereiken. Uitgangspunt voor deze berekening is de leerweg die loopt via de beroepsopleidingen (Van der Velden en Van Smoorenburg 1999). De volgende waarden zijn toegekend: 6 jaren (bo), 10 jaren (lbo), 11 jaren (mavo), 12 jaren (kmbo), 13 jaren (havo), 14 jaren (mbo), 15 jaren (vwo), 17 jaren (hbo) en 19 jaren (wo).

De informatie over school-loopbanen uit de onderwijscohorten leidt echter tot een onderschatting van het hoogst behaalde opleidingsniveau, omdat leerlingen in de 1977- en 1982-cohorten niet altijd lang genoeg zijn gevolgd. Daarom is bij het bepalen van het hoogste behaalde opleidingsniveau de informatie uit de onderwijscohorten gecombineerd met informatie over het behaalde opleidingsniveau uit het SSB.¹⁾

Loon

Het loon is gebaseerd op het gemiddeld fiscaal maandloon in september. Het is gestandaardiseerd op basis van de deeltijdfactor. Daarnaast is gecorrigeerd voor de stijging van de lonen over de tijd door de lonen te vermenigvuldigen met het gemiddelde loon van 2001 gedeeld door het gemiddelde loon in het analysejaar.

2.2 Onderzoeksopzet

Leeftijds-, periode- en cohorteffecten

We zijn geïnteresseerd in het effect van cognitieve vaardigheden en opleidingsniveau in verschillende fasen van de levensloop. De samenhang van cognitieve vaardigheden en het opleidingsniveau met het loon over de tijd kan echter om verschillende redenen veranderen. We moeten daarom onderscheid maken tussen verschillende effecten:

- Een *leeftijdseffect* houdt in dat de invloed van kenmerken van cognitieve vaardigheden en het opleidingsniveau veranderen over de tijd doordat de leeftijd toeneemt.
- Bij *periode-effecten* gaat het om de invloed van de tijd waarin men leeft. Het kan hierbij gaan om de economische conjunctuur en de tijdgeest.
- Bij een *cohort-effect* gaat het bijvoorbeeld om veranderingen in socialisatie van verschillende geboortecohorten over de tijd. Ook veranderingen in het onderwijssysteem of de eventuele blijvende negatieve gevolgen van een slechte start op de arbeidsmarkt doordat een cohort in een tijd van economische laagconjunctuur op de arbeidsmarkt kwam, kunnen tot cohort-effecten leiden (Wolbers 2006).

Een toename van de samenhang tussen opleidingsniveau en loon gedurende de levensloop bij een bepaald cohort kan zowel toe te schrijven zijn aan een periode-effect als een leeftijds-effect. Om deze effecten uit elkaar te halen, bekijken we voor drie verschillende cohorten de veranderingen over de tijd. Omdat informatie over lonen en deeltijdwerk

pas beschikbaar is vanaf 2001 is het niet mogelijk om voor alle cohorten dezelfde leeftijdsfase te bekijken. Daarbij komt dat in 2001 nog niet alle leerlingen van het jongste cohort (cohort '89) de arbeidsmarkt hebben betreden. Degenen van cohort '89 zijn in 2001 rond de 24 jaar, een deel van hen zal dan hun opleiding in het hoger onderwijs nog niet hebben afgerond. Daarom vergelijken we voor dit cohort de situatie in 2003 met 2008. Voor de overige cohorten vergelijken we 2001 met 2008. Voor cohort '77 bekijken we de situatie op ongeveer 36 jaar en 43 jaar, voor cohort '82 op ongeveer 30 jaar en 37 jaar en voor cohort '89 op ongeveer 26 jaar en 31 jaar (staat 1).

Als de trend in de samenhang tussen loon en cognitieve vaardigheden respectievelijk opleidingsniveau in deze periode voor alle cohorten gelijk is, dan is er waarschijnlijk sprake van een periode-effect. Wanneer de trend voor de verschillende cohorten anders is, dan kunnen verschillen in die trend waarschijnlijk worden toegeschreven aan leeftijdseffecten. De grootte van de samenhang tussen loon, cognitieve vaardigheden en opleidingsniveau is minder goed vergelijkbaar tussen cohorten, onder meer omdat de cognitieve vaardigheidstoetsen niet op het zelfde moment in de schoolloopbaan zijn afgenomen (bij cohort '82 in het laatste jaar van de basisschool, bij de overige cohorten in de brugklas). Het is echter wel mogelijk om de trends voor de verschillende cohorten te kunnen vergelijken.²⁾

Staat 1
Analysejaar, cohort en leeftijd

	Cohort '77	Cohort '82	Cohort '89
2001	36 jaar	30 jaar	
2003			26 jaar
2008	43 jaar	37 jaar	31 jaar

Analyses

Voor elk cohort worden voor mannen en vrouwen afzonderlijk regressieanalyses uitgevoerd voor 2001 (cohort '77 en '82) of 2003 (cohort '89) en 2008 met de logaritme van het gestandaardiseerde bruto maandloon als afhankelijke variabele en de verschillende cognitieve vaardigheden (taal, rekenen, informatieverwerking en non-verbale intelligentie) en het hoogst behaalde opleidingsniveau als verklarende variabelen. Daarnaast wordt gecontroleerd voor herkomst en sociaaleconomische achtergrond (opleidingsniveau en beroepsklasse ouders).

Generaliseerbaarheid

De analyses worden, zoals eerder gezegd, alleen uitgevoerd voor personen die op beide meetmomenten een baan hadden als werknemer. Deze groep is mogelijk selectief met betrekking tot de verdien capaciteit. Dit is het loon dat mensen in staat zijn om te verdienen. Voor werknemers is dit hun feitelijke loon en voor de niet-werknemers is dat het loon dat ze zouden verdienen als ze werknemer zouden zijn. Het hebben van een lage verdien capaciteit kan er toe leiden dat mensen niet werken (dat geldt waarschijnlijk voornamelijk voor vrouwen) en het hebben van een hoge verdien capaciteit dat ze als zelfstandige zijn gaan werken. Het is echter moeilijk om hiervoor te corrigeren. Op basis

van dit onderzoek kunnen wel uitspraken worden gedaan over mensen die (op beide meetmomenten) werknemer zijn, maar niet over anderen.

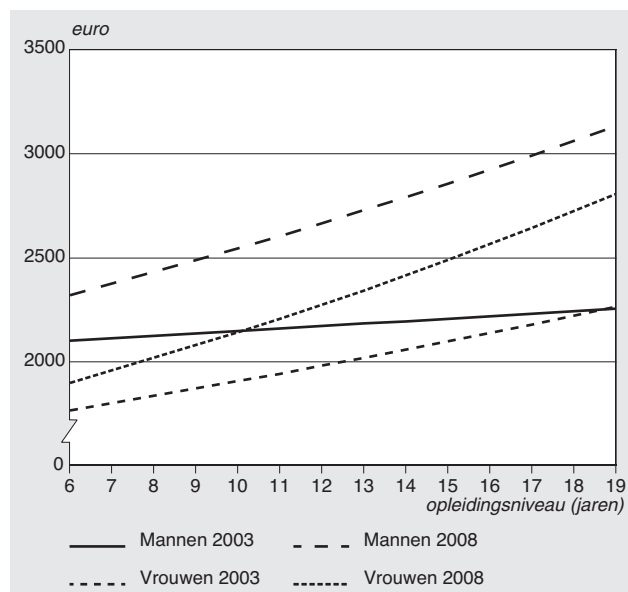
3. Resultaten

3.1 De samenhang van het opleidingsniveau met het loon

Het loon van hoogopgeleiden is hoger dan dat van laagopgeleiden. Figuren 1–3 tonen het geschatte maandloon naar opleidingsniveau op basis van de uitkomsten van de regressieanalyses (tabellen 1–3 in de bijlage). Op jongere leeftijd – het 1982-cohort in 2001 en het 1989-cohort in 2003 en 2008 – is dit verband bij vrouwen sterker dan bij mannen. In 2001, op 30 jarige leeftijd gaat voor mannen van het cohort '82 één jaar extra opleiding samen met 2,2 procent meer loon, voor vrouwen is dit 3 procent. Bij mannen uit het cohort '89 gaat één jaar extra opleiding op 26 jarige leeftijd samen met 0,5 procent extra loon, voor vrouwen bijna 2 procent. Wellicht profiteren vrouwen meer van hun opleiding, omdat ze hun opleiding sneller afronden dan mannen en ze op jonge leeftijd dus meer jaren werkervaring hebben. Overigens geldt voor alle cohorten dat vrouwen, ook als ze hetzelfde opleidingsniveau en dezelfde leeftijd hebben, een lager maandloon hebben dan mannen.

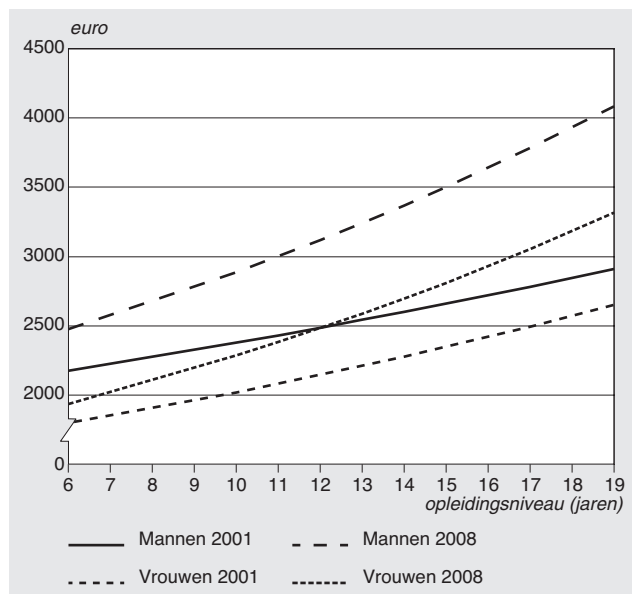
De positieve relatie tussen het loon en het opleidingsniveau neemt sterk toe gedurende de levensloop. Voor mannen uit het '89 cohort gaat in 2003 een jaar extra onderwijs samen met 0,5 procent extra loon, in 2008, op ongeveer 31 jarige leeftijd, is dit 2,3 procent. Op 37 jarige leeftijd ('82 cohort) is het effect voor mannen ongeveer 3,9 procent. Tussen 36 en 43 jaar is de toename beperkt. Vooral op jonge leeftijd is de stijging sterk, daarna lijkt de samenhang wat af te vlakken. Dat duidt erop dat er inderdaad sprake is van een leeftijds-effect en niet van een algemene toename van het belang

1. Geschatte relatie bruto maandloon (gestandaardiseerd op basis van de deeltijdfactor) en opleidingsniveau, cohort '89

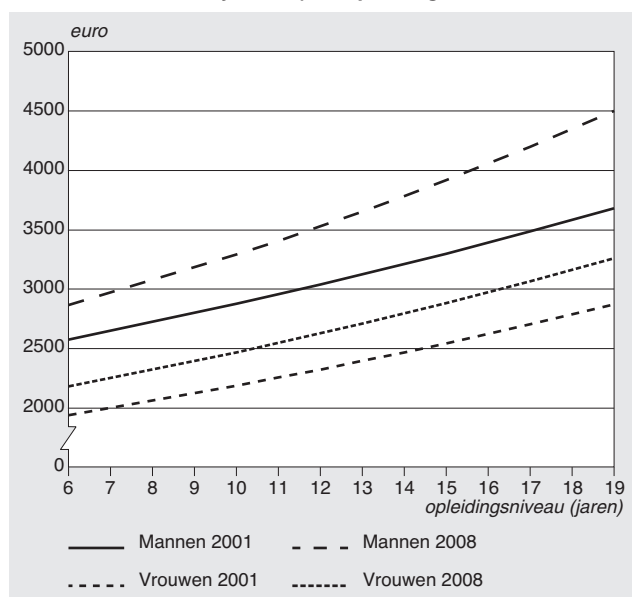

van opleiding in de periode 2001–2008 (periode-effect). Daarnaast is de toename bij mannen sterker dan bij vrouwen, maar bij mannen was het verband op jongere leeftijd dan ook zwakker.

2. Geschatte relatie bruto maandloon (gestandaardiseerd op basis van de deeltijdfactor) en opleidingsniveau, cohort '82

3. Geschatte relatie bruto maandloon (gestandaardiseerd op basis van de deeltijdfactor) en opleidingsniveau, cohort '77

3.2 De samenhang van cognitieve vaardigheden met het maandloon

Van de verschillende cognitieve vaardigheden die zijn onderzocht, blijken rekenvaardigheden het sterkst te correleren met het loon. Een hogere score op de rekentoets gaat voor alle cohorten op alle leeftijden samen met een hoger loon. Dat komt overeen met ander onderzoek naar de relatie tussen cognitieve vaardigheden en arbeidsmarktsucces (Murnane, Duhaldeborde en Tyler 2008).

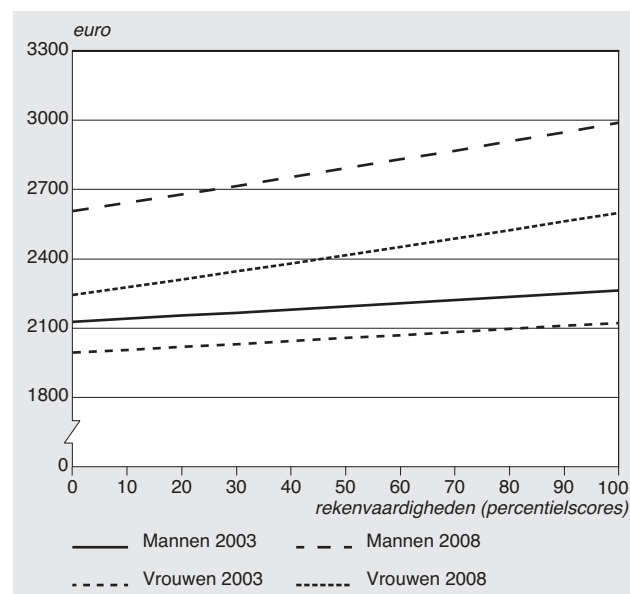
Het verband tussen taalvaardigheden, vaardigheden op het

gebied van informatieverwerking en non-verbale intelligentie en het loon is veel minder duidelijk. Voor werknemers van het '82 cohort is er een positieve samenhang tussen de score op de informatieverwerkingstoets en het loon. Deze relatie is daar voor vrouwen minstens zo sterk als die van rekenen met het maandloon. Daarnaast is er voor vrouwen uit het 1989-cohort in 2008 een samenhang tussen informatieverwerking en het maandloon. Bij het '77-cohort is de toets voor informatieverwerking, zoals gezegd, niet afgenomen. Alleen bij dit cohort hangt de score op de taaltoets positief samen met het loon. Dit resultaat is waarschijnlijk te verklaren door het ontbreken van de toets op informatieverwerking. Als de score op informatieverwerking ook bij de andere cohorten buiten de analyses wordt gehouden dan wordt voor vrouwen uit het '82-en '89-cohort ook een positief verband zichtbaar tussen het loon en de taalscore in 2008.

De non-verbale intelligentie op 12-jarige leeftijd hangt nauwelijks samen met het latere loon. Alleen in het 1982-cohort is er in 2008 een positieve samenhang.

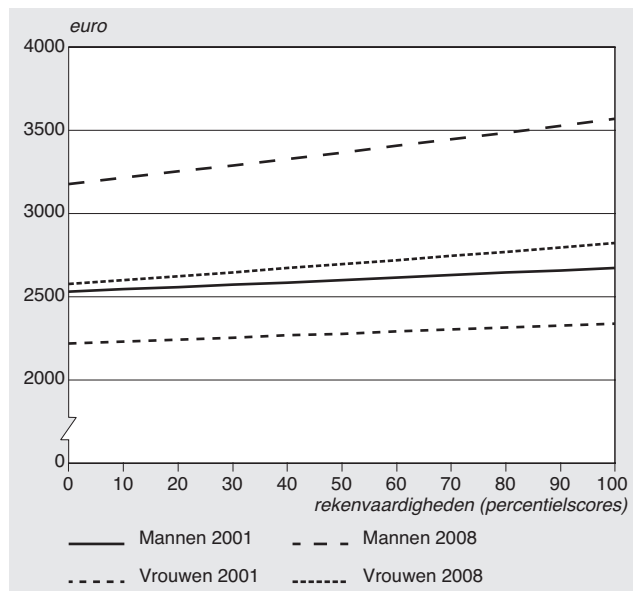
Figuren 4–6 geven het geschatte maandloon naar percentielscore op de rekentoets. De samenhang tussen de score op de rekentoets en het loon neemt voor alle cohorten zowel bij mannen als bij vrouwen toe met de leeftijd. De sterkste toename is te vinden bij het jongste cohort (cohort '89). In 2001, op ongeveer 26-jarige leeftijd, gaat bij mannen uit dit cohort een verschil in percentielscore van 10 punten op de rekentoets (als ze bijvoorbeeld tot de beste 20 procent van de leerlingen behoorden in plaats van de beste 30 procent) gepaard met een loonverschil van slechts 0,6 procent. In 2008, als ze ongeveer 31 jaar oud zijn, is dit al 1,4 procent. Opvallend is overigens dat het verband op ongeveer 30/31 jarige leeftijd voor mannen en vrouwen uit het 1989-cohort veel sterker is dan voor het 1982-cohort. De resultaten op 36/37 jarige leeftijd komen voor mannen en vrouwen uit het 1982- en 1989-cohort wel redelijk overeen. Voor vrouwen gaat op die leeftijd een verschil van 10 punten op de rekentoets samen met ongeveer 1 procent meer loon.

4. Geschatte relatie bruto maandloon (gestandaardiseerd op basis van de deeltijdfactor) en rekenvaardigheden, cohort '89

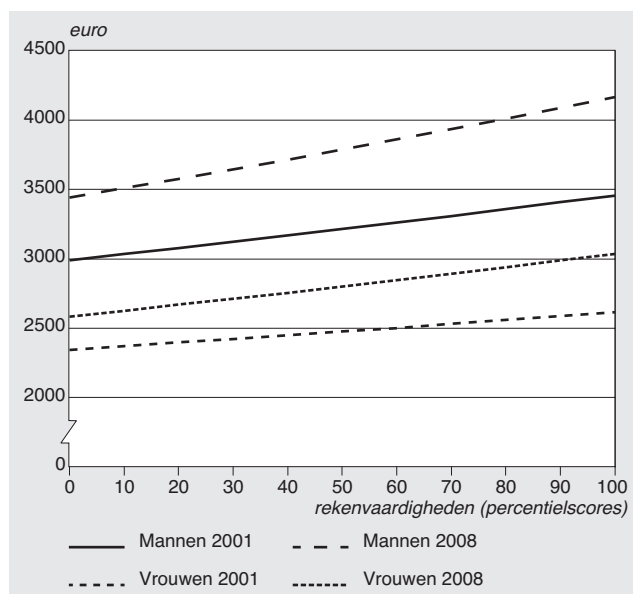

Voor mannen lag dat iets hoger, respectievelijk 1,2 en 1,5 procent voor het 1982- en 1977-cohort. Op 43 jarige leeftijd is voor mannen uit het 1977-cohort het effect van 10 punten verschil in percentielscore opgelopen tot 1,9 procent en voor vrouwen tot 1,6 procent.

5. Geschatte relatie bruto maandloon (gestandaardiseerd op basis van de deeltijdfactor) en rekennaardigheden, cohort '82

6. Geschatte relatie bruto maandloon (gestandaardiseerd op basis van de deeltijdfactor) en rekennaardigheden, cohort '77

4. Conclusie

In dit artikel hebben we gekeken naar de samenhang van het maandloon met het opleidingsniveau en cognitieve vaardigheden. Uit de resultaten blijkt dat naast het opleidingsniveau ook cognitieve vaardigheden van invloed zijn op het loon. Het gaat dan met name om rekennaardigheden. Mensen die op 12/13 jarige leeftijd beter scoorden op reken-

vaardigheden verdienen over het algemeen genomen meer, ook als gecontroleerd wordt voor het behaalde opleidingsniveau en andere achtergrondkenmerken.

De relatie tussen het loon en andere vaardigheden, zoals taal, informatieverwerking en non-verbale intelligentie is minder duidelijk. Dat komt overeen met eerdere bevindingen voor de Verenigde Staten (Murnane et al, 2000 en Rose en Bett, 2001). Rose en Bett (2001) hebben laten zien dat in de Verenigde Staten het volgen van wiskunde op de middelbare school een positieve invloed heeft op het loon. Volgens hen gaat het hierbij om analytische vaardigheden die direct toepasbaar zijn in bepaalde beroepen, om vaardigheden op het gebied van logica en redeneren die indirect de productiviteit vergroten en om de vaardigheid om te leren hoe je moet leren. Mensen met meer rekennaardigheden zouden daardoor eerder terecht kunnen komen in beroepen met een hoger loon.

Verder blijkt dat de samenhang van het loon met het opleidingsniveau en rekennaardigheden toeneemt gedurende de levensloop. Op jonge leeftijd is de samenhang zwakker dan op oudere leeftijd. De grootste toename in deze samenhang is te zien op jonge leeftijd, tot ongeveer halverwege de dertig. Daarna zwakt de toename af.

Literatuur

Acemoglu, D. (1998). Why Do New Technologies Complement Skills? Directed Technical Change And Wage Inequality. *The Quarterly Journal of Economics*, 113(4), 1055–1089.

Advokaat, W., J. van Cruchten, J. Gouweleeuw, E. Schulte Nordholt en W. Weltens (2005). Loon naar beroep en opleidingsniveau: het Loonstructuuronderzoek 2002. *Sociaal-economische trends*, 2/2005, 39–51.

Beer, P. de (2006). Perspectieven voor de laagopgeleiden. *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 22(3), 218–233.

Herweijer, L. (2010). Generaties in het onderwijs en op de arbeidsmarkt. In: A. van den Broek, R. Bronneman-Helmers en V. Veldheer (red.), *Wisseling van de wacht: generaties in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 275–296.

Büchner, C., W. Smits en R. van der Velden (2008). De invloed van onderwijs en gezinssituatie op arbeidsmarktsucces. In: M. Mol, H. J. Dirven en R. van der Bie (red.), *Dynamiek in de sociale statistiek. Nieuwe cijfers over de sociaaleconomische levensloop*. Voorburg/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek, 87–101.

Büchner, C., W. Smits en R. van der Velden (2010). Education, Cognitive Skills and Labor Market Success: A Perspective on Gender Differences. [ongepubliceerd paper].

Cawley, J., J. Heckman en E. Vytlačil (2001). Three observations on wages and measured cognitive ability. *Labour Economics*, 8(4), 419–442.

Corpeleijn, A. (2005). Ontwikkeling van beloningsverhoudingen, 1997–2002. *Sociaaleconomische trends*, 2/2005, 52–59.

Fox, J. (1997). *Applied regression analysis, linear models and related methods*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Josten, E. (2010). *Minder werk voor laagopgeleiden? Ontwikkelingen in baanbezit en baankwaliteit 1992–2008*. Den Haag: SCP.

Katz, L. F. en K. M. Murphy (1992). Changes in Relative Wages, 1963–1987: Supply and Demand Factors. *The Quarterly Journal of Economics*, 107(1), 35–78.

van der Meer, P. H. (2010). Hebben diploma's meerwaarde? *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 26(3).

Murnane, R. J., J. B. Willett, Y. Duhaldeborde en J. H. Tyler (2000). How important are the cognitive skills of teenagers in predicting subsequent earnings? *Journal of Policy Analysis and Management*, 19(4), 547–568.

Murnane, R. J., J. B. Willett en F. Levy (1995). The Growing Importance of Cognitive Skills in Wage Determination. *The Review of Economics and Statistics*, 77(2), 251–66.

Rose, H. en J. R. Betts (2001). *Math Matters. The Links Between High School Curriculum, College Graduation, and Earnings*. San Francisco: Public Policy Institute of California.

Traag, T., J. van der Valk, R. van der Velden, R. de Vries en M. Wolbers (2004). Een verklaring voor het effect van opleiding op de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters. *Sociaaleconomische trends*, 3/2004, 26–33.

van der Velden, R. K. W. en M. S. M. van Smoorenburg (1999). Overscholing en beloning. Het effect van verschillende meetmethoden. *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 15(2), 111–123.

Wolbers, M. H. J. (2006). Blijvende gevolgen van een gebrekkige start? *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 26(2), 223–239.

Zax, J. S. en D. I. Rees (2002). Academic performance, environment, and earning. *The review of economics and statistics*, 84(4): 600–616.

Noten in de tekst

- 1) Ook na deze aanvulling, zou het opleidingsniveau onderschat kunnen worden. Meetfout in opleidingsniveau kan leiden tot een onderschatting van de samenhang van het opleidingsniveau met andere kenmerken (Fox, 1997). We verwachten dat een eventuele onderschatting van die samenhang geen invloed heeft op de trend. Het is namelijk aannemelijk dat de meetfout in 2008 ongeveer even groot is als in 2001 of 2003, omdat het opleidingsniveau van de meeste respondenten in die periode niet veranderd is.
- 2) Voor elk cohort geldt dat de variabelen in de analyses voor 2008 vergelijkbaar zijn met de variabelen in de analyses voor 2001 of 2003. Hierdoor is het mogelijk om de trend in de samenhang te bekijken. Omdat dit voor elk cohort geldt en omdat we geen reden zien waarom de verschillen tussen de cohortonderzoeken van invloed zijn op de trend in de samenhang, is het mogelijk om de trend voor de verschillende cohorten te vergelijken.

Tabel 1
Samenhang cognitieve vaardigheden en opleidingsniveau met logaritme bruto maandloon (gestandaardiseerd op basis van de deeltijdfactor), cohort '89

	Mannen				T-toets verschil '03-'08	Vrouwen				
	2003 (± 26 jaar)		2008 (± 31 jaar)			2003 (± 26 jaar)		2008 (± 31 jaar)		
	b	s.e.	b	s.e.		b	s.e.	b	s.e.	
Entreetoets taal	0,000	0,021	-0,022	0,021	-1,03	0,015	0,020	0,006	0,018	-0,48
Entreetoets rekenen	0,062 ***	0,021	0,136 ***	0,021	3,49	0,063 ***	0,021	0,147 ***	0,019	4,17
Entreetoets informatieverwerking	-0,001	0,021	0,022	0,021	1,10	0,010	0,021	0,085 ***	0,019	3,72
Non-verbale intelligentie	0,017	0,015	0,013	0,014	-0,32	-0,008	0,015	0,001	0,013	0,69
Opleidingsniveau	0,005 ***	0,001	0,023 ***	0,001	13,81	0,019 ***	0,001	0,030 ***	0,001	8,41
Constante	7,584 ***	0,021	7,530 ***	0,021		7,322 ***	0,023	7,235 ***	0,020	
n	6474		6474			5850		5850		
adjusted R ²	0,011		0,141			0,067		0,241		

*** = p<0,01, ** = p<0,05, * = p<0,1 voor een tweezijdige toets

Er wordt ook rekening gehouden met het opleidingsniveau en het sociale milieu van de ouders en de herkomst. De cognitieve vaardigheden betreffen percentielscores gedeeld door 100.

Tabel 2
Samenhang cognitieve vaardigheden en opleidingsniveau met logaritme bruto maandloon (gestandaardiseerd op basis van de deeltijdfactor), cohort '82

	Mannen				T-toets verschil '01-'08	Vrouwen				
	2001 (± 30 jaar)		2008 (± 37 jaar)			2001 (± 30 jaar)		2008 (± 37 jaar)		T-toets verschil '01-'08
	b	s.e.	b	s.e.		b	s.e.	b	s.e.	
Entreetoets taal	0,013	0,021	-0,003	0,025	-0,72	0,003	0,025	0,022	0,023	0,78
Entreetoets rekenen	0,055 ***	0,021	0,116 ***	0,025	2,60	0,052 **	0,026	0,091 ***	0,023	1,60
Entreetoets informatieverwerking	0,042 *	0,022	0,073 ***	0,027	1,25	0,084 ***	0,028	0,109 ***	0,025	0,98
Non-verbale intelligentie	0,011	0,016	0,051 **	0,020	2,19	0,017	0,021	0,040 **	0,018	1,19
Opleidingsniveau	0,022 ***	0,001	0,039 ***	0,002	9,96	0,030 ***	0,002	0,041 ***	0,002	6,36
Constante	7,485 ***	0,024	7,453 ***	0,029		7,227 ***	0,031	7,164 ***	0,027	
n	5022		5022			4337		4337		
adjusted R ²	0,115		0,218			0,114		0,266		

*** = p<0,01, ** = p<0,05, * = p<0,1 voor een tweezijdige toets

Er wordt ook rekening gehouden met het opleidingsniveau en het sociale milieu van de ouders en de herkomst.

De cognitieve vaardigheden betreffen percentielscores gedeeld door 100.

Tabel 3
Samenhang cognitieve vaardigheden en opleidingsniveau met logaritme bruto maandloon (gestandaardiseerd op basis van de deeltijdfactor), cohort '77

	Mannen				T-toets verschil '01-'08	Vrouwen				
	2001 (± 36 jaar)		2008 (± 43 jaar)			2001 (± 36 jaar)		2008 (± 43 jaar)		T-toets verschil '01-'08
	b	s.e.	b	s.e.		b	s.e.	b	s.e.	
Entreetoets taal	0,119 ***	0,018	0,124 ***	0,021	0,23	0,155 ***	0,023	0,174 ***	0,019	0,89
Entreetoets rekenen	0,145 ***	0,018	0,190 ***	0,021	2,33	0,109 ***	0,022	0,161 ***	0,019	2,52
Entreetoets informatieverwerking										
Non-verbale intelligentie	-0,014	0,013	-0,012	0,016	0,13	0,012	0,016	0,005	0,014	-0,47
Opleidingsniveau	0,027 ***	0,001	0,035 ***	0,001	5,50	0,030 ***	0,002	0,031 ***	0,001	0,48
Constante	7,539 ***	0,019	7,565 ***	0,022		7,217 ***	0,025	7,282 ***	0,021	
n	8908		8908			7258		7258		
adjusted R ²	0,187		0,195			0,136		0,234		

*** = p<0,01, ** = p<0,05, * = p<0,1 voor een tweezijdige toets

Er wordt ook rekening gehouden met het opleidingsniveau en het sociale milieu van de ouders en de herkomst.

De cognitieve vaardigheden betreffen percentielscores gedeeld door 100.

Begrippen

AOW-uitkeringen

Het aantal uitkeringen krachtens de Algemene ouderdomswet (AOW).

Arbeidsparticipatie

Er wordt onderscheiden tussen de bruto- en de netto-arbeidsparticipatie.

- Brutoarbeidsparticipatie: het aandeel van de (werkzame en werkloze) beroepsbevolking in de potentiële beroepsbevolking.
- Nettoarbeidsparticipatie: het aandeel van de werkzame beroepsbevolking in de potentiële beroepsbevolking.

Voor de Nederlandse situatie worden meestal gegevens gepresenteerd over de (beroeps)bevolking van 15–64 jaar.

Arbeidsjaar

Een maat voor het arbeidsvolume die wordt berekend door alle banen (voltijd en deeltijd) in een jaar om te rekenen naar voltijdequivalenten (vte). Zo leveren twee halve banen (elk 0,5 vte) samen een arbeidsvolume van één arbeidsjaar op. Het voltijdequivalent van een baan van een werknemer wordt bepaald door de overeengekomen jaarlijkse arbeidsduur te delen door de overeengekomen jaarlijkse arbeidsduur die bij een voltijdbaan in de betreffende bedrijfstak behoort.

Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen

Het aantal arbeidsongeschiktheidsuitkeringen krachtens de wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO), de wet arbeidsongeschiktheidsverzekering zelfstandigen (WAZ) en de wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten (Wajong) die aan het eind van het verslagjaar niet waren beëindigd, de zogeheten lopende uitkeringen.

Baan

Banen zijn arbeidsplaatsen die bezet worden door werkzame personen. Het aantal banen kan gelijk of hoger zijn dan het aantal werkzame personen, omdat een persoon meerdere banen kan hebben.

Beroepsbevolking en niet-beroepsbevolking

De beroepsbevolking is gelijk aan de som van de werkzame en werkloze beroepsbevolking. De niet-beroepsbevolking is gelijk aan het verschil tussen de potentiële beroepsbevolking en de beroepsbevolking. Onder deze groep vallen -studenten, volledig arbeidsongeschikten mensen die zorg dragen voor een huishouden of gezin, of mensen die om een andere reden niet meer dan 12 uur per week willen of

kunnen werken. In deze publicatie worden alleen mensen van 15–64 jaar beschouwd.

Besteedbaar inkomen

Het besteedbare inkomen bestaat uit het bruto-inkomen (inkomen uit arbeid, eigen onderneming en vermogen, uitkeringen en ontvangen overdrachten) verminderd met betaalde overdrachten, premies en belasting op inkomen en vermogen.

Bijstandsuitkeringen

Uitkeringen krachtens de Algemene Bijstandswet (ABW). Bijstand wordt toegekend aan huishoudens, waarbij doorgaans één persoon als aanvrager wordt aangemerkt. Bij (echt)paren is in de meeste gevallen een man de aanvrager van de bijstand.

Deeltijdbaan

Baan waarbij zowel sprake is van een vaste arbeidsrelatie, als van een vast overeengekomen aantal uren lager dan het aantal uren behorend bij een volledige dag- en weektaak.

Gestandaardiseerd inkomen

Het besteedbaar inkomen gecorrigeerd voor verschillen in grootte en samenstelling van het huishouden. Op deze wijze zijn de welvaartsniveaus van huishoudens onderling vergelijkbaar gemaakt. Het gestandaardiseerd inkomen is dus een maat voor de welvaart van een huishouden.

Herkomstgroepering

Kenmerk dat weergeeft met welk land een persoon een -feitelijke verwantschap heeft, gegeven het geboorteland van de ouders of van zichzelf.

Dit kenmerk maakt in de eerste plaats onderscheid tussen autochtoon en allochtoon:

- Een autochtoon is een persoon van wie de beide ouders in Nederland zijn geboren.
- Een allochtoon is een persoon van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren.

Ten tweede geeft het een nadere onderscheiding van de allochtone bevolking naar generatie:

- Een eerstegeneratieallochtoon heeft als herkomstgroepering het land waar hij of zij is geboren.
- Een tweedegeneratieallochtoon heeft als herkomstgroepering het geboorteland van de moeder, tenzij dat ook Nederland is. In dat geval is de herkomstgroepering bepaald door het geboorteland van de vader. Bij de tweede generatie is er ook een onderscheid tussen personen met één of twee in het buitenland geboren ouders.

Ten derde is er een onderscheid tussen westerse en niet-westerse allochtonen. Dit onderscheid is ingegeven door de grote verschillen in sociaaleconomische en culturele situatie.

- Een westerse allochtoon heeft als herkomstgroepering een van de landen in de werelddelen Europa (excl. Turkije), Noord-Amerika en Oceanië of Indonesië of -Japan.
- Een niet-westerse allochtoon heeft als herkomstgroepering een van de landen in de werelddelen Afrika, Latijns-Amerika en Azië (excl. Indonesië en Japan) of Turkije. Binnen de groep niet-westerse allochtonen worden -zoveel mogelijk ook de vier grote doelgroepen van het minderhedenbeleid van de overheid onderscheiden, te weten de herkomstlanden Turkije, Marokko, Suriname en Nederlandse Antillen/Aruba.

Onderwijssoort

Een in de wet vastgelegd deel van het Nederlands onderwijsstelsel. Iedere onderwijssoort heeft zijn eigen onderwijsprogramma en meestal een vast aantal opleidingsjaren. Binnen het huidige Nederlands onderwijsstelsel zijn de -belangrijkste onderwijssoorten:

1. Primair onderwijs:
 - Basisonderwijs (nominale duur: 8 jaar);
 - Speciaal basisonderwijs (nominale duur: 8 jaar);
 - Speciale scholen (basis- en voortgezet onderwijs).
2. Voortgezet onderwijs:
 - Voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo; nominale duur: 4 jaar);
 - Hoger algemeen voortgezet onderwijs (havo; nominale duur: 5 jaar);
 - Voorbereidend wetenschappelijk onderwijs (vwo; -nominale duur: 6 jaar);
 - Praktijkonderwijs.
3. Middelbaar beroepsonderwijs en educatie:
 - Beroepsopleidende leerweg (bol; nominale duur: afhankelijk van het niveau 0,5 tot 4 jaar);
 - Beroepsbegeleidende leerweg (bbi; nominale duur: afhankelijk van het niveau 0,5 tot 4 jaar);
 - Basiseducatie;
 - Voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (vavo).
4. Hoger onderwijs:
 - Hoger beroepsonderwijs (hbo). Binnen het hoger -beroepsonderwijs wordt onderscheid gemaakt tussen associate degree-opleidingen (nominale duur 2 jaar) en bacheloropleidingen (nominale duur 4 jaar);
 - Wetenschappelijk onderwijs (wo). Binnen het wetenschappelijk onderwijs wordt onderscheid gemaakt tussen bacheloropleidingen (nominale duur 3 jaar) en masteropleidingen (nominale duur 1, 2 of 3 jaar);
 - Open Universiteit.

Persoonlijk inkomen

Dit omvat de volgende bestanddelen van het bruto-inkomen van een persoon: inkomen uit arbeid, inkomen uit eigen

onderneming, uitkering inkomensverzekeringen en uitkering sociale voorzieningen (m.u.v. kinderbijslag).

Bij de bepaling van het persoonlijk inkomen zijn de volgende inkomensbestanddelen van het bruto-inkomen buiten beschouwing gebleven: inkomen uit vermogen, kinderbijslag en ontvangen gebonden overdrachten zoals huursubsidie.

Potentiële beroepsbevolking

De potentiële beroepsbevolking bestaat uit in Nederland wonende mensen, minus de institutionele bevolking (personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen). Binnen de potentiële beroepsbevolking worden drie arbeidsposities onderscheiden: de werkloze en de werkzame beroepsbevolking (tezamen de beroepsbevolking) en de niet-beroepsbevolking. In deze publicatie worden alleen mensen van 15–64 jaar beschouwd.

Standaard bedrijfsindeling (SBI)

De indeling van bedrijven en instellingen naar hun economische activiteit. De indeling is overeenkomstig de Standaard bedrijfsindeling 1993. De SBI 1993 kent bedrijfstakken, die zijn onderverdeeld in bedrijfsklassen.

Startkwalificatie (onderwijs)

Het minimale niveau dat nodig is om een volwaardige plaats op de arbeidsmarkt te veroveren, of door te stromen naar vervolgonderwijs (hoger onderwijs). Het niveau hiervan is vastgesteld op een afgeronde havo- of vwo-opleiding of een basisberoepsopleiding (mbo- niveau 2).

Vacature

Onder een vacature wordt verstaan een arbeidsplaats waarvoor, binnen of buiten een onderneming of instelling, personeel wordt gezocht dat onmiddellijk of zo spoedig -mogelijk geplaatst kan worden.

Vacaturegraad

Het aantal vacatures als percentage van het aantal banen van werknemers.

Voltijdbaan

Baan van een werknemer waarbij sprake is van een vaste arbeidsrelatie en van een volledige dag- en weektaak.

Wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten (Wajong)

Wettelijke voorziening in de financiële gevolgen van langdurige arbeidsongeschiktheid van mensen die geen aanspraak kunnen maken op de WAO omdat er geen arbeids-

verleden is opgebouwd. Dit zijn mensen die arbeidsongeschikt zijn op de dag dat zij 17 jaar worden of na hun 17e jaar -arbeidsongeschikt worden En een opleiding/studie volgen.

Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO)

Wet die als doel heeft om personen in loondienst te verzekeren van een loonvervangende uitkering bij langdurige arbeidsongeschiktheid (langer dan een jaar).

Werknemers

Werknemers zijn alle ingezeten en niet-ingezeten personen die in dienstbetrekking werkzaam zijn (inbegrepen directeurs van NV's en BV's).

WW-uitkeringen

Aantal uitkeringen krachtens de werkloosheidswet (WW) die aan het eind van het verslagjaar niet waren beëindigd, de zogeheten lopende uitkeringen.

Ziekteverzuimpercentage

Het ziekteverzuimpercentage is het aantal door ziekte verzuimde dagen, in procenten van het totaal aantal beschikbare dagen van de werknemers. Met ingang van 1 januari 2002 valt het reguliere zwangerschaps-en bevallingsverlof niet meer onder de Ziektewet, maar onder de Wet Arbeid en Zorg. Alleen ziekte als gevolg van zwangerschap valt nog onder de Ziektewet.

Nu en eerder verschenen artikelen

Allochtonen

Allochtone vrouwen: arbeidsdeelname en verandering in de gezinssituatie	3e kw. 2006
Autochtonen en niet-westerse allochtonen in buurten	4e kw. 2006
Lonen van niet-westers allochtone vrouwen bij de overheid	4e kw. 2006
Migranten en werknemers uit de Oost-Europese lidstaten van de Europese Unie	4e kw. 2006
Beroepsniveau niet-westerse allochtonen lager	1e kw. 2007
Inkomen allochtonen blijft achter door lagere opleiding	2e kw. 2007
Scholen in de Randstad sterk gekleurd	3e kw. 2007
Diversiteit binnen de loonverdeling	4e kw. 2008
Werknemers uit Oost-Europa: recente ontwikkelingen	1e kw. 2009
Grensoverschrijdende arbeid: werken in Nederland, wonen in het buitenland	4e kw. 2009
Allochtonen en autochtonen in het hoger onderwijs	1e kw. 2010
Internetgebruik onder niet-westerse allochtonen	2e kw. 2010
Geld maakt nog geen Nederlander	3e kw. 2010
Buitenlandse bedrijven trekken vaker allochtone werknemers uit het buitenland dan Nederlandse bedrijven	3e kw. 2011

Arbeidsgehandicapten

De inkomens- en uitkeringspositie van arbeidsgehandicapten	4e kw. 2007

Arbeidsomstandigheden

Relatie meervoudige werkbelasting en burn-out bij vrouwen	2e kw. 2006
Hoe gezond is langer doorwerken?	4e kw. 2006
Werknemers positief over arbeidsomstandigheden, maar negatief over doorwerken tot 65 jaar	1e kw. 2007
Verzorgende beroepen fysiek en psychisch zwaar belastend	4e kw. 2008
Ziekteverzuim het laagst bij werknemers met een hoge mate van autonomie en veel steun van collega's en leidinggevenden	2e kw. 2009
Lichamelijke belasting op het werk en ziekteverzuim	2e kw. 2010

Arbeidsparticipatie en werkloosheid

Dertigers op de arbeidsmarkt	2e kw. 2006
Hoge arbeidsdeelname, maar veel deeltijdwerkers en korte werkweken	4e kw. 2006
Langdurige werkloosheid in Nederland	4e kw. 2006
Werkloosheid onder ouderen	4e kw. 2006
Het mobiliseren van vrijwillig inactieven	1e kw. 2007
Bijna een miljoen mensen met een kleine baan	2e kw. 2007
Jongeren en ouderen zonder startkwalificatie op de arbeidsmarkt	3e kw. 2007
Werklozen versus niet-werkende werkzoekenden	3e kw. 2007
Langdurig met een uitkering	1e kw. 2008
Levensfasen van kinderen en het arbeidspatroon van ouders	1e kw. 2008
Welke bijstandsontvangers willen aan het werk?	2e kw. 2008
Onbenut arbeidsaanbod en economische groei	2e kw. 2008
Arbeidsmarktpositie van jongeren	3e kw. 2008
Ontwikkelingen op de arbeidsmarkt	4e kw. 2008
Mannen geven veel vaker leiding dan vrouwen	4e kw. 2008
Alleenstaande moeders op de arbeidsmarkt	4e kw. 2008
Arbeidsmarktpositie van gepromoveerden	4e kw. 2008
Van uitkering naar werk	1e kw. 2009
Naar een arbeidsdeelname van 80 procent in 2016	2e kw. 2009
Thuiswerkers en vanuit-huiswerkers zijn vaak zelfstandigen	2e kw. 2009
Sterke groei zelfstandigen zonder personeel	3e kw. 2009
Arbeidsmarktpositie van personen in 2002–2005	3e kw. 2009

Met mbo Techniek of Zorg het meest succesvol op de arbeidsmarkt	3e kw. 2009
Arbeidsparticipatie van vrouwen: een vergelijking naar opleidingsniveau, leeftijd en herkomst	4e kw. 2009
Grensoverschrijdende arbeid: werken in Nederland, wonen in het buitenland	4e kw. 2009
Meer of minder uren werken	1e kw. 2010
Aantal uitzendkrachten fors gedaald	2e kw. 2010
Vijftigplussers op de arbeidsmarkt	2e kw. 2010
Zzp'ers in Nederland: de baanzekerheid voorbij?	4e kw. 2010
Voltijds werkende nieuwe moeders: vooral laag en middelbaar opgeleide vrouwen worden beïnvloed door hun (schoon)moeder	4e kw. 2010

ICT

Sterke samenhang tussen beroep en computer- en internetvaardigheden	4e kw. 2009
Internetgebruik onder niet-westerse allochtonen	2e kw. 2010

Inkomen

Inkomensdynamiek 2001–2004	2e kw. 2006
Armoedeprofielen van de vier grote steden	1e kw. 2007
De rol van mobiliteit bij regionale inkomensontwikkelingen	1e kw. 2007
Inkomen allochtonen blijft achter door lagere opleiding	2e kw. 2007
De ongelijkheid van inkomens in Nederland	3e kw. 2007
Inkomen en koopkracht van weduwen en weduwnaars	3e kw. 2007
Krappe beurs als erfenis?	3e kw. 2007
De inkomens- en uitkeringspositie van arbeidsgehandicapten	4e kw. 2007
Inkomenseffect van pensionering 2001–2004	4e kw. 2007
Inkomsten uit arbeid van vrouwen en hun partners	4e kw. 2007
Het effect van herverdeling op inkomensongelijkheid	1e kw. 2008
Armoede en inkomensongelijkheid in de Europese Unie	1e kw. 2009
Belasting- en inkomensregelingen voor gezinnen met minderjarige kinderen	2e kw. 2009
Is armoede erfelijk?	2e kw. 2009
Steeds minder ontvangers 'aanrechtsubsidie'	3e kw. 2009
De parade van Pen en de inkomensverdeling in Nederland	3e kw. 2009
Pensioenaanspraken in beeld. Deel 1: aanspraken naar geslacht en burgerlijke staat	3e kw. 2009
De inkomenssituatie van alleenstaande moeders: trends en dynamiek	4e kw. 2009
Pensioenaanspraken in beeld. Deel 2: aanspraken naar herkomst, sociaaleconomische categorie en huishoudtype	4e kw. 2009
Minder sociale participatie door personen met weinig inkomen	1e kw. 2010
Vermogensverdeling en vermogenspositie huishoudens	2e kw. 2010
Ontwikkelingen in de economische zelfstandigheid van vrouwen	2e kw. 2010
Inkomensverschillen tussen en binnen gemeenten	3e kw. 2010
Inkomens van mannen en vrouwen: levensloop en generatie	3e kw. 2010
Gebruik en kosten van kinderopvang, 2006–2008	3e kw. 2010
Druk van de inkomstenbelasting en premies volksverzekeringen	4e kw. 2010
Inkomens en positie op de arbeidsmarkt	1e kw. 2011
Economische zelfstandigheid van werkende mannen en vrouwen	1e kw. 2011
Inkomen uit werk en toch risico op armoede	1e kw. 2011
Het inkomen van flexwerkers en zelfstandigen zonder personeel	1e kw. 2011
Van eenverdiener naar tweeverdiener: de nieuwe norm?	1e kw. 2011
Inkomen en de combinatie van arbeid en zorg	1e kw. 2011
Man-vrouwverschillen in de intensiteit van economische zelfstandigheid	3e kw. 2011
Inkomensverschillen op de werkvloer	4e kw. 2011
Het nieuwe criterium voor armoede en sociale uitsluiting in de Europese Unie	4e kw. 2011

Internationaal

International sourcing door bedrijven in Denemarken, Finland, Nederland en Noorwegen	3e kw. 2008
Werkloosheid in de Europese Unie	3e kw. 2008
Armoede en inkomensongelijkheid in de Europese Unie	1e kw. 2008
Globalisering en werkgelegenheid	1e kw. 2010

Buitenlandse bedrijven trekken vaker allochtone werknemers uit het buitenland dan Nederlandse bedrijven	3e kw. 2011
Het nieuwe criterium voor armoede en sociale uitsluiting in de Europese Unie	4e kw. 2011

Lonen

Banen en lonen van werknemers in 2004: flexibilisering en vergrijzing	1e kw. 2006
Cao-lonen 2005, de definitieve gegevens	3e kw. 2006
Negatieve incidentele loonontwikkeling in 2004	3e kw. 2006
Lonen van niet-westers allochtone vrouwen bij de overheid	4e kw. 2006
Cao-lonen 2006, de definitieve gegevens	3e kw. 2007
Cao-lonen 2007, de definitieve gegevens	3e kw. 2008
Diversiteit binnen de loonverdeling	4e kw. 2008
Cao-lonen 2008, de definitieve gegevens	3e kw. 2009
Cao-lonen 2009, de definitieve gegevens	3e kw. 2010
Cao-lonen 2010, de definitieve gegevens	3e kw. 2011
Cognitieve vaardigheden, opleidingsniveau en lonen	4e kw. 2011

Macro-economisch

Onbenut arbeidsaanbod en economische groei	2e kw. 2008
Helpt economische groei in 1995–2007 door toename productiviteit	2e kw. 2009
Overwaarde en koerswinsten waren jarenlang bron voor extra consumptie door huishoudens	4e kw. 2009
Consumentenvertrouwen en demografische en sociaaleconomische kenmerken van de Consument	4e kw. 2010
Arbeidsmarktdynamiek 2001–2008	2e kw. 2011

Onderwijs

Het middelbaar beroepsonderwijs	1e kw. 2006
Dertigers op de arbeidsmarkt	2e kw. 2006
Leerrechten en studierendement in het hoger onderwijs	3e kw. 2006
Deelname aan post-initiële onderwijs, 1995–2005	4e kw. 2006
Jongeren steeds langer op school	1e kw. 2007
Voortijdig schoolverlaten in het vmbo	2e kw. 2007
Forse groei aantal personen met opleiding in informatica	2e kw. 2007
Scholen in de Randstad sterk gekleurd	3e kw. 2007
Jongeren en ouderen zonder startkwalificatie op de arbeidsmarkt	3e kw. 2007
Bedrijfsopleidingen 2005: de belangrijkste resultaten	4e kw. 2007
Citotoets en de overgang van basisonderwijs naar voortgezet onderwijs	2e kw. 2008
Van mbo en havo naar hbo	2e kw. 2008
Arbeidsmarktpositie van gepromoveerden	4e kw. 2008
Jongeren leren langer door	1e kw. 2009
Deelname aan cursussen voor het werk hangt vooral samen met het opleidingsniveau	2e kw. 2009
Met mbo Techniek of Zorg het meest succesvol op de arbeidsmarkt	3e kw. 2009
Studievoortgang in het voortgezet onderwijs	4e kw. 2009
Thuiswonende deelnemers uit éénoudergezin presteren minder in het middelbaar beroepsonderwijs	1e kw. 2006
Allochtonen en autochtonen in het hoger onderwijs	1e kw. 2010
Een leven lang leren met cursussen en lange opleidingen	2e kw. 2010
Welke routes doorlopen leerlingen in het onderwijs?	3e kw. 2010
Ontwikkelingen in de instroom in het hoger onderwijs	3e kw. 2010
De herkomst van instromers in het mbo	4e kw. 2010
Wat beïnvloedt het risico op voortijdig schoolverlaten?	4e kw. 2010
Voortijdig schoolverlaters; wie keren er terug in onderwijs?	2e kw. 2011
Voortijdig schoolverlaters: een kwetsbare groep op de arbeidsmarkt	2e kw. 2011
De invloed van sociale binding met school op voortijdig schoolverlaten en jeugd delinquentie	2e kw. 2011
Voortijdig schoolverlaten, werkloosheid en delinquentie: cumulatie van risicogedrag onder jongeren in Nederland	4e kw. 2011

Zo vader zo zoon, zo moeder zo dochter? Een onderzoek naar de intergeneratiele overdracht van onderwijsniveau en –richting	4e kw. 2011
Cognitieve vaardigheden, opleidingsniveau en lonen	4e kw. 2011
<i>Regionaal</i>	
Regionale verschillen in arbeidsaanbod	1e kw. 2006
Banenverlies in 2004 voor de meeste grote gemeenten	1e kw. 2006
Autochtonen en niet-westerse allochtonen in buurten	4e kw. 2006
Armoedeprofielen van de vier grote steden	1e kw. 2007
De rol van mobiliteit bij regionale inkomensontwikkelingen	1e kw. 2007
Beëindiging van arbeidsrelaties: sociaaldemografische en regionale verschillen	4e kw. 2007
Regionale arbeidsdynamiek in een periode van conjuncturele veranderingen	3e kw. 2008
Banendynamiek in de Randstedelijke gewesten	4e kw. 2008
Op veel terreinen verbeteringen in de aandachtswijken	1e kw. 2010
Inkomensverschillen tussen en binnen gemeenten	3e kw. 2010
Beperkte ontwikkelingen in de aandachtswijken	3e kw. 2011
<i>Sociaaleconomische dynamiek</i>	
Uitstroom uit de bijstand naar werk	2e kw. 2006
Vergrijzing en dynamiek van werknemers naar bedrijfstak	2e kw. 2006
Vervroegde uittreding en andere overgangen tussen werken en niet-werken	1e kw. 2007
Pensioenleeftijd niet vaak 65	3e kw. 2007
De uitstroombparadox	2e kw. 2008
Welke bijstandsontvangers willen aan het werk?	2e kw. 2008
Van uitkering naar werk	1e kw. 2009
Meerdere keren zonder werk	1e kw. 2009
Werkhervatting na ontslag: een vergelijking van oudere en jongere werknemers	2e kw. 2009
Wie volgen een re-integratietraject?	3e kw. 2009
Arbeidsmarktpositie van personen in 2002–2005	3e kw. 2009
Duur van uitkeringssituaties	4e kw. 2009
Meer of minder uren werken	1e kw. 2010
Herinstroom in werkloosheids- of bijstandsuitkering	1e kw. 2010
Baanvindduren, hoe snel vinden werklozen een baan?	2e kw. 2010
Wie verliezen hun baan bij faillissementen?	2e kw. 2010
Deeltijd-WW in beeld	3e kw. 2010
Na de WW duurzaam aan het werk?	3e kw. 2010
Werk en inkomsten na faillissementsontslag	4e kw. 2010
De flexibele schil – Overeenkomsten en verschillen tussen CBS- en UWV-cijfers	2e kw. 2011
Arbeidsmarktdynamiek 2001–2008	2e kw. 2011
<i>Sociale zekerheid</i>	
Een nieuwe start, of niet?	1e kw. 2006
Seizoeninvloeden in de WW	2e kw. 2006
Levensloopregeling vooral voor hoogopgeleiden	2e kw. 2007
Mantelzorgers maken weinig gebruik van verlofregelingen	2e kw. 2007
De inkomens- en uitkeringspositie van arbeidsgehandicapten	4e kw. 2007
Personen met een uitkering	1e kw. 2008
Langdurig met een uitkering	1e kw. 2008
Van uitkering naar werk	1e kw. 2009
De Werkloosheidswet: uitkeringen en uitgaven	1e kw. 2009
Jonge nabestaanden en het Anw-gebruik in Nederland	4e kw. 2009
Duur van uitkeringssituaties	4e kw. 2009
Deeltijd-WW in beeld	3e kw. 2010
Personen met een uitkering naar huishoudsituatie	2e kw. 2010
Afhankelijk van een uitkering in Nederland	4e kw. 2011

Vakbonden en werkstakingen

Werkstakingen 1900–2004	1e kw. 2006
Vakbeweging en organisatiegraad van werknemers	1e kw. 2007
Het aantal vakbondsleden	1e kw. 2008

Vacatures

Verdergaande groei vacatures	2e kw. 2006
Verdere toename vacatures in 2006	3e kw. 2007
Aantal vacatures naar recordhoogte in 2007	3e kw. 2008

Vergrijzing

Banen en lonen van werknemers in 2004: flexibilisering en vergrijzing	1e kw. 2006
Vergrijzing en dynamiek van werknemers naar bedrijfstak	2e kw. 2006
Werkloosheid onder ouderen	4e kw. 2006
Vervroegde uittrekking en andere overgangen tussen werken en niet-werken	1e kw. 2007
Grijze druk zal verdubbelen	2e kw. 2007
Inkomen en koopkracht van weduwen en weduwnaars	3e kw. 2007
Pensioenleeftijd niet vaak 65	3e kw. 2007
Inkomenseffect van pensionering 2001–2004	4e kw. 2007
Arbeidsmarktmobiliteit van ouderen	1e kw. 2008
Vergrijzing van bedrijfstakken en beroepen	3e kw. 2008
Naar een arbeidsdeelname van 80 procent in 2016	2e kw. 2009
Werkhervatting na ontslag: een vergelijking van oudere en jongere werknemers	2e kw. 2009
Pensioenaanspraken in beeld. Deel 1: aanspraken naar geslacht en burgerlijke staat	3e kw. 2009
Pensioenaanspraken in beeld. Deel 2: aanspraken naar herkomst, sociaaleconomische categorie en huishoudtype	4e kw. 2009
Vijftigplussers op de arbeidsmarkt	2e kw. 2010

Veiligheid

Wie worden slachtoffer van veelvoorkomende criminaliteit?	1e kw. 2007

Vrijwilligerswerk

Vrijwilligerswerk onder werkenden en niet-werkenden	2e kw. 2011

Werkgelegenheid

Banenverlies in 2004 voor de meeste grote gemeenten	1e kw. 2006
Aantal ontslaaanvragen sterk gedaald	4e kw. 2007
Ontwikkeling werkgelegenheid in de periode 1969–2006	4e kw. 2007
Grotere vraag naar personeel op elk niveau	1e kw. 2008
Aantal ontslaaanvragen in 2007 bijna gehalveerd	2e kw. 2008
Regionale arbeidsdynamiek in een periode van conjuncturele veranderingen	3e kw. 2008
Banendynamiek in de Randstedelijke gewesten	4e kw. 2008
Globalisering en werkgelegenheid	1e kw. 2010
Wie verliezen hun baan bij faillissementen?	2e kw. 2010
Bedrijfseconomisch ontslag verdubbeld in 2009	4e kw. 2010
Creatieve industrie in Nederland: bedrijven en personen	3e kw. 2011

Woon-werkafstand

De invloed van opleidingsniveau op de woon-werkafstand

2e kw. 2010

Zorg en arbeid

Ouderschapsverlof

1e kw. 2006

Gebruik van kinderopvang

3e kw. 2006

Zorgtaken en arbeidsparticipatie

3e kw. 2006

Mantelzorgers maken weinig gebruik van verlofregelingen

2e kw. 2007

Inkomsten uit arbeid van vrouwen en hun partners

4e kw. 2007

Levensfasen van kinderen en het arbeidspatroon van ouders

1e kw. 2008

Alleenstaande moeders op de arbeidsmarkt

4e kw. 2008

Combinatie van zorg en werk: de invloed van baankenmerken

1e kw. 2010

Mantelzorgers op de arbeidsmarkt

3e kw. 2010

Gebruik en kosten van kinderopvang, 2006–2008

3e kw. 2010

Voltijds werkende nieuwe moeders: vooral laag en middelbaar opgeleide vrouwen worden beïnvloed door hun (schoon)moeder

4e kw. 2010

Inkomen en de combinatie van arbeid en zorg

1e kw. 2011

Steeds vaker gebruik van ouderschapsverlof

3e kw. 2011

Minder werken na geboorte kind

3e kw. 2011

Arbeid, sociale zekerheid en inkomen op de CBS-website

Alle cijfers en publicaties van het CBS zijn beschikbaar via internet. De website van het CBS (www.cbs.nl) biedt toegang tot de Themapagina's, StatLine (de statistische databank van het CBS) en tot het Webmagazine.

Themapagina's

Om in het informatieaanbod van het CBS gemakkelijk de weg te vinden, zijn op de website themapagina's ingericht. Er worden ongeveer twintig thema's onderscheiden, plus enkele thema-overstijgende dossiers over bijvoorbeeld vergrijzing, de Europese Unie en allochtonen. De gekozen thema-indeling is gelijk aan de thema's die binnen de databank StatLine gehanteerd worden.

Via een themapagina wordt alle informatie die over dat thema op de CBS-website staat toegankelijk gemaakt. Zo zijn de gegevens uit StatLine, de kerncijfers, webmagazineartikelen, persberichten, publicaties, methodebeschrijvingen en cetera voor één thema bijeengebracht. De themapagina's worden doorlopend up-to-date gehouden.

Alle themapagina's hebben dezelfde indeling. De informatie over het thema wordt ontsloten via vijf vaste rubrieken: nieuw, cijfers, publicaties, themabeschrijving, methoden en begrippen. Deze rubrieken zijn als tabbladen aangegeven op de themapagina.

Hoe vindt u sociaaleconomische informatie?

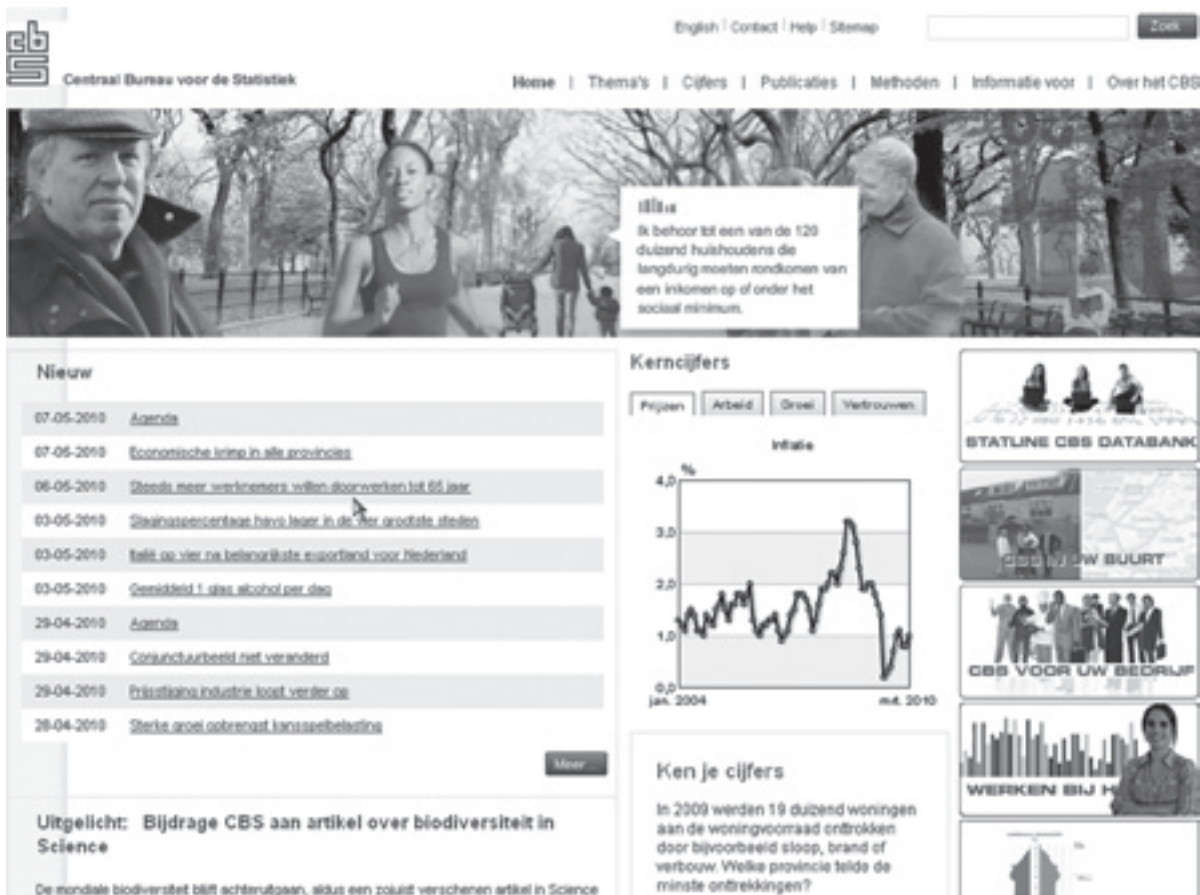
De thema's zijn te vinden op de homepage van het CBS (www.cbs.nl). Een klik op een van deze thema's leidt direct naar de betreffende themapagina (figuur 1). Verder kunt u ook via de ingang 'Thema's', in de horizontale balk onder het CBS-logo, bij de themapagina's komen. Informatie over sociaaleconomische onderwerpen is ondergebracht bij de thema's:

- Arbeid en sociale zekerheid
- Inkomen en bestedingen

Ter illustratie is in figuur 2 de themapagina 'Arbeid en sociale zekerheid' aangeklikt. U komt automatisch binnen in de rubriek 'Nieuw'. Daar vindt u bij 'Cijfers' en 'Publicaties' de meest recente cijfers en artikelen, gesorteerd op datum van verschijnen. Verder bevindt zich bovenaan op deze pagina, onder de kop 'In de schijnwerper', ook een ingang naar het onderdeel 'Arbeidsmarkt in vogelvlucht'. Hierin wordt in grafieken een beknopt overzicht geboden van de situatie op de arbeidsmarkt.

Boven deze lijst staan de vijf rubrieken, waarvan de rubriek die op het scherm zichtbaar is, zich onderscheidt door een lichtblauwe kleur.

Figuur 1

De rubriek 'Cijfers' bevat tabellen met de belangrijkste cijfers over het thema. Door een tabeltitel aan te klikken komt u in een StatLine tabel. Met de icoontjes rechtsboven kunt u

deze tabel opslaan of printen. Door te klikken op de button 'pas gegevens aan' kunt u de geselecteerde onderwerpen en perioden wijzigen.

Figuur 2

Figuur 3

De rubriek 'Publicaties' is onderverdeeld in persberichten, artikelen (in het webmagazine of elders verschenen) en boeken en periodieken. In deze laatste rubriek kunt u onder andere de pdf-files vinden van de Sociaaleconomische trends en haar voorganger de Sociaal-economische maandstatistiek. Van de publicaties worden alleen de items uit het huidige jaar getoond. Bent u op zoek naar publicaties uit eerdere jaren, dan klikt u onderaan bij de verschillende publicatietypes op 'meer...', waarna u een lijst van de -beschikbare jaren te zien krijgt.

De rubriek 'Methoden' bevat een alfabetisch gesorteerde begrippenlijst (nog in ontwikkeling), de standaard classificaties die voor het thema relevant zijn, en onder 'Dataverzameling' korte beschrijvingen van de onderzoeken waaraan het CBS haar cijfers over de arbeidsmarkt en -sociale zekerheid ontleend.

De rubriek 'Beschrijving' ten slotte geeft een globaal overzicht van de informatie die het CBS verzamelt over de verschillende aspecten van de arbeidsmarkt en de bronnen die daarvoor gebruikt worden.

StatLine

StatLine is de elektronische databank van het CBS. In StatLine vindt u statistische informatie over vele maatschappelijke en economische onderwerpen in de vorm van tabellen en grafieken. Deze resultaten kunt u gratis bekijken,

printen of opslaan. Naast de mogelijkheid om te zoeken met trefwoorden, kan met behulp van een themaboom een keuze worden gemaakt uit alle tabellen in StatLine. Ook zijn sommige gegevens beschikbaar via de kaart van Nederland.

Hoe vindt u sociaaleconomische cijfers in StatLine?

In StatLine zijn veel cijfers over sociaaleconomische onderwerpen te vinden. Één manier om StatLine te benaderen is door linksboven op de homepage op 'Cijfers' te klikken en vervolgens op 'StatLine databank'. U kunt dan direct naar StatLine gaan, maar ook kiezen voor meer informatie over StatLine of voor een demonstratie over het gebruik van StatLine. Een andere, kortere weg is door op de homepage in de rechterkolom op de snelkoppeling 'StatLine databank' te klikken (figuur 3).

De eerste ingang tot StatLine is zoeken met een trefwoord. Als u een trefwoord intoetst en daarna op 'zoek' klikt, selecteert een zoekmachine tabellen van StatLine-tabellen waarin het door u gekozen trefwoord voorkomt.

De tweede mogelijkheid is zelf te zoeken in de themaboom via een soort verkenner. U klikt dan op 'thema', waarna de zogeheten StatLine Webselector gestart wordt. Ook hier kunt u snel gegevens over sociaaleconomische onderwerpen vinden bij 'Arbeid en sociale zekerheid' en 'Inkomen en bestedingen'. Door op de themamappen te klikken, krijgt u de onderliggende mappen en tabellen te zien.

Figuur 4

Ter illustratie is in *figuur 4* de tabel 'Beroepsbevolking; geslacht' aangeklikt. Helemaal links van het scherm is de opengeklapte themaboom zichtbaar waaruit deze tabel -gekozen is. Rechts hiervan zijn de bovenliggende gele mappen 'Arbeidsmarkt' en 'Beroepsbevolking' te zien waarin deze tabel zich bevindt. Door te klikken op de button 'maak keuze' komt u in de tabel zelf terecht. Aan de linkerkant van het scherm wordt dan getoond welke onderwerpen u kunt kiezen (*figuur 5*).

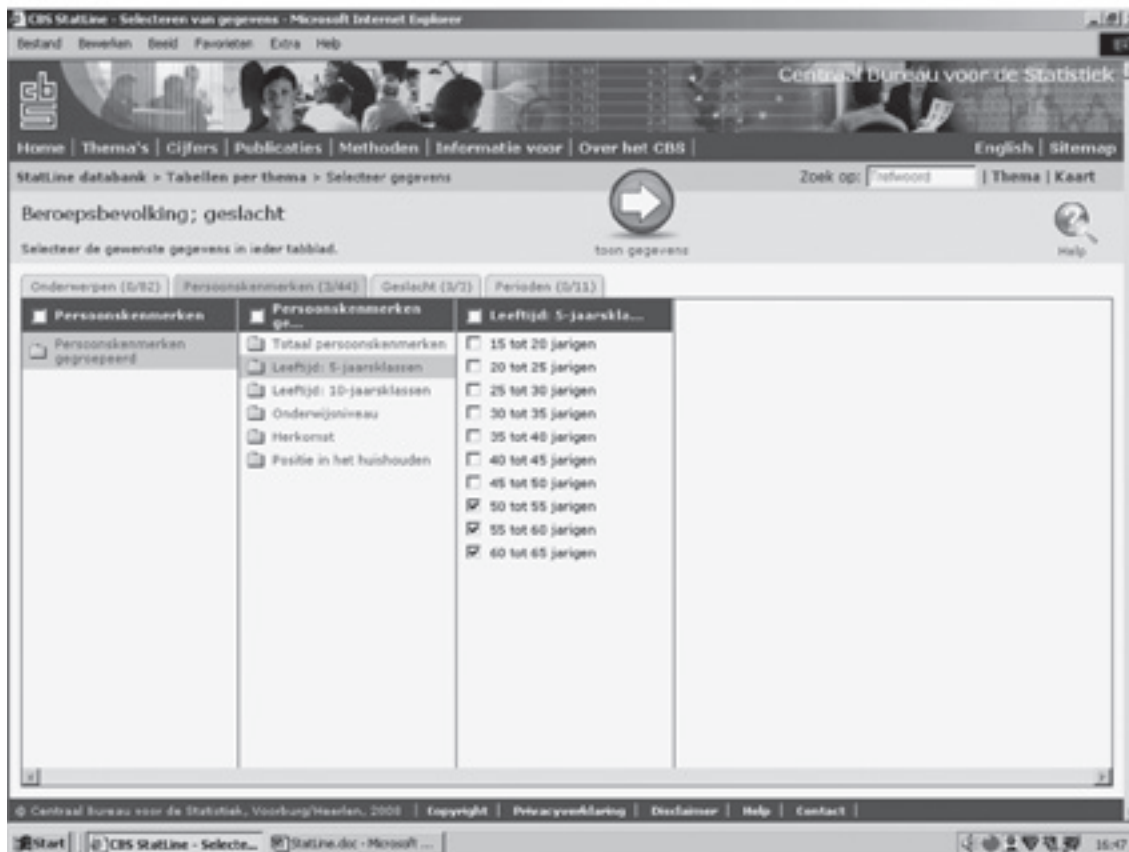
Wanneer uit de onderwerpen een selectie gemaakt is, kunt u de tabbladen 'Persoonskenmerken', 'Geslacht' en 'Perioden' aanklikken om daar de gewenste indelingen te selecteren. Bent u klaar, dan klikt u op 'toon gegevens' en wordt de door u samengestelde tabel op het scherm getoond. Maakt u geen selectie dan krijgt u een standaardselectie te zien. De inhoud van de getoonde tabel is makkelijk aan te passen door te klikken op de button 'pas gegevens' aan. Ook kunt u de presentatie van de tabel veranderen door te klikken op de pijltjes. Uiteraard kunt u de tabel afdrucken of opslaan.

Welke sociaaleconomische cijfers kunt u in StatLine vinden?

Er is een groot aantal StatLine-tabellen over sociaaleconomische onderwerpen. De meeste vindt u onder 'Arbeid en sociale zekerheid' en 'Inkomen en bestedingen'. Over -arbeid en sociale zekerheid zijn onder meer cijfers opgenomen over beroepsbevolking en werkloosheid, arbeidsomstandigheden, banen en werkzame personen, verdiende lonen en cao-lonen, vacatures, arbeidsongeschiktheid, werkloosheid, de bijstandswet en het ziekteverzuim. Onder -inkomen en bestedingen vindt u onder andere gegevens over inkomensverdelingen, samenstelling van het inkomen, koopkracht, vermogens en bestedingen.

Cijfers over een lange periode zijn te vinden in 'Historie arbeid', 'Historie beroepsbevolking', 'Historie geregistreerde werkloosheid', 'Historie inkomen, vermogen en consumptie' en 'Historie sociale zekerheid'. Hierin vindt u tijdreeksen vanaf 1899 voor een beperkt aantal onderwerpen. Per -thema is er verder ook een archiefmap voor de afgesloten reeksen. Cijfers per gemeente of andere regio's zijn -behalve onder de thema's zelf ook te vinden bij het thema 'Nederland regionaal'.

Figuur 5

Publicaties

1. CBS-publicaties op sociaaleconomisch terrein

Nederland door de crisis

Nederland door de crisis geeft aan hoe Nederlandse ondernemingen, huishoudens en de overheid door de crisis heen zijn gekomen. Het beschrijft niet alleen de gevolgen en de sociale consequenties van de crisis, maar ook hoe problemen zijn overwonnen en waar het niveau van voor de crisis weer is bereikt.

ISBN: 978-90-357-2090-90. Prijs: € 5,60 (excl. administratie- en verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

De Nederlandse economie 2010

In de reeks De Nederlandse economie beschrijft en analyseert het Centraal Bureau voor de Statistiek elk jaar ontwikkelingen bij ondernemingen, huishoudens en de overheid, en ten aanzien van de arbeidsmarkt en het milieu. Verder wordt in thema-artikelen nader stilgestaan bij actuele economische onderwerpen. De Nederlandse economie richt zich op financieel-economisch analisten, beleidsmakers, politici, journalisten, docenten en studenten.

Jaarlijks. ISBN: 978-90-357-1566-0. Kengetal: P-19. Prijs: € 27,05 (excl. administratie- en verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Internationalisation Monitor 2011

This fourth edition of the Internationalisation Monitor describes the recent developments in international trade in goods and in services, outsourcing, foreign direct investment, international labour migration, and traffic and transport in the Netherlands. In addition, a set of focused analytical chapters provides in-depth analyses of how these globalisation trends affect employment.

Jaarlijks. ISBN: 978-90-357-1623-0. Kengetal: M-21. Prijs: € 50,90 (excl. administratie- en verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

De digitale economie 2009

Nederlanders hebben steeds meer ICT-vaardigheden en gebruiken in toenemende mate mobiel internet. Verder verdringt de laptop de desktop uit de huishoudens en hebben scholen steeds meer pc's met internet. Dit zijn slechts enkele feiten uit de publicatie 'De digitale economie 2009'. Het boek bevat nog veel meer informatie over het gebruik van ICT door personen, bedrijven en in de publieke sector.

Jaarlijks. ISBN: 978-90-357-1580-6. Kengetal: P-34. Prijs: € 35 (exclusief verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Jaarboek onderwijs in cijfers 2010

In het Jaarboek onderwijs in cijfers 2010 presenteert het CBS de meest actuele informatie over het onderwijs: over leerlingen, onderwijsinstellingen en onderwijsuitgaven, over stromen en cohorten. Daarnaast komen speciale onderwerpen aan bod. In deze editie zijn dat de prijs van een diploma in het hoger onderwijs, de carrièremogelijkheden van leraren, de achtergrond van instromers in het mbo, succes in het hoger onderwijs naar inkomsten van de ouders, het aantal achterstandsleerlingen per regio en ruim een eeuw primair onderwijs in cijfers.

Jaarlijks. ISBN: 978-90-357-1544-8. Kengetal: F-162. Prijs: € 26,30 (exclusief verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Lage inkomens, kans op armoede en uitsluiting 2009

Is de kans op armoede in Nederland toe- of afgenomen? Welke groepen lopen de meeste kans op (langdurige) armoede? Hoeveel kinderen leven in huishoudens met kans op armoede? De antwoorden op deze en aanverwante vragen zijn terug te vinden in Lage inkomens, kans op armoede en uitsluiting 2009. In deze publicatie wordt op hoofdpunten verslag gedaan van de meest recente ontwikkelingen op het gebied van armoede.

ISBN: 978-90-357-1601-8. Kengetal: V-51. Prijs: € 10,20 (exclusief verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Tendrapport 2010 Landelijke Jeugdmonitor

In dit Tendrapport 2010 staan de ontwikkelingen centraal die zich de afgelopen jaren op het terrein van de jeugd hebben voorgedaan. Het rapport is ingedeeld vanuit zes invalshoeken: jongeren en gezin, gezondheid, onderwijs, maatschappelijke participatie, arbeidsmarkt en veiligheid. De tekstbijdragen zijn van het Centraal Bureau voor de Statistiek en het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. Tevens geeft aan het eind van elk hoofdstuk een hoogleraar een visie op de punten die volgens hem of haar in de nabije toekomst aandacht behoeven. De inhoud is gebaseerd op cijfers die op de website www.landelijke-jeugdmonitor.nl staan. Het Tendrapport 2010 is een gezamenlijke publicatie van het Ministerie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport en het Centraal Bureau voor de Statistiek.

ISBN: 978-90-357-1560-8. Kengetal: G-93. Prijs: € 6,50 (exclusief verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Emancipatiemonitor 2010

Dit is de zesde editie van de Emancipatiemonitor. Deze monitor die tweejaarlijks verschijnt, geeft een beeld van de stand van zaken in het emancipatieproces. Aan de orde komen recente ontwikkelingen op het gebied van onderwijs, betaalde arbeid, combinatie van arbeid en zorg, inkomen, politieke en maatschappelijke besluitvorming en geweld tegen vrouwen. De emancipatiemonitor is een gezamenlijke publicatie van het CBS en het SCP in opdracht van het ministerie van OCW.

Tweejaarlijks. ISBN: 978 90 377 0503 4. Prijs: € 23,50 (excl. administratie- en verzendkosten).

Het rapport is verkrijgbaar via de boekhandel of te bestellen bij het Sociaal en Cultureel Planbureau (www.scp.nl).

Jaarrapport Integratie 2010

Het Jaarrapport Integratie 2010 zet een aantal onmisbare statistische feiten en ontwikkelingen met betrekking tot integratie van niet-westerse allochtonen op een rij. Op diverse aspecten komt aan bod waarin zij verschillen van de autochtonen. Ook worden allochtone bevolkingsgroepen onderling en over generaties heen vergeleken. De thema's die aan de orde komen zijn demografie, onderwijs, arbeidsmarkt, inkomen en uitkeringen, verkleuring van buurten, criminaliteit, sociale samenhang en jeugd en gezondheid. Daarnaast besteedt het boek apart aandacht aan de nieuwe immigrantengroepen uit Afghanistan, Irak, Iran, Somalië, Polen, Roemenië en Bulgarije.

ISBN: 978-90-357-2009-1. Kengetal: B-61. Prijs: € 53,25 (excl. administratie- en verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Dynamiek op de Nederlandse arbeidsmarkt

Dynamiek op de Nederlandse arbeidsmarkt biedt een gedegen overzicht van de arbeidsmarkttransities van de Nederlandse bevolking, in het bijzonder van kwetsbare groepen als ouderen, laagopgeleiden, mensen met een slechte gezondheid, mensen met een onderbroken beroepsloopbaan en werknemers met tijdelijke contracten.

ISBN: 978-90-357-1937-8. Kengetal: V-61. Prijs: € 55,75 (exclusief verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

2. Andere CBS-publicaties

Bevolkingstrends: Statistisch kwartaalblad over de demografie van Nederland

Bevolkingstrends houdt u op de hoogte van recente ontwikkelingen in de Nederlandse bevolking, zoals de ontwikkelingen rond relaties, het krijgen van kinderen, de huishoudensamenstelling, immigratie en emigratie, allochtonen en autochtonen, en sterfte en doodsoorzaken.

Kwartaal. ISSN: 1571-0998. Kengetal: B-15. Abonnementprijs: € 53,10

Prijs per los nummer: 14,60. Prijzen zijn incl. verzendkosten. Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Statistisch jaarboek 2011

Het Statistisch jaarboek 2011 biedt in een handzaam formaat de belangrijkste cijfers over de Nederlandse samenleving. Het boek is een onmisbare steun voor wie zich wil oriënteren op onderwerpen als bevolkingsgroei, leefstijl en gezondheid, onderwijs, werkloosheid, de ontwikkeling van de bouwnijverheid en industrie, en vele andere onderwerpen. Dit jaarboek opent met drie bijdragen rond enkele actuele zaken: de ontwikkelingen op het gebied van de (gezonde) levensverwachting, van de hernieuwbare energie en het voortijdig schoolverlaten.

Jaarlijks, 321 blz. ISBN: 978-90-357-1938-5. Kengetal: A-26. Deze publicatie kunt u bestellen via de reguliere boekhandel en de Sdu Klantenservice.

Het Statistisch Jaarboek is nu ook als e-book beschikbaar in het formaat epub.

Terugblikken, een eeuw in statistieken

Het CBS verzamelt en publiceert al meer dan een eeuw gegevens over Nederland. Dit boekje bevat een selectie van thema's en onderwerpen. Hierin is te lezen hoe Nederland zich in de afgelopen eeuw heeft ontwikkeld.

ISBN: 978-90-357-1622-3. Prijs: € 3,45 (exclusief verzendkosten)

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Monitor Duurzaam Nederland

Nederlanders zijn welvarend, voelen zich veilig en gezond en hebben veel sociale contacten. Zij hebben vertrouwen in andere mensen en in de maatschappelijke instituties, zoals de Tweede Kamer, de politie en de rechterlijke macht. Die welvaart en dat welzijn gaan wel ten koste gaat van de welvaart en het welzijn van onze kinderen en kleinkinderen, en van mensen in ontwikkelingslanden. Zo legt de huidige generatie een groot beslag op natuurlijke hulpbronnen, mineralen en landbouwgrond in Nederland én in het buitenland. Ook zijn er zorgen over het milieu en de natuur.

ISBN: 978-90-357-1690-2. Prijs: € 22,45 (exclusief verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

De Nederlandse Samenleving 2010

De publicatie biedt aan de hand van negen dimensies van de kwaliteit van leven een totaalbeeld van de welvaart en het welzijn van Nederlandse burgers. Voor de verschillende aspecten van de kwaliteit van leven is aangegeven hoe het er momenteel voor staat in ons land, welke veranderingen

zich hebben voorgedaan en hoe die ontwikkelingen verschillen tussen bevolkingsgroepen.

Jaarlijks. ISBN: 978-90-357-2079-4. Kengetal: A-314. Prijs: € 25,80 (exclusief verzendkosten)

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Nationale rekeningen 2010

De Nationale rekeningen vormen de officiële overzichtsstatistiek van de nationale economie. Het nationaal inkomen, de economische groei, het tekort of overschot van de overheid en de werkgelegenheid zijn voorbeelden van belangrijke gegevens uit deze publicatie. De begrippen en classificaties van de Nationale rekeningen zijn wereldwijd gestandaardiseerd en vastgelegd in internationale richtlijnen waardoor vergelijkingen tussen landen mogelijk zijn. De bijlage over de gevolgen van de staatsinterventies bij financiële instellingen voor het overheidstekort en de overheidsschuld is geactualiseerd.

Jaarlijks. ISBN: 978-90-357-1377-2. Kengetal: P-2. Prijs: € 51,40 (exclusief verzendkosten)

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

ICT, kennis en economie 2011

ICT, kennis en economie is een voortzetting van de publicatierreeksen De digitale economie en Kennis en economie, zoals die tot voor kort jaarlijks door het Centraal Bureau voor de Statistiek werden uitgebracht. In deze nieuwe publicatie beschrijft het CBS de Nederlandse kenniseconomie aan de hand van de pijlers R&D, innovatie en ICT. Voor een kenniseconomie zijn onderzoek en onderwijs cruciale elementen. ICT speelt hierbij als faciliterende factor een onmisbare rol. Nederland blijft goed presteren op het terrein van ICT-gebruik. De voorwaarden voor een intensieve kenniseconomie zijn op dit punt aanwezig. Het boek bevat een ruime hoeveelheid informatie over telecommunicatie, het gebruik van ICT, R&D en kennispotentieel.

Jaarlijks. ISBN: 978-90-357-1893-7. Kengetal: I-78. Prijs: € 25,15 (exclusief verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Nederland langs de Europese meetlat

In deze publicatie wordt Nederland voor een aantal onderwerpen vergeleken met de andere EU-lidstaten. Hoe doet Nederland het in vergelijking met andere EU-landen? Waarin lopen we voorop? Op welk gebied zitten we in de achterhoede, of zijn we een 'gemiddelde lidstaat'? Een publicatie bedoeld voor iedereen die wil weten hoe Nederland er nu werkelijk voor staat binnen Europa.

ISBN: 978-90-357-1637-7. Kengetal: A-312. Prijs: € 3,10 (exclusief verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Leven in Nederland 2009

De publicatie *Leven in Nederland 2009* is ontstaan uit een samenwerking van het CBS en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten. *Leven in Nederland 2009* bevat een grote hoeveelheid statistische gegevens op gemeentelijk niveau, die uitgebreid worden beschreven. De cijfers worden nader geïnterpreteerd in essays, die bovendien een blik werpen op de komende jaren.

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Statistisch bulletin

Het Statistisch bulletin verschijnt wekelijks met de meest recente uitkomsten van alle statistische onderzoeken van het CBS. www.cbs.nl/publicaties

Teletekst

Conjunctuurinformatie en de meest recente CBS-persberichten staan op pagina 506 en 507 van NOS-Teletekst.

Internet

De CBS-website is te bereiken via <http://www.cbs.nl>. De site bevat statistische kerncijfers over de Nederlandse samenleving. Actuele statistische uitkomsten staan in persberichten die kunnen worden gedownload.

StatLine

StatLine is de gratis elektronische centrale databank van het CBS. In StatLine vindt u statistische informatie in de vorm van tabellen, teksten en grafieken.

Alle resultaten kunt u bekijken, printen of exporteren. StatLine bevat tevens tijdreeksen over vele maatschappelijke en economische onderwerpen, over de regio en de conjunctuur. U kunt StatLine vinden op onze website: <http://www.cbs.nl> of direct via: <http://statline.cbs.nl>

Webmagazine

In het Webmagazine zijn de afgelopen drie maanden onder meer de volgende artikelen verschenen:

- 03-11-2011 ICT'er steeds vaker zelfstandig
- 01-11-2011 Nederlandse MKB'er krijgt moeilijker banklening dan Europese
- 25-10-2011 Meer werknemers met burn-outklachten
- 10-10-2011 Vakbeweging telt steeds meer 65-plussers
- 10-10-2011 Cao-lonen in derde kwartaal 1,3 procent hoger
- 03-10-2011 Horeca heeft laagste ziekteverzuim
- 21-09-2011 Sociale bescherming kost 179 miljard in 2010
- 20-09-2011 Sterke groei bijstand aan 65-plussers
- 12-09-2011 Wajong-uitgaven in 2010 minder snel gegroeid
- 07-09-2011 Helft werkwilligen niet direct beschikbaar of niet actief op zoek

- 24-08-2011 Loonkostenstijging op laagste punt in twintig jaar
- 17-08-2011 Internationaal wegvervoer blijft vaak dicht bij huis
- 08-08-2011 Aantal werkloze mannen van 25 tot 45 in drie jaar tijd verdubbeld
- 03-08-2011 Forse stijging faillissementen in horeca
- 01-08-2011 Minder gedwongen ontslagen in 2010
- 01-08-2011 Toename van tijdelijke contracten met uitzicht op vaste aanstelling

Het Webmagazine verschijnt iedere maandag en woensdag om 9:30 uur op de CBS-website. Het meest recente webmagazine is te vinden op de homepage van het CBS. Een overzicht van alle webmagazine artikelen vindt u door op de homepage van het CBS te klikken op 'Publicaties' en dan te kiezen voor 'Webpublicaties'.

Zie voor een overzicht van alle publicaties: <http://www.cbs.nl>.